

TAMPEREEN YLIOPISTO

Mikko Lindgren

KERTOMUS SUOMESTA — HELSINGIN SANOMISSA, AAMULEHDESSÄ JA TURUN
SANOMISSA ESITETTY HISTORIA ITSENÄISYYSPÄIVINÄ 1967 – 2007

Historian pro gradu –tutkielma

Tampere 2012

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

LINDGREN MIKKO: Kertomus Suomesta – Helsingin Sanomissa, Aamulehdessä ja Turun

Sanomissa esitetty historia itsenäisyyspäivinä 1967 – 2007

Pro gradu –tutkielma, 72 s.

Historia

Huhtikuu 2012

Tutkimus käsittelee suomalaista julkista historiakulttuuria. Aihetta lähestytään tutkimalla itsenäisyyspäivinä 1967, 1977, 1987, 1992, 1997 ja 2007 ilmestyneiden Helsingin Sanomien, Aamulehden ja Turun Sanomien numeroiden sisältämiä historiaesityksiä.

Itsenäisyyspäivinä Suomessa on tarkasteltu Suomen valtion ja suomalaisen kansakunnan historiaa. Tutkimuksessa vastataan kysymykseen ”miten tarina Suomen historiasta on muuttunut” tutkimalla Suomen suurimpien päivittäisten sanomalehtien historiaesityksiä. Historiaesityksillä tarkoitetaan tässä työssä kaikenlaisia historiaa koskevia mainintoja laajoista artikkeleista pieniin viittauksiin. Määrällisessä tarkastelussa hahmotetaan eri ajanjaksojen esiintymistiheyttä lehdissä kun taas käsittelyosasta valtaosan muodostavassa laadullisessa osuudessa tarkastellaan esityksissä historialle annettuja merkityksiä.

Työkaluna historiaesitysten ymmärtämisessä käytetään ”suuren kertomuksen” käsitettä, jonka osakertomuksiksi lehtien historiaesitykset käsitetään. Jäsentämällä näitä osakertomuksia on tavoitteena saada kuva varsinaisesta suuresta kertomuksesta. Historiakulttuuri ymmärretään tässä työssä areenaksi erilaisille historiaesityksille, jotka puolestaan ovat alisteisia suurelle kertomukselle.

Sanomalehtien historiaesitykset ovat osa suomalaista julkista historiakulttuuria. Lehtien historiaesitykset ymmärretään tutkimuksessa välineeksi hahmottaa tuota kulttuuria, ei niinkään kamppailuksi yhteisestä muistista. Tästä näkökulmasta katsottuna historiakulttuuri tai suuri kertomus näyttäytyy ennen kaikkea vastauksena eri aikoina esitettyihin erilaisiin kysymyksiin tai tarpeisiin. Siksi historiakulttuurin muutos kertoo ennen kaikkea menneisyyttä koskevien kysymysten ja tarpeiden muutoksesta.

Tutkimuksessa käsitellyllä ajanjaksolla voidaan määrällisesti osoittaa, että toisen maailmansodan aika on muuttunut kertomuksen keskeisestä sisällöstä kertomuksen lähestulkoon ainoaksi sisällöksi. Suomen kertomuksen päämääränä tai keskeisenä juonena on ollut käsitellyn aikajänteen alkupuolella modernisoituminen yhdessä selviytymiskertomuksen kanssa, mutta 1990-luvulta alkaen torjuntavoittohenkiseksi muuttunut selviytymiskertomus on pitkälti syrjäyttänyt modernisoitumiskertomuksen. Vuosien 1997 ja 2007 aikana on nähtävillä myös merkkejä kyllästämisestä kansalliseen tarinaan, mutta vaihtoehtoa tarinalle ei esiinny.

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	1
1.1. Aineisto, aikarajaus ja menetelmät.....	1
1.2. Historiakulttuuri ja sen tutkimisen mieli	5
1.3. Lehtien historiaesitysten konteksti ja historiapolitiikka	8
1.4. ”Suuri kertomus” historiaesitysten kehystenä.....	10
1.5. Eri ajanjaksojen vuosittaista esiintymistä kuvaavat taulukot ja niiden rakentamisen periaatteet.....	13
2. Suomi selviää modernisoituakseen – Itsenäisyyspäivä vuonna 1967	14
2.1. Selviytymiskertomus – sodat voitetaan kuin syöpä	15
2.2. ”Me muiden silmin”	19
2.3. Taloudellisen nousun, demokratian ja selviytymisen juhla	22
3. Lavea kertomus Suomesta – Itsenäisyyspäivä vuonna 1977	23
3.1. Vuosi 1917, Lenin ja ylivoimaiset altavastajat	24
3.2. Kansakunnan linja	29
3.3. Suomi modernisoituu, mutta miten?	33
4. Moniarvoisuus, demokratia ja hämärät sotavuodet – itsenäisyyspäivä vuonna 1987.....	34
4.1. Moninaisuudessaan yhtenäinen kansa keskiössä	34
4.2. Leninin jäänteet.....	36
4.3. Kamala, mutta kunniakas sota	38
4.4. Kansallinen kertomus taitekohdassa	42
5. Revisio Euroopan integraatiota odotellessa – itsenäisyyspäivä vuonna 1992.....	43
5.1. 20- ja 30-lukujen maineenpalautus.....	44
5.2. Suomettumisen ja Kekkonen kritiikki	45
5.3. Toisen maailmansodan voitot	47
5.4. Vapaussotarevanssi jää anekdotiksi	50
5.5. Kansallisen kertomuksen päämäärä on itsenäisyys ja selviytyminen	51
6. Vakiintuva torjuntavoittokertomus – itsenäisyyspäivät 1997 - 2007.....	52
6.1. Jatkosota vakiinnuttaa paikkansa torjuntavoittokertomuksessa.....	53
6.2. Suomettuminen tuomitaan tai kiistetään.....	58
6.3. Vastavirta.....	61
7. Typistyt kertomus	64
Lähteet ja kirjallisuus	68

1. Johdanto

Tämä tutkimus käsittelee itsenäisyyspäivien julkista historiakulttuuria Suomessa vuosina 1967 - 2007. Julkisesta historiakulttuurista käsittelem tässä pientä, mutta merkittävää osaa: kolmea suurinta suomalaista seitsemänpäiväistä sanomalehteä, eli Helsingin Sanomia, Aamulehteä ja Turun Sanomia.

Itsenäisyyspäivän konteksti on tässä tutkimuksessa keino kaivaa esiin merkitykselliseksi koettu kuva Suomen historiasta tietyllä hetkellä. Itsenäisyyspäivän vietto Suomessa liittyy aina yhteen tai useampiin seuraavista teemoista: *Suomi* valtiona, *suomalaiset* kansana tai *itsenäisyys* valtion tai kansan tasolla.¹ Tämän vuoksi itsenäisyyspäivänä tai sen lähellä lehdissä esitetty historia – josta käytän tässä tutkimuksessa nimitystä vuosipäiväjournalismi – pitää sisällään väitteen tuon historian merkityksestä, vaikka tuota merkitystä ei suorasanaisesti ilmaistaisikaan.

Tulkitsen tässä tutkimuksessa sanomalehtien itsenäisyyspäivien aikaisia historian esityksiä siten, että niissä ilmenee tiettyinä hetkenä mielekäs kertomus Suomesta tai suomalaisista kansana. Lopullisena päämääränä on vastata kysymykseen: *Miten kertomus Suomen historiasta on muuttunut?* Tutkimus kuitenkin myös sivuaa tuosta kysymyksestä välittömästi nousevaa jatkokysymystä *miksi kertomus Suomen historiasta on muuttunut?*

1.1. Aineisto, aikarajaus ja menetelmät

Olen koonnut tutkimukseni aineiston kolmesta suurimmasta suomalaisesta seitsemänpäiväisestä sanomalehdestä, eli Helsingin Sanomista, Aamulehdestä ja Turun Sanomista vuosilta 1967, 1977, 1987, 1992, 1997 ja 2007. Jokaiselta vuodelta olen läpikäynyt lehdet väliltä 5.12. – 8.12.² ja koonnut aineistoksi kaikki jutut³, joissa on ollut jonkinlainen Suomen historiaa koskeva maininta tai

¹ Tero Halonen on esittänyt nimenomaan kysymyksen itsenäisyydestä olleen itsenäisyyspäivinä aina tulkinnan kohteena, Halonen 2005, 200. Tutkimuksessa olen kuitenkin havainnut tuon määritelmän liian suppeaksi. Käsiteltyjen historiaesitysten ymmärtäminen käy mahdolliseksi vasta noiden muiden mainittujen teemojen kautta.

² Tämä on tarkoittanut pääsääntöisesti kolmea numeroa lehteä kohti, koska yleensä 7. joulukuuta lehdet eivät ole ilmestyneet.

³ Käytän termiä ”juttu” yleisterminä kaikista artikkeleista, kolumneista, uutisista jne. Ilmoitukset, mainokset ja tv-ohjelmatiedot olen jättänyt tutkimuksen ulkopuolelle.

mainintoja. Silloin kun tuolle aikavälille on osunut artikkelisarja, joka on tarkoitettu itsenäisyyspäivän yhteyteen, olen ottanut sen kaikki osat mukaan, eli myös aikavälin 5.-8.12. ulkopuolelta. Samoin olen ottanut mukaan itsenäisyyspäivän läheisyydessä ilmestyneet lehtien liiteosat.⁴ Tämän lisäksi olen käynyt läpi lehdet samoilta päivämääriltä vuosilta 1972, 1982 ja 2002, mutta havainnut, että noilta vuosilta materiaali olisi liian niukkaa mielekkään tutkimuksen tekemiseksi. Vuosipäiväjournalismin logiikassa ainoastaan pyöreät luvut ja neljännesvuosisadat saavat runsaasti huomiota. Vuosi 1992 on mukana ainoana aineistossa juuri siksi, että tuolloin itsenäisyysjulistuksen antamisesta tuli kuluneeksi 75 vuotta, kun muutoin aineistossa mukana olevat vuodet ovat tasavuosikymmeniä vuodesta 1917.

Nämä kolme tutkittua lehteä ovat levikissä mitaten olleet koko tarkastelujakson ajan selvästi valtakunnan ykköslehtiä seitsemänpäiväisten sanomalehtien osalta. Vuonna 1967 lehtien yhteenlaskettu levikki oli n. 461 000 ja vuonna 2007 n. 671 000.⁵ Helsingin Sanomat ja Turun Sanomat ovat olleet tarkastelujaksolla virallisesti sitoutumattomia ja Aamulehti luopui siteestään kokoomukseen vuonna 1992.⁶ Lehtien tausta ei ole kuitenkaan tämän tutkimuksen kysymyksenasettelun kannalta merkittävä asia, koska tarkoituksena ei ole varsinaisesti etsiä linjaeroja lehtien välillä, vaan katsoa historiaesityksiä ennen kaikkea kokonaisuutena. En yritä väittää, että näiden lehtien välillä ei olisi linjaeroja yleensä, vaan että niiden etsiminen historiaesitysten tasolla olisi mielestäni keinotekoisia. Kolmen sanomalehden käyttämisen perussyy on se, että yhden tai edes kahden lehden historiaesitysten määrä jäisi vielä liian suppeaksi mielekkäiden päätelmien tekoon. Olen kuitenkin merkinnyt jokaisen lehden erikseen eri ajanjaksojen esiintymistä kuvaavaan taulukkoon.⁷ Tämän taulukoinnin ajatuksena on ennen kaikkea saada kuva siitä, kuinka yhdenmukaisesti eri ajanjaksot ovat lehdissä esiintyneet, ei esitellä eri ”linjoja”. Erot ovat yleensä ottaen vähäisiä ja silloin kun niitä ilmenee, tulkitsen ne merkiksi historian esittämisen satunnaisuudesta, en linjaeroiksi.⁸

Vaikka kaikki tässä käsitellyt lehdet ovatkin lukijakunnaltaan melko sidottuja omaan kotikaupunkiinsa, eli Helsingin Sanomat Helsinkiin, Turun Sanomat Turkuun ja Aamulehti Tampereeseen, käsitän kaikkien lehtien historiaesitysten kontekstiksi, historiakulttuurin piiriksi,

⁴ Allakka, TS Extra, Nyt, Kuukausiliite, Valo. Näitä lehtiä on mukana aineistossa vuodesta 1977 eteenpäin.

⁵ Vuonna 1967 Aamulehden levikki oli 99 647, Helsingin Sanomien 265 024, Turun Sanomien 96 255, Tommila et al. 1988b, 143, Tommila et al. 1988a, 14 ja 133. Vuonna 2007 Aamulehden levikki oli 139 165, Helsingin Sanomien 419 791 ja Turun Sanomien 112 419, <http://www.levikintarkastus.fi/levikkitietokanta/index.php>.

⁶ Helsingin Sanomat irtautui edistyspuolueesta 1930-luvulla ja Turun Sanomat oli Suomen kansanpuolueen äänenkannattaja vuoteen 1961 asti. Tommila 1998, 248 - 249, 306.

⁷ Ks. luku 1.5., ”Eri ajanjaksojen vuosittaista esiintymistä kuvaavat taulukot ja niiden rakentamisen periaatteet”.

⁸ Katson tällaista satunnaisuutta ilmenevän vuosien 1977 ja 1987 kohdalla, ks. luvut 3 ja 4.

kuitenkin Suomen. Lehdet erilaisista taustoistaan huolimatta tavoittelevat laajaa lukijakuntaa, eikä myöskään tämän tutkimuksen empiirinen osuus anna syytä nähdä historiaesitysten pyrkivän linkittymään johonkin Suomea tai suomalaista kansakuntaa pienempään, sen paremmin kuin suurempaankaan kokonaisuuteen. Luonnollisesti historiaesitysten selkeä linkittyminen suomalaiseen kansakuntaan sekä ilmentää, että vahvistaa käsitystä suomalaisesta yhtenäiskulttuurista.⁹

Toisin kuin vuosipäiväjournaleissa yleensä, Suomen itsenäisyyspäivän kohdalla historian esittäminen ei ole koskenut vain yhtä tapahtumaa ja päivämäärää, eli tässä tapauksessa Suomen itsenäiseksi julistautumista tai Suomen itsenäistymistä 6.12.1917. Itsenäisyyspäivinä on kirjoitettu monenkirjavasti Suomen historiasta huolimatta siitä, että runsaimmiksi historian esittämisen hetkiksi on valittu juuri tasavuospäivät tuosta tietystä tapahtumasta.

Aikarajauksen pohjana on ollut halu koetella kahta väitettä. Ensimmäinen koskee käsitystä 1970-luvulla hallinneesta ”suomettuneesta historiakuvasta”. Tämän väitteen mukaan Suomessa omaksuttiin tuolloin vääristynyt kuva maan historiasta etenkin niiltä osin, kun se koski suhteita itänaapuriin.¹⁰ Toinen väite taas koskee ”uuspatrioottisen” historiakuvan nousua etenkin viime sotien osalta Neuvostoliiton romahdettua 1991.¹¹ Tutkimuksen ei ole kuitenkaan tarkoitus typistyä kahden väitteen testaamiseksi, vaan tarkoituksena on asettaa tarinat Suomesta kontekstiinsa ja yrittää ymmärtää, miksi kulloinenkin kertomus on ollut mielekäs. Näin on tarkoitus ymmärtää paremmin sekä julkista historiakulttuuria Suomen itsenäisyyspäivän erityistapauksessa, että julkista historiakulttuuria yleensä.

Aineisto tässä tutkimuksessa on monenkirjavaa. Pitkissä artikkeleissa saatetaan käydä läpi hyvin analyyttisesti ja yksityiskohtaisesti jotakin tiettyä Suomen historian vaihetta, kun taas uutisessa juhlatilaisuudesta pikkupaikkakunnalla saatetaan mainita vain puheenpitäjän puhuneen viime sotien sankarivainajista. Katson molempien kaltaisilla maininnoilla olevan merkitystä ja siksi pyrin ottamaan sekä isot, että pienet maininnat huomioon. Molempien esimerkkien kaltaisia mainintoja nimitän tässä työssä ”historiaesityksiksi”. En tarkoita tuolla termillä lehtijuttua kokonaisuutena, vaan vain siltä osin, kun se koskee Suomen historiaa. Termi saattaa kuulostaa kömpelöltä, mutta on

⁹ Suomalaisesta yhtenäiskulttuurista ja myös sen kiistanalaisuudesta ks. esim. Jokinen ja Saaristo 2006, 61 - 68.

¹⁰ Esim. Vihavainen 1991, 287 - 303 ja 185 - 206.

¹¹ Esim. Vares 2007, 184 - 185. Myös Seppo Hentilä on kirjoittanut Neuvostoliiton romahduksen jälkeisestä historiakeskustelujen murroksesta Suomessa, Hentilä 1998.

kuitenkin parempi kuin ”historiaa koskeva maininta”, etenkin kun se synnyttää herkästi mielikuvan jollakin tapaa yhdentekevistä historiaesityksestä.

Olli Seuri on historiaesityksen sijaan käyttänyt pro gradu -tutkielmassaan termiä ”historian uudelleentuottaminen” lehdissä esiintyvistä historiasta, koska katsoo, etteivät lehdet koskaan vain esitä historiaa.¹² Termin valinta ei ole pelkkä makukysymys, vaan kertoo lievästä, minun ja Seurin välillä vallitsevasta tulkintaerosta: Seuri näkee lehtien olevan historiakuvien rakentamisessa hyvinkin aktiivisia, kun itse näen lehtien osallistumisen merkityksellisen historian tuottamiseen olevan pitkälti tuottamuksellista. Tämä käsitykseni ei kuitenkaan merkitse lehtien historiaesitysten merkityksen vähättelyä, vaan niiden merkityksen erilaista käsittämistä.

Käytän tässä tutkimuksessa toisiaan tukien sekä laadullisia että määrällisiä menetelmiä. Määrällisen tutkimukseni osuus on hyvin tulkinnallinen siinä missä laadullisenkin, minkä olen pyrkinyt mahdollisimman hyvin selventämään luvussa 1.5. Määrällisessä tarkastelussa olen laskenut eri aikakausia koskevien historiaesitysten suhteelliset osuudet. Tällä tavalla laskettuna eri ajanjaksojen esiintymistä voi mielekkäästi verrata eri vuosien välillä. Tämä määrällinen tarkastelu on myös toimiva tapa ottaa tutkimuksessa huomioon pienet historiaesitykset, jotka yksittäisinä tuntuvat triviaaleilta, mutta kokonaisuutena tarkasteltuna merkityksellisiltä.

Määrällisessä tarkastelussa olen ottanut huomioon kaikki historiaesitykset, kun taas laadullisessa esityksessä, joka muodostaa käsittelyosuudesta valtaosan, olen käyttänyt pääasiassa selkeämmin historiaa tulkitsevia juttuja: pääkirjoituksia, historiallisia artikkeleja, kolumneja jne. Määrällisen tarkastelun tarkoitus tässä työssä on ennen kaikkea kuvata sitä, mitkä aikakaudet tai käännekohtat ovat milloinkin olleet Suomen kertomuksen keskiössä, kun taas laadullinen osuus pyrkii vastaamaan siihen, mikä merkitys milläkin aihealueella on ollut kokonaiskuvan kannalta ja millainen on ollut koko Suomen kertomuksen juoni. Tällä yhdistelmällä olen hahmottanut kuvaa siitä, millainen on milloinkin ollut mielekäs kertomus Suomen historiasta.

Julkista historiakulttuuria voi vallan mainiosti tutkia myös ilman ajassa tapahtuneen muutoksen perspektiiviä, kuten Seuri on tutkimuksessaan tehnyt,¹³ mutta tässä tutkimuksessa historiallinen

¹² Seuri 2008. Seurin tutkimus käsittelee uudelleentuotettua 60-lukua Helsingin Sanomissa vuonna 2008.

¹³ Olli Seuri on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan, miten 1960-luku on tuotettu uudelleen vuoden 2008 Helsingin Sanomissa ja miten tuo sanomalehti omalta osaltaan osallistuu historian yhteiskunnallisen määrittämisen prosessiin. Hän ei ole siis käsitellyt 1960-luvusta kirjoittamisessa tapahtunutta muutosta, Seuri 2008, 11.

perspektiivi, historiakuvan rakentumisen historiallistaminen, on keino saada asiasta ote. Tämä keino on historiatieteen piirissä koeteltu ja hyväksi havaittu.

1.2. Historiakulttuuri ja sen tutkimisen mieli

Historiankirjoituksen historiaa on tutkittu paljon ja ansiokkaasti. Historiankirjoituksen historia on ollut historianantutkijoille keino yrittää ymmärtää omaa työtään. Tuo historia on opettanut, että historiaa on käytetty aina mitä erilaisimpiin tarkoituksiin, mutta nuo tarkoitukset on aina määritetty nykyisyydessä.¹⁴ Kulloisestakin nykyisyydestä käsin merkitykselliseksi koettu historia on tämänkin tutkimuksen kohteena, mutta ei historianantutkimuksen, vaan julkisen historiakulttuurin kautta. Mielestäni on erehdys pitää historianantutkimuksen historiaa riittävänä keinona tutkia merkitykselliseksi koetun historian historiaa. Historiantutkijat ovat yliarvioineet oman merkityksensä ja kuvitelleet, että ihmisten käsitys historiasta pohjautuu viime kädessä heidän työhönsä.¹⁵ Tästä on myös johtunut se, että tutkimuksen historia on katsottu riittäväksi, tai oikeastaan ainoaksi tavaksi tutkia historian historiaa. Väitän julkisen historiakulttuurin olevan kuitenkin paljon keskeisempi areena merkittäväksi koetun historian määrittelyssä.

Seppo Hentilä viittaa historiakulttuurin käsitteellä kaikkiin mahdollisiin areenoihin ja mekanismeihin, joilla menneisyyttä koskevaa tietoa voidaan yhteiskunnassa tuottaa, välittää, esittää, kokea ja käyttää.¹⁶ Pilvi Torsti taas on käyttänyt termiä spesifimmässä mielessä, tarkoittaen museoita, julkisia muistomerkkejä, palkintoja, muistopäiviä ja historiallisia kadunnimiä.¹⁷ Jorma Kalela puolestaan on käyttänyt ilmaisua ”julkiset historian esitykset” pitkälti samassa tarkoituksessa kuin Hentilä ”historiakulttuuria”, tarkoittaen kaikkia mahdollisia historian esityksiä, jotka eivät kuulu ”kansanomaiseen historiaan” (kotona, työpaikalla jne. kerrottuun historiaan).¹⁸ Vuosipäiväjournalismi kuuluu tässä mielessä myös siis julkisiin historian esityksiin. Itse käytän tässä tutkimuksessa kuitenkin termiä historiakulttuuri, jolla tarkoitan ennen kaikkea ns. julkista historiakulttuuria, eli historiakulttuuria kaikilta niiltä osin, kun se ei rajaudu vain perhepiiriin tai

¹⁴ Hyrkkänen 2011, 254.

¹⁵ Kalela 2000, 12. Seppo Hentiläkin toteaa historianantutkijoiden menettäneen etenkin toisen maailmansodan jälkeen asemiaan historian tulkitsijoina ja ettei Topeliuksen *Maamme*-kirjan aikaiseen ”historiankuvamonopoliin” ole enää paluuta. Hentilä 1998.

¹⁶ Hentilä 2004, 306.

¹⁷ Torsti 2008.

¹⁸ Kalela 2000, 38, 65.

muihin yksityisiin tiloihin ja tilanteisiin.¹⁹ Tästä historiakulttuurista vuosipäiväjournalismi muodostaa oman osansa.

Sirkka Ahonen on suomalaisen nuorison historiakäsityksiä tutkiessaan havainnut julkisen historiakulttuurin pitkälti korvanneen sukupolvien välisen muistelun yhteisön muistin rakentajana. Ahonen tähdentää kaupallisen historiakulttuurin, ennen kaikkea elokuvien merkitystä nuorison historiakuvan muokkaajana.²⁰ Ahosen tutkimuksessa nuoriso samaistui voimakkaasti kansalliseen, jopa taistelevan kansakunnan projektiin. Heidän historiakuvansa keskiössä olivat talvi- ja jatkosota, joista he puhuivat kansallismielisen retoriikan hengessä.²¹ Vaikka Ahonen tutkimuksessaan toteaa, että ennen kaikkea *Tuntematon sotilas* sekä elokuvana²², että kirjana oli keskeinen nuorten historiakuvan lähde, olisi omituista väittää, että *Tuntemattoman sotilaan* katsominen ja lukeminen sinänsä olisi johtanut voimakkaan patrioottiseen historiakuvaan. Aikanaan *Tuntemattoman sotilaan* katsottiin pikemminkin olleen hyökkäys patrioottista historiakuvaan vastaan.²³

On uskottavampaa väittää, että sotaelokuvat ja muut populaarit historiakulttuurin tuotteet ovat pikemminkin olleet tuottamassa mielikuvia sodista, mutta nuorten sodille antama patrioottinen merkitys on omaksuttu jostakin muualta. *Tuntematon sotilas* on vain liimattu osaksi jostakin muualta pääosin omaksuttua historiakuvaan.²⁴ Ahonenkin viittaa Neuvostoliiton murenemisen vaikutukseen ”julkiseen keskusteluun” ja kuinka ”historiakulttuurin uudet merkitykset tavoittivat todennäköisesti myös nuoret”.²⁵

Sanomalehdistö on kiistatta osaltaan ollut tämän julkisen keskustelun areenana. Samalla tavalla kuin media ylipäättään on luomassa sitä kuviteltua yhteisöä²⁶, jonka jäseniä me olemme, muokkaa se myös tuon yhteisön käsitystä historiastaan, tai Jorma Kalelan termein osallistuu historian yhteiskunnallisen määrittämisen prosessiin.²⁷ Ahosen tulosta on hankala pitää yllättävänä, koska

¹⁹ Myös Sirkka Ahonen on käyttänyt tulkintani mukaan termiä tässä merkityksessä, Ahonen 2000, eri kohdin.

²⁰ Ahonen 2000, 307.

²¹ Ahonen 1998, 129.

²² Tämä maininta koskee sekä Edvin Laineen (1955), että Rauni Mollbergin versiota (1984).

²³ Mollbergin version voi katsoa olleen vielä Laineen versiota jyrkemmin vanhaa kansallista sankarikertomusta vastaan, Vares 2007, 184.

²⁴ Veivo ja Huttunen toteavat Linnan teosta esimerkkinä käyttäen, että ”kulttuuri voi unohtaa, missä yhteydessä teksti on syntynyt”. Veivo ja Huttunen 1999, 143. Väitän myös, että yksi syy, jonka vuoksi Laineen *Tuntemattomalle sotilaille* on nuorison mielikuvissa tullut niin patrioottinen merkitys, johtuu sen jatkuvasta esittämisestä juuri itsenäisyyspäivän yhteydessä. Esitysajankohta on osaltaan ollut luomassa elokuvalla merkitystä, jonka nuoret ovat omaksuneet.

²⁵ Ahonen 1998, 130.

²⁶ ”Kuvitelluista yhteisöistä” ks. Anderson 2007, 33 - 41.

²⁷ Kalela 2000, 42 - 43.

suullinen sukupolvien välinen perinne ei ole ylipäätään keskeistä modernien, isojen yhteiskuntien ylläpidossa, joissa tunnetaan jonkinlaista yhteyttä ihmisiin, joita ei ole koskaan tavattu. Ilman joukkotiedotusvälineitä näitä yhteisöjä olisi vaikea kuvitella.²⁸ Historia on aina yhteisön historiaa ja koska yhteys toisiin ihmisiin isoissa yhteiskunnissa ylipäätään rakentuu pitkälti joukkotiedotusvälineiden kautta, on vain luontevaa, että myös yhteinen historia välittyy samaa tietä.

On vaikea nähdä, miten sellaisella historialla, josta kukaan ei tiedä mitään, voisi olla merkitystä.²⁹ Ainoastaan jollain tapaa omaksutulla, käyttöön otetulla ja merkitykselliseksi koetulla historialla on väliä. Historiantutkijat osallistuvat historian yhteiskunnallisen määrittelyn prosessiin, mutta vain omalta pieneltä osaltaan.³⁰ Julkinen historiakulttuuri on tuossa prosessissa huomattavasti keskeisemmällä sijalla.³¹ Jos siis kokee, että sillä, mitä historiasta ajatellaan, on merkitystä, tulee tutkia julkista historiakulttuuria.

Tässä tutkimuksessa ei tutkita lehdissä esitetyn historian vastaanottoa. On vaikea sanoa, miten tutkittujen lehtien lukijat ovat historiaesityksiin suhtautuneet. Ei voi noin vain olettaa lehdissä esitetyn historiakuvan olevan yhtä yleisön historiakuvan kanssa. Monesti itsenäisyyspäivinä esitetyssä historiassa haetaan sosiaalista koheesiota, mutta se ei ole sama asia kuin pyrkimys heijastella yleistä mielipidettä. Ylipäätään on parempi sanoa lehtien edustavan julkista kuin yleistä mielipidettä,³² tai tämän tutkimuksen termein julkista historiakulttuuria, ei historiakulttuuria yleensä. Silti tähdennän, että pidän julkista historiakulttuuria privaattia historiakulttuuria oleellisempänä etenkin tämän tutkimuksen kysymyksenasettelun kannalta, koska ”Suomen historiaa” on vaikea kuvitella privaattisti määriteltynä palasina. Se on luonteeltaan nimenomaan ison, kuvitellun yhteisön historiaa, joka väkisinikin määritellään julkisilla areenoilla.

Tässä tutkimuksessa en lähesty historiakulttuuria enkä sen muutosta kysymällä ”kenellä on valta päättää yhteisestä muistista”.³³ Mielestäni on mielekkäämpää kysyä, minkälaiseen kysymykseen tai tarpeeseen historiaesitykset tai historiakulttuuri vastaavat. Ihmiset eivät omaksu heihin

²⁸ Ks. esim. Jokinen ja Saaristo 2006, 57 - 61.

²⁹ Usein merkityksetöntä historiaa nimitetäänkin vain ”menneisyydeksi” ja varataan termi ”historia” tarkoittamaan vain merkitykselliseksi koettua, eli ”historiaksi” laskettua menneisyyttä. Hyrkkänen 2011, 254. Tässä tutkimuksessa, myös tutkimuskysymyksen osalta, olen kuitenkin päätenyt pääosin puhumaan ”historiasta” ja ”merkitykselliseksi koetusta historiasta”, koska en koe, että ne hyvin rajalliset kertomukset, joita Suomen historiasta itsenäisyyspäivinä esitetään sinänsä pyrkisivät rajaamaan kaiken muun menneisyyden ulos ”historiasta”.

³⁰ Kalela 2000, 40 - 44.

³¹ Vaikka historiantutkimuskin toki pieneltä osin kuuluu osaksi julkista historiakulttuuria.

³² Teräväinen 2008, 5 - 6.

³³ Ahonen on esittänyt tämän kysymyksen ja katsonut historiakulttuurin muotoutuvan ennen kaikkea erilaisten julkisten ja kaupallisten tuottajien toimesta. Ahonen 2000, 308.

kohdistuvista vaikutteista (historiakuvista) satunnaista kokoelmaa historiankäsitteiksi, vaan omaksuvat itselleen mielekkäimmät tai käyttökelpoisimmat. Tulkitsen tutkimani historiaesitykset ennen kaikkea tätä kautta, eli ilmauksiksi mielekkäiksi koetusta historiasta. Tämän tutkimuksen tarkastelemassa historiakulttuurissa (tai historiakulttuureissa) on ollut sinänsä mahdollista esittää monenlaisia historiantulkintoja. Uskon, että tietynlaisen kertomuksen muodostuminen hallitsevaksi kertoo kertomuksen kyvystä tarjota ajassansa mielekäs kuva menneestä, ei niinkään kertomuksen (alkuperäisten) esittäjien vaikutusvallasta. Näin myös historiakulttuurin tai suuren kertomuksen muutos kertoo ennen kaikkea relevanttien kysymysten muutoksesta.³⁴

1.3. Lehtien historiaesitysten konteksti ja historiapolitiikka

Puhuttaessa historiakulttuurin tai historiakuvan muutoksesta poliittisten suhdanteiden tai tarkoitusten vuoksi, käytetään usein ”historiapolitiikan” käsitettä. Historiapolitiikka on alkujaan saksalaista perua oleva käsite, *Geschichtspolitik*. 1980-luvulla käydyssä holokaustiin liittyvässä niin sanotussa suuressa historiakiistassa (*Historikestreit*) Jürgen Habermas viittasi tuolla termillä konservatiivisina historiantutkijoina pitämiinsä kiistakumppaneihinsa. Hänen mukaansa nämä tutkijat, Ernst Nolte, Michael Stürmer, Andreas Hillgruber, ja Klaus Hildebrand, olivat historiantutkijan ammattitaitoonsa ja auktoriteettiinsa vedoten syyllistyneet aktiiviseen poliittisten intressien ajamiseen. Tällä Habermas tarkoitti sitä, että vertaamalla holokaustia Stalinin vainoihin, ”suhteellistamalla” holokaustia, nämä tutkijat pyrkivät vapauttamaan saksalaiset syyllisyyden taakastaan, jotta saksalaiset pystyisivät rakentamaan jälleen myönteisen kansallisen identiteetin.³⁵ Historiapolitiikka viittaa siis Habermasin tarkoittamassa mielessä aktiiviseen, intentionaaliseen historian käyttöön poliittisten päämäärien vuoksi.

Journalistit eivät yleensä tiedosta omaa asemaansa osana historian yhteiskunnallisen määrittämisen prosessia.³⁶ Siksi on vaikea nähdä tässä tutkimuksessa käsiteltyjä historiaesityksiä ainakaan pääsääntöisesti Habermasin käyttämässä merkityksessä historiapolitiikkana, aktiivisina yrityksinä vaikuttaa politiikkaan käyttämällä historiaa. Lehtien historiaesityksillä on silti poliittinen

³⁴ Tämä tapa ymmärtää historiaesityksiä on pitkälti Markku Hyrkkäsen esittämän vaikutemallin kritiikin innoittama. Hänen mukaansa vaikutteiden erittely ei vielä selitä, miksi jokin vaikutte on omaksuttu. Tämän vuoksi on tarpeen ymmärtää, mihin kysymykseen ”vaikutunut” on etsinyt vastausta. Ks. Hyrkkänen 2002, 137 – 157. Huomautan vielä, että tämä tapani ymmärtää historiakulttuurin luonnetta ei johdu Hyrkkäsen teoksen lukemisen aiheuttamasta vaikutuksesta, vaan siitä, että se on tarjonnut pohdimaani ongelmaan mielekkäältä tuntuva vastaus.

³⁵ Hentilä 2001b, 26 - 49.

³⁶ Seuri 2010, 14.

aspektinsa, joka liittyy historiaesitysten muutokseen. Seppo Hentilä on todennut, että kulloinenkin nykyaika kohtaa menneisyyden ja tulkitsee sitä nykyisyyden tarpeista käsin vaikuttaakseen joko tietoisesti tai tiedostamatta huomisen politiikkaan.³⁷ Tällä tavoin käsitettynä kaikki historia on poliittista, ja kaikki historian käyttö historian poliittista käyttöä. Pilvi Torsti on kuitenkin tähdentänyt, että historiapolitiikan käsitettä ei tule sekoittaa yleiseen historian tutkimuksen poliittiseen ulottuvuuteen.³⁸

Lähden tässä tutkimuksessa siitä, että vaikka käsitellyissä historiaesityksissä on poliittinen ulottuvuutensa, ei esitysten tarkoitus ole, ainakaan pääsääntöisesti, vaikuttaa tietoisesti mihinkään tiettyihin poliittisiin päämääriin. Niillä pyritään kuitenkin rakentamaan mielekästä, kulloisellakin nykyyhetkellä tarkoituksenmukaista kuvaa menneestä. Siksi poliittinen tilanne ei voi olla vaikuttamatta lehtien historiaesityksiin ja niissä tapahtuneisiin muutoksiin.

Vältän tässä työssä termiä historiapolitiikka myös siksi, että katson termin olevan (historiansa vuoksi) negatiivisella tavalla latautunut. Termin käytöstä syntyy vaikutelma, että termin käyttäjä olisi itse jotenkin historiapolitiikan yläpuolella ja että historiapolitiikan harrastajat syyllistyisivät johonkin hämääriin historian kääntelyyn ja vääntelyyn. Minun mielestäni on kuitenkin täysin oikein ja sallittua pyrkiä muodostamaan mielekäs ja käyttökelpoinen kuva historiasta, joka on myös poliittisesti latautunut. Näin on myös aina tehty ja tullaan tekemään tulevaisuudessakin. Historian poliittisuus ei ole paha asia, josta tulisi irtautua, vaan osoitus historian tärkeydestä ja elinvoimasta.

Olli Seuri on todennut tutkiessaan uudelleentuotettua kuusikymmentälukua Helsingin Sanomissa vuonna 2008, että lehdessä esitetyt tekstit tulee tarkastella osana laajempaa tekstien kokonaisuutta, vain siten yksittäiset lehtijutut elävät ja puhuttelevat. Hän katsoo käyttämänsä lehtijuttujen kokonaisuuden³⁹ kertovan siitä, ”mitä ja miten suomalaisessa julkisessa puheessa, vuoden 2008 diskursiivisessa järjestelmässä, voidaan kirjoittaa 1960-luvusta”.⁴⁰ Ymmärrän tämän niin, että tuo diskursiivinen järjestelmä rajoittaa sitä, mitä lehdissä voidaan kirjoittaa ja toisaalta tuo järjestelmä myös antaa lehtien historiakuville merkityksen. Tämä on mielestäni ensiarvoisen oleellista tässäkin tutkimuksessa käsiteltyjen historiaesitysten ymmärtämisen kannalta. Lehtien historiaesityksiä ei tule nähdä vain palasina kokonaisuudesta, jonka täydellinen ymmärtäminen edellyttäisi jokaisen historiakulttuurin historiaa koskevan maininnan tutkimista. Historiaesitykset

³⁷ Hentilä 2001b, 29.

³⁸ Torsti 2003, 53.

³⁹ Seurin aineistona oli Helsingin Sanomien vuosikerta 2008, Seuri 2010, 1.

⁴⁰ Seuri 14 – 15.

näyttäytyisivät järjettöminä, jos ne eivät kommunikoisi sen historiakulttuurin kanssa, johon ne on tuotettu. Siksi noiden historiaesitysten tutkiminen antaa jo sinänsä kuvan kulloisestakin historiakulttuurista.

Kuvaa lehtien historiaesitysten luonteesta ennen kaikkea osana muuta julkista historiakulttuuria vahvistaa myös se, että käsitellyt historiaesitykset ovat luonteeltaan vuosipäiväjournalismin, reagoimista itsenäisyyspäivän tasavuosiin. Seuri on todennut vuosipäiväjournalismin olevan aktiivisen sijaan reaktiivista ja vastaavan uutistapahtumaan reagoimista, vaikei kiistäkään, että toimitus voi olla prosessissa aktiivinen.⁴¹ Lehdissä huomioitavat juhlapuheet, itsenäisyysjuhlat, tv-sivujen nostot yms. sisältävät myös historiaesityksiä, joiden tapauksessa reagoimista aktiivisen historian uudelleentuottamisen sijaan on ilmeistä.

Tutkimuksessa käsitellyt historiaesitykset eivät ole vain journalistien tekemiä. Lehdissä ovat usein äänessä jopa historiantutkijat, sekä suoraan artikkelien kautta että journalistien välittämänä. Lisäksi moni journalisti, esimerkiksi sekä Turun että Helsingin Sanomissa päätoimittajana työskennellyt Keijo K. Kulha, on taustaltaan historiantutkija. En näe tämän tutkimuksen kannalta historiaesitysten esittäjien taustaa kuitenkaan oleellisena, koska ymmärrän historiaesitykset ennen kaikkea osana historiakulttuuria. Todetessani, että julkinen historiakulttuuri on mielestäni oleellisempi merkityksellisen historian tuottamisen areena kuin varsinainen historiantutkimus, en toki tarkoita, että historiantutkijan asema sinänsä johtaisi vähämerkityksisyyteen, vaan että historiantutkimukset sinänsä ovat harvoin keskeinen osa julkista historiakulttuuria.

1.4. ”Suuri kertomus” historiaesitysten kehyksenä

Hahmotan tämän tutkimuksen pitkälti samoista lähtökohdista kuin Seuri oman tutkimuksensa, mutta käytän mieluummin ”suuren kertomuksen”⁴² käsitettä kuvaamaan sitä diskursiivista järjestelmää, johon lehtien historiaesitykset kiinnittyvät. Tavanomaisin tapa ymmärtää suuri kertomus lienee sellainen, jossa tuo kertomus on hallitsevan ryhmän kertomus, joka legitimoii sosiaalista todellisuutta ja siten myös tuottaa sen uudelleen.⁴³ Tämän tutkimuksen kannalta on

⁴¹ Seuri 2010, 57.

⁴² Käytän termiä suuri kertomus, jonka tavanomaisia englanninkielisiä vastineita ovat master narrative, grand narrative ja metanarrative. Suomen kielessä usein käytetty termi on myös metanarratiivi.

⁴³ Thijsin, 2008, 65 – 66.

kuitenkin hedelmällisempää ymmärtää suuri kertomus Krijn Thijsin erittelemän narratiivisen hierarkian kautta.⁴⁴

Thijsin tulkintatavassa suuri kertomus on narratiivisen hierarkian huipulla, ja pienemmät kertomukset ovat riippuvaisia suuresta kertomuksesta ja alisteisia sille. Suuri kertomus asettaa kehykset lukuisille osakertomuksille ja siten myös legitimoit niitä ja integroi ne osaksi itseään. Tuo kertomus on narratiivinen kehys, jonka mallia toistetaan, tuotetaan uudelleen ja vahvistetaan erilaisissa historiaan liittyvissä tilanteissa. Tässä mielessä suuri kertomus ei ole hallitseva siksi, että se olisi hallitsevan sosiaalisen ryhmän kertomus, vaan koska sillä on vaikutusvaltaa pienempiin kertomuksiin⁴⁵. Näillä pienemmillä kertomuksilla (tai osakertomuksilla) Thijs tarkoittaa rajatun aikajänteen sisältäviä historioita (esim. dynastiat, vallankumoukset), rajattujen alueiden historioita ja tiettyjen sosiaalisten ryhmien historioita, mutta myös museoita, juhlia, vuosipäiviä ja monumentteja.⁴⁶

Suuri kertomus siis antaa muille narratiiveille merkityksen ja pitää ne järjestyksessä, legitimoit osakertomuksia ja sulkee pois narratiivit, jotka eivät noudata sen rakennetta. Tämä hierarkia sekä tuottaa sosiaalista todellisuutta että on itse sen tuote.⁴⁷ Thijs painottaa, että sen sijaan, että etsisi useita suuria kertomuksia kansallisen historian sisällä, on mielekkäämpää etsiä suuren kertomuksen ilmentymiä osakertomusten muodossa ja hahmottaa niiden yhteinen runko, joka on ”johdettu suuresta kertomuksesta ja siten myös uudelleen tuottaa sen”.⁴⁸

Suurta kertomusta voi ajatella vaikkapa musiikkikappaleena, jota joukko muusikoita on kokoontunut soittamaan.⁴⁹ Jos tuosta joukosta kuuntelee pelkästään bassonsoittajan suoritusta, se voi kuulostaa suhteellisen miellyttävältä, mutta varsinaisen merkityksensä se saa vasta kun sitä kuuntelee suhteessa muuhun yhtyeeseen. Jokaisen muusikon soittamaa linjaa voi ajatella osakertomuksena suuresta kertomuksesta: yksinään ne eivät ole kovinkaan merkityksellisiä, mutta

⁴⁴ Thijsin englanniksi käännettyssä artikkelissa termi on master narrative. Thijs on eritellyt kolme tapaa ymmärtää master narrativen ”master”-metafora: master-slave, maestro-audience ja master-copy. Thijs suosii näistä vertauksista jälkimmäistä, joka viittaa painotekniikkaan tai elokuvateollisuuteen. Tässä mielessä ”master” on siis alkuperäinen versio, josta otetaan kopioita. Thijs, 2008, 64 – 69.

⁴⁵ Thijs käyttää termiä local narrative, mutta ei maantieteellisessä mielessä. Thijs 2008, 69.

⁴⁶ Thijs käyttää näistä termiä historical practices, Thijs 2008, 69.

⁴⁷ Thijs 2008, 69.

⁴⁸ Thijs 2008, 70.

⁴⁹ Thijsin käyttämä vertaus ”master-copy” on mielestäni harhaanjohtava. Thijsin vertaus masternarrativesta elokuvateollisuuden master-versioon ei toimi, koska master-versio (tai masternauha) on oleellisesti samanlainen kuin siitä tehdyt kopiot, eikä vertaus näin pidä sisällään Thijsille oleellista ajatusta osakertomuksista. Kopio masternauhasta on harvemmin vain pieni pätkä koko elokuvasta. Olisimme hyvin hämmentyneitä, jos kauden hittifilmistä esitettäisiin elokuvateatterissa kopio, joka kestäisi vain viisi minuuttia.

ymmärrettyinä (kuultuina) saman kappaleen (suuri kertomus) osiksi ne tulevat mielekkäiksi (legitimoiduiksi). Mikäli vaikkapa kosketinsoittaja rupeaa soittamaan täysin eri kappaletta muiden soittajien päälle, on seurauksena riitasointuisuutta. Kosketinsoittajan suoritus ei istu kokonaisuuteen, joten voimme kutsua sitä vastakertomukseksi suhteessa suureen kertomukseen. Todennäköisesti muut muusikot eivät pidä kosketinsoittajan soitosta ja toivoisivat hänen lopettavan tai yhtyvän muiden suoritukseen. Yhtyeen harjoituksiin voi myös astua lisää muusikoita paikalle ja yhtyä soittoon. Uuden taustalaulajan suoritus kertosaakeen päällä saattaa tuoda kappaleeseen lisää väriä, mutta se ei muuta kappaleen runkoa (suuren kertomuksen rakennetta).

Krijn Thijs on kehitellyt mallin kansallisten historiallisten narratiivien analyysiin, tai ”narratiivisen luurangon” tunnistamiseen. Hänen tyypittelyssään on viisi kohtaa:⁵⁰

1. *Toimijat*. Ketkä historialliset hahmot muodostavat kansakunnan ytimen?
2. *Vastustajat tai viholliset*. Mitkä ryhmät tai voimat ovat kansakunnan suurin uhka? Onko ne jo voitettu vai odotellaanko voittoa vasta tulevaisuudessa? Vai vaietaanko näistä voimista kokonaan?
3. *Historiallisen kehityksen luonne*. Onko historia syklistä, progressiivista vai sattumanvaraista?
4. *Periodisointi*. Missä ovat kansakunnan juuret? Mitkä tapahtumat, sodat, voitot tai kärsimykset olivat kansakunnan käännekohtia? Ja tähän liittyen:
5. *Time economy*⁵¹: Mikä on kansakunnan kulta-aikaa ja onko se tullut/tulossa uudelleen? Onko sitä vastoin ollut myös synkkyiden aikoja tai jopa niin traumaattisia vaiheita, ettei niistä puhuta?

Tässä tutkimuksessa käytän soveltaen Thijsin mallia tutkimusta tukevana apuvälineenä. Käytännössä tämän työn kannalta on mielekästä muokata Thijsin mallia kolmen kohdan osalta seuraavasti: *Toimijat*-pykälässä keskeisten historiallisten hahmojen sijaan on järkevää kysyä myös, onko *kansa* tai ovatko *suomalaiset* itsessään keskeisiä toimijoita kertomuksessa. *Historiallisen kehityksen luonne* -pykälän kohdalla taas on paikallaan kysyä, mikä on Suomen tarinan päämäärä tai juoni, koska Suomen tarina on käytännössä aina esitetty progressiivisena.⁵² *Vastustajat ja viholliset* -pykälän kohdalla käytän tutkimuksen käsittelyosuudessa monesti ”vastustajaa”

⁵⁰ Thijs, Krijn 2008, 71.

⁵¹ ”Aikatalous” ei olisi kovin toimiva käänös, joten olen jättänyt termin englanninkieliseen muotoonsa.

⁵² Tietyin varauksin vuosina 1997 ja 2007 on esiintynyt halua kyseenalaistaa Suomen tarinan ainainen edistyksellinen luonne, ks. luku 6.3.

mieluummin termiä ”toinen”, koska se kuvaa kansakunnan määrittelyä eron tekemisen kautta myös silloin, kun ”toinen” ei ole varsinaisessa konfliktisuhteessa ”ensimmäiseen”, eli Suomeen tai suomalaisiin.

Käytännössä tässä tutkimuksessa suurta kertomusta hahmotetaan lehdissä esitettyjen historiaesitysten kokonaisuuden pohjalta, eli ajateltuna ne osakertomuksiksi suuresta kertomuksesta. Tämä tulkinnan tapa on kuitenkin väljä ja esitystä tukeva ja esimerkiksi vuoden 1977 kohdalla on järkevää todeta samaan aikaan esiintyvän yhteen sovittamattomia kertomuksia ilman, että voisi perustellusti väittää esitysten noudattavan yhden suuren kertomuksen logiikkaa.

1.5. Eri ajanjaksojen vuosittaista esiintymistä kuvaavat taulukot ja niiden rakentamisen periaatteet

Eri ajanjaksojen esiintyminen lehdissä on määritelty siten, että kokonaisjoukkona toimivat ne lehtijutut, joissa on jonkinlainen Suomen historiaa koskeva maininta. Prosenttiluku tarkoittaa sitä, kuinka suuressa osassa tuosta joukosta kuhunkin aikakauteen viitataan. Esimerkiksi vuonna 1967 Helsingin Sanomissa vuoteen 1917 on viitattu 58 prosentissa jutuista, jotka ovat sisältäneet jonkinlaisen viittauksen Suomen historiaan. Prosenttiluvut eivät siis muodosta yhteensä sataa prosenttia, koska yksi juttu voi sisältää useampia aikakausia koskevia mainintoja. Kokonaisjoukkoon on laskettu mukaan myös jutut, joissa on viitattu vain niin yleisesti tai epämääräisesti historiaan, ettei ole ollut mahdollista osoittaa viittauksen koskevan jotain tiettyä ajanjaksoa.

Koska en ole käyttänyt viittauksia (tai historiaesityksiä) luokitelllessani ainoastaan eksplisiittisiä mainintoja (esim. suoraan jonkin vuosiluvun mainintoja) ja koska on ollut myös tarkoituksenmukaista välttää jonkin ilmiön mainitsemisen merkkäämistä useampaan kohtaan, on syytä tehdä muutama selvennös. Ensimmäinen kohta ”-1808” viittaa kaikkiin mainintoihin, joiden voi katsoa viittaavan tuohon vuoteen asti sekä Suomen sotaan, vaikka sota kesti vuoteen 1809 asti. Pelkkä maininta ”Suomen sodasta” ei ole johtanut merkintään aikavälille ”1809 - 1916”. Yleiset viittaukset ”sortokausiin”, ”routavuosiin” yms. on merkitty vain aikavälille ”1809 - 1916”, vaikka ns. toinen sortokausi kesti vuoteen 1917 asti. Sarakkeeseen ”1917” on merkitty yleiset viittaukset itsenäistymiseen ja suorat viittaukset tuon vuoden tapahtumiin. Myös maininnat Neuvostoliiton antamasta tunnustuksesta on merkitty vain kohtaan ”1917”. Sarakkeeseen ”1918”

olen merkannut vain sisällissotaa koskevat maininnat, eli esimerkiksi maininnat lokakuussa 1918 tapahtuneesta Suomen kuninkaan valitsemisesta olen merkannut sarakkeeseen ”1918 - 1938”.

Maininnat ”30-luvusta” olen sijoittanut vain sarakkeeseen ”1918 - 1938”, ellei ole ilmeistä, että maininta koskee myös talvisotaa, jolloin se on merkattu myös kohtaan ”1939 - 1945”. Maininnat ”sotasyllisistä” olen merkannut kohtaan ”1939 - 1945” ellei maininnassa ole viitattu nimenomaan sotasyllisyysoikeudenkäyntiin, jolloin se on merkitty kohtaan ”1945-”. Maininta ”vaaran vuosista” on johtanut vain merkintään ”1945-”, vaikka viittaus koskisikin jo vuotta 1944. Samaten maininnat ”jälleenrakennuksesta” olen merkannut kohtaan ”1945-”, vaikka jälleenrakennuksen ajalla voidaan viitata myös vuoteen 1944. Maininnat Lapin sodasta olen merkannut vain kohtaan ”1939 - 1945”. Sankarihautoilla käynnit, viime sotien veteraanien haastattelut yms. (jos on ilmeistä, että he ovat esillä ”veteraaniutensa” vuoksi) olen merkannut myös kohtaan ”1939 - 1945”. Historiallisten henkilöiden kohdalla olen merkannut viittauksen sen mukaan, mihin aikaväliin tai tapahtumaan henkilö on maininnan yhteydessä sijoitettu. Suomen presidenttien kohdalla, mikäli heihin viitataan ”presidentteinä”, eikä maininta mitään tarkempaa tapausta, on maininta johtanut merkintään virkakauden ajoituksen mukaan. Sarakkeista oleellisin, eli yhteensä-sarake (yht.), tarkoittaa kunkin aikakauden saamaa vuosittaista prosenttiosuutta kaikkien lehtijuttujen kokonaisuudesta.

2. Suomi selviää modernisoituakseen – Itsenäisyyspäivä vuonna 1967

	HS	AL	TS	yht.
-1808	12%	3%	11%	9%
1809 - 1916	32%	15%	11%	19%
1917	58%	36%	25%	39%
1918	35%	42%	25%	34%
1918 - 1938	29%	18%	36%	28%
1939 - 1945	56%	52%	58%	55%
1945-	29%	15%	33%	26%
juttuja yht.(kpl)	34	33	36	103

Taulukko 1. Eri ajanjaksojen esiintyminen vuonna 1967.

Taulukko 1 antaa karkean yleiskuvan vuoden 1967 historiaesitysten kirjosta. Vuonna 1967 kaksi Suomen historiaan liittyvää aikakautta ovat muita enemmän esillä: itsenäistymisvuosi 1917 ja toinen maailmansota, joista toinen maailmansota on Helsingin Sanomia lukuun ottamatta vielä astetta enemmän esillä. Kuitenkin myös tsaarinvallan ajasta, sisällissodasta, sotien välisestä ajasta ja toisen maailmansodan jälkeisestä ajasta on kaikista runsaasti mainintoja lehdissä. Vaikka suurelta osin maininnat saattavat olla hyvinkin pieniä, on niiden näin runsas esiintyminen merkki siitä, että ne ovat luonteva osa Suomen kertomusta sellaisena, kuin se on ollut tänä itsenäisyyspäivänä mielekäs esittä.

2.1. Selviytymiskertomus – sodat voitetaan kuin syöpä

Suomen tarinan keskeisin juoni on vuonna 1967 taloudellinen menestys. Tässä tarinassa sodat näyttävät pääsääntöisesti onnettomuuksina joista selviydytään, tai vähintään harhapolkuina oikeasta linjasta. Tämä on oleellinen ero verrattuna siihen sotakuvaan, joka on alkanut hallita kansallista kertomusta viimeistään 1990-luvulta alkaen, ja jota käsitelen myöhemmissä luvuissa. Sodista selviytymistä voi vuoden 1967 osalta verrata syövän voittamiseen: sairauden selittäminen on toki hyvä asia, mutta syövän sairastamista ei voi itsessään pitää positiivisena muistona. Sota on tässä tarinassa kontrasti, joka auttaa näkemään nykyhetken autuuden.⁵³

Sekä Helsingin Sanomissa että Aamulehdessä on julkaistu sellaisenaan ja hyvin näyttävästi presidentti Urho Kekkosen puhe itsenäisyysjuhlista Helsingin jäähallissa.⁵⁴ Kekkosen puheessa on vahvalla sijalla yhtenäisyyden korostaminen, mutta historia näyttää usein varoittavien esimerkkien lähteenä, josta jonakin, josta on syytä irtautua.

Mielestäni tärkein saamistamme opetuksista on se, että sen enempää ulko- kuin sisäpolitiikassakaan ei kiivailla [sic] ja ehdottomuudella rakenneta kuin riitaa. Ne ajat ovat ohi – tai ainakin niiden pitäisi alkaa olla ohi – jolloin yhteiskunnan sisäisiä ja yhteiskuntien välisiä ongelmia ratkaistiin väkivalloin [...]

⁵³ Aronsson et al. ovat esittäneet sodanjälkeisessä pohjoismaisessa historiankirjoituksessa menneisyyden köyhyyttä käytetyn usein kontrastin luomiseen hyvinvointivaltioon nähden, Aronsson et al. 2008, 273. Sota-aika toimii tässä luvussa käsitellyissä kertomuksissa samassa roolissa, mutta yleisen kurjuutensa, ei pelkästään sota-ajan köyhyiden vuoksi.

⁵⁴ ”Kiivailu ja ehdottomuus rakentavat vain riitaa”, HS 6.12.1967, ”Kiivailulla ja ehdottomuudella rakennetaan vain riitaa”, AL 6.12.1967. Myös Turun Sanomissa puhetta esiteltiin näyttävästi, vaikkei sitä oltu kokonaisuudessaan painettu lehteen, ”Presidentti punnitsi kansallistuntoja itsenäisyyden värikkäässä pääjuhlassa”, TS 6.12.1967.

Suoraan viime sotiin presidentti viittaa kahdessa kohtaa, joista syntyvät vaikutelmat ovat hyvin erilaiset:

Tärkein saavutuksemme on tietenkin valtiollisen itsenäisyytemme säilyttäminen. Aika on ollut ankara, vuodet ovat olleet vaativia. Uhrit ovat olleet kalliit. Ei ole mielekästä pohtia, olisimmeko voineet selviytyä vähemmin kärsimyksin, sillä siihen kysymykseen emme varmaa vastausta saa. Valtiollisen vapautemme 50. vuotispäivänä muistamme kiitollisin mielin niitä kymmeniä tuhansia, joiden antaman uhrin ansiota on, että siniristilippumme liehuu salossa juhlapäivänämme, joista suurinta vietämme tänään.

Puheen loppupuolella Kekkonen kuitenkin päätyy pohtimaan kysymystä, jota hetkeä aiemmin hänestä ei ollut mielekästä pohtia:

Nuorelle valtakunnalle ulkopoliittikka on vaikea taito, sitä vaikeampi, jos maantieteellinen asema ja historiallisten vaiheiden jättämä perintö ovat sellaisia kuin Suomen. Fatalisti voi sanoa, että osamme vuosina 1939 ja 1941 oli ennalta määrätty. Mutta se, joka ei tunnusta irrationaalisille kohtalon voimille puheenjohtajan paikkaa valtakunnan neuvospöydässä, ei tyydy näin helppoon menneen arviointiin. Vähintään hän haluaa etsiä esille niitä tekijöitä, joiden varaan maan ulkopoliittikan tulevaisuus on rakennettava. [...] Suomen ja Venäjän, samaten kuin Suomen ja Neuvostoliiton keskinäisissä suhteissa on ollut niin paljon historian rasiusta ja painolastia, että fatalisti olisi tuominnut kaiken yhteistyön utopiaksi. Mutta ennakkoluulottomuus ja luottamus, jolla Suomen ja Neuvostoliiton kansat ja niiden johtajat kävivät ratkaisemaan tulevaisuuden yhteisiä ongelmia, kantoi pian hedelmää.

Kekkonen poimii rusinat pullasta: hän sekä vetoamalla veriuhuriin kutsuu kansalaisia yhteiseen kiitollisuuden osoittamiseen, että esittämällä ennen sotia harjoitetun politiikan kyseenalaiseksi hakee tunnustusta uudelle, häneen ja Paasikiveen henkilöityvälle ulkopoliittikalle. Kekkonen viestissä kansa on toiminut oikein ja uhrimielellä poliitikkojen tehtyä virheitä; Kekkonen aikana virheitä ei onneksi ole enää odotettavissa. Oikea ulkopoliittikka on myös yksi syy kansakunnan taloudelliseen hyvinvointiin, sillä verratessaan talouden osalta itsenäisyyden ensimmäistä kolmea vuosikymmentä viimeisiin kahteenkymmeneen, Kekkonen toteaa, että ”rasvainen on rauhan kattila”.

Seuraavassa lehdessä Helsingin Sanomien pääkirjoitus kiittelee ensin mainittua Kekkonen viittausta sotiin ja sivuuttaa jälkimmäisen: ”Keskinäinen syyttely talvi- ja jatkosodasta pitäisi vihdoinkin lopettaa ja jättää nämä asiat historiankirjoituksen selvitettäväksi. Nythän on tärkeintä, että asiat ovat kunnossa.”⁵⁵ Käytännössä ”näiden asioiden jättäminen historiankirjoituksen selvitettäväksi”

⁵⁵ ”Itsenäisyysjuhlien jälkeen”, [pääkirjoitus], HS 8.12.1967.

tarkoittaa samaa kuin historiasta irtautuminen tai historian unohtaminen, tuntuu se sitten historian tutkijoista kuinka ikävältä tahansa. Menneet tulee jättää taakse ja keskittyä nykyhetkeen.

Kansallisessa historiankirjoituksessa on yleensä ottaen oleellista tarinan vastapuoli, ”toinen”.⁵⁶ Suomen tarinassa vuonna 1967 ”toinen” ei kuitenkaan henkilöidy tai – niin kuin kansallisessa historiankirjoituksessa tapana on – ole jokin toinen kansakunta.⁵⁷ ”Toisena” näyttäytyvät erilaiset luonnonlain tapaiset vastoinkäymiset ja (mahdollinen) sisäinen eripura.⁵⁸ Viime sotien tapauksessa Suomeen ei ”hyökätä”, vaan suositaan luontovertauksia ja muita kiertoteitä:

Kansakunnan elämässä on viisikymmentä vuotta kovin lyhyt aika, mutta Suomen itsenäisyyden juuret ovatkin paljon syvemmällä ja kauempana. Tuskin olisimme muuten voineet kestää vapaussodan ja sisällissodan taakan, kaksikymmenluvun lopun ja seuraavan vuosikymmenen alun taloudellisen ja poliittisen murroskauden ja saavuttaneet nopeasti sen eheyden ja yksimielisyyden, jota ilman emme olisi kyenneet läpäisemään *talvisodan ja jatkosodan myrskyjä*. Ilman vuosisatojen luomaa perustaa ja perinnettä olisimme tuskin pystyneet säilyttämään valtiollisen järjestelmämme katkeamattomana *siinä valtavassa paineessa, jossa jouduimme toisen maailmansodan aikana elämään*.⁵⁹

Tyyntä kautta seurasi *maailmanlaajuinen myrsky*, joka pakotti Suomen ase kädessä taistelemaan itsenäisyytensä säilyttämiseksi.⁶⁰

Turun Sanomissa jo itsenäisyyspäivän lehden etusivun ylimalkaisessa historiaviittauksessa käytetään luontovertausta.⁶¹ Pääkirjoituskin jatkaa samassa tyyli-lajissa. Samassa yhteydessä sotien rooli oikean linjan, vaurastumisen, keskeytyksenä tulee kirikkaasti ilmi:

Köyhä maa alkoi vaurastua, minkä kehityksen tosin vuosikymmentä myöhemmin syntynyt maailmanpula keskeytti, mutta toiseen maailmansotaan tultaessa, maan taloustilanne oli viisaan talouspolitiikan ja kansan ahkeruuden ansiosta erinomaisen hyvä. [...] Suomikaan ei voinut välttää joutumasta *sodan kurimukseen*, vaikka sen kansa ei halunnut mitään muuta kuin saada rauhassa kehittää itseään sekä hyvinvointiaan. Sodan jälkeen alkoi pienentyneen Suomen jälleenrakennustyö, joka kaikkien muiden rasitusten ohessa kuitenkin osoitti, ettei tästä maasta puuttunut sisua eikä yrittämisen halua, ja tuloksena oli todellinen talousihme, sillä kahta vuosikymmentä myöhemmin luettiin Suomi maailman hyvinvointivaltioitten joukkoon.⁶²

⁵⁶ Pitkälti samassa merkityksessä voi käyttää myös Thisjn ilmausta ”Vastustajat tai viholliset”, ks. luku 1.3.

⁵⁷ Haluttomuus määritellä kansakuntaa ”toisen” tai vihollisen kautta on ollut pohjoismaisen historiankirjoituksen piirre ylipäätään. Aronsson et al. 2008, 281.

⁵⁸ Aronsson et al. ovat nimenneet kolmeksi näkyväksi ”toiseksi” pohjoismaisessa sodanjälkeisessä historiankirjoituksessa vihamieliset valtiot, sisäiset petturit ja edistyksen vastustajat, Aronsson et al. 2008, 273. Sisäistä eripuraa, joka on aina enemmänkin potentiaalinen kuin aktuaalinen uhka, ei voi kuitenkaan tämän tutkimuksen kohdalla kutsua ”petturuudeksi”, vaan sekini näyttäytyy enemmänkin sattumanvaraisena luonnonilmiönä.

⁵⁹ ”Vain sisäisesti luja kansa turvaa tiensä jatkuvasti muuttuvassa Euroopassa”, [pääkirjoitus], HS 6.12.1967, kursivoinnit Lindgren.

⁶⁰ ”Kosken kuohuista kovista...”, [pääkirjoitus], AL 6.12.1967, kursivointi Lindgren.

⁶¹ ”Myrskyt kestänyttä Suomen itsenäisyyttä juhliittiin lumimyrskyisessä Helsingissä”, TS 6.12.1967.

⁶² ”50 vuotta”, [pääkirjoitus], TS 5.12.1967, kursivointi Lindgren.

Tästä yleisestä sotaan onnettomuutena suhtautuvasta linjasta löytyy vain yksi selkeä poikkeus, Aamulehdessä julkaistu nimimerkki ”Auran” kirjoitus, joka arvostelee Uusi Maailma -lehdessä julkaistua sodanaikaista vastarintaliikettä myönteiseen sävyyn käsitellyttä artikkelia. ”Aura” ilmoittaa selkeäsanaisesti vastarintaliikkeen jäsenten olleen isänmaankavaltajia ja tänne hyökänneen vihollisen asialla.⁶³

Sisällissota ei esiinny historiaesityksissä yhtä usein kuin toinen maailmansota, mutta senkin rooli kertomuksessa on melko samanlainen: ikävä muisto, josta tulisi irtautua, vaikka paikoin se saa toimia myös opetuksena yhtenäisyyden tärkeydestä. Turun Sanomien muotoilussa ”Itsenäisyyden ensimmäinen vuosi ei muodostunut onnelliseksi, sillä ennen olojen rauhoittumista oli vielä käytävä vapaus- ja kansalaissota.”⁶⁴ Lyhyt maininta on diplomaattinen. Kaksi eri nimitystä osoittavat pääkirjoituksen hyväksyvän molempien osapuolten näkemykset ja koska ”sota oli käytävä”, ei syyllistä ole mielekästä etsiä. Aamulehden pääkirjoituksessakin sisällissota tulee hyväksyä tapahtuneena tosiasiana:

Päätavoite saavutettiin, vaikka se oli raskailla veriuhereilla hankittava. Tänään voidaan väittää, että itsenäisyys olisi voitu hankkia kivuttomamminkin, mutta se ei tapahtunutta enää muuta. Ei tarvitse kuin vilkaista muualle maailmaan todetakseen, että vielä nytkin useiden itsenäisten valtioiden synty tapahtuu sisällissotien varjostamana. Uusille valtioille on edelleen veristä totta se, mikä meille on historiaa.⁶⁵

Aamulehden muotoilusta välittyy jopa hivenen kylmäävä tulkinta vuodesta 1918: osapuolten päätavoite oli sama (itsenäisyys), mutta siihen päästäkseen oli sodittava toisiaan vastaan, koska valtion synty edellyttää ”veriuhrin”. ”Veriuhri” ei viittaa uhrautumiseen taistelussa ulkoista vihollista vastaan, sillä pääkirjoitus ei sisällä mainintaa sisällissodan vapaussota-aspektista, taistelusta venäläisiä sotilaita vastaan.

Kekkonen puheessa sisällissota on opetus kansallisen yhtenäisyyden tärkeydestä:

Vuosien 1917 ja 1918 veriset vastakohtaisuudet alkavat unohtua, mutta muistoissa säilyy tietoisuus siitä, että isänmaa Suomi tunnettiin valkoisessa armeijassa erilaisena kuin lukuisissa vankileireissämme. Monissa suhteissa toisistaan poikkeavat ovat olleet suomalaisten tunnot ja tunnelmat myös itsenäisyytemme aikana [...] Tällä niemellämme on ollut ihmisiä ja ihmisryhmiä, joiden elämä on aina ollut raskasta. Milloin se on ollut

⁶³ ”Uusia sotasankareita”, AL 5.12.1967.

⁶⁴ ”50 vuotta”, [pääkirjoitus], TS 5.12.1967.

⁶⁵ ”Kosken kuohuista kovista...”, [pääkirjoitus], AL 6.12.1967.

taloudellisten huolien täyttämää, milloin se on pahiten tuntunut henkisenä painostuksena. He ovat oikeutetusti surkutelleet kohtaloaan ja valitelleet osaansa, mutta epätoivon hetkiä kenties lukuun ottamatta he eivät ole halunneet kadottaa yhteyttä siihen kansaan, johon he kuuluvat.⁶⁶

Aamulehdessä nimimerkki ”Jumi” kirjoittaa sisällissodasta ja itsenäistymisestä periaatteessa valkoisesta näkövinkkelistä, mutta sisällissodan kamaluus johtuu hänen tarinassaan kuitenkin ennen kaikkea tietämättömyydestä: maltilliset sosiaalidemokraatit eivät onnistuneet puhumaan ”järkeä kurittomille ja mellastaville joukoilleen” ja vankileirien kamaluudet johtuivat typeryydestä ja tietämättömyydestä toisen osapuolen vaikuttimien suhteen.⁶⁷ Koska sisällissota johtui tietämättömyydestä ja typeryydestä, sodan opetus on, että suomalaisten tulisi viisastua ja opetella ymmärtämään toisiaan. Samalla tarinassa ilmenee käsitys eliitin vastuusta tietämättömistä massoista.

2.2. ”Me muiden silmin”

Vuosi 1917 on toisen maailmansodan ohella keskeisin aihe vuoden 1967 tarinassa. Usein vuosi 1917 esitetään nimenomaan niin, että kyseisenä vuonna Suomi tuli ”kansaksi kansojen joukkoon”. Tällainen kansainvälinen näkökulma, pyrkimys ”nähdä meidät muiden silmin”, on ylipäättäänkin oleellinen piirre vuoden 1967 historiaesityksissä, myös monissa tilanteissa, joissa ei viitata vuoteen 1917.

Näyttävimmän Suomen historiaa ulkopuolelta katsoen esitetään Aamulehdessä, jonka itsenäisyysliitteessä julkaistaan englantilaisen Anthony F. Uptonin sisällissotaa ja yhdysvaltalaisen Hans Peter Krosbyn matkustajakone Kalevan tuhoutumista kesällä 1940 koskevat artikkelit.⁶⁸ Toisin kuin useimmissa näinkin laajasti tiettyyn aiheeseen keskittyvissä artikkeleissa itsenäisyyspäivänä, Krosbyn artikkelissa ei ole varsinaista perustelua aiheen oleellisuudelle itsenäisyyspäivän tai suomalaisuuden näkökulmasta. Uptonin artikkelissa tällainen tarkoitus implisiittisesti ilmaistaan, kun hän toteaa kotimaisten tutkijoiden olevan väkisinkin vuosien 1917 - 1918 jälkitilanteen muovaamia. Näin hän antaa ymmärtää itsellään olevan paremmat mahdollisuudet tulkita tätä suomalaisille kriittisen tärkeää aihetta. Sekä Krosbyn että Uptonin

⁶⁶ ”Kiivailu ja ehdottomuus rakentavat vain riitaa”, HS 6.12.1967, ”Kiivailulla ja ehdottomuudella rakennetaan vain riitaa”, AL 6.12.1967.

⁶⁷ ”Onnea se on ollut”, AL 6.12.1967.

⁶⁸ ”Kalevan’ tapaus ja turvaton leski”, ”1918”, AL 5.12.1967.

artikkelit jäävät kuitenkin tiukassa faktakeskeisyydessään kansallisen kertomuksen kannalta sivujuonteeksi.

Merkittävän osan jonkinlaisen historiaesityksen sisältävistä maininnoista muodostavat lehtikatsaukset eurooppalaisiin ja yhdysvaltalaisiin sanomalehtiin. Blokkiraja määrää esitysten kohteen: läntisistä lehdistä on esitelty toista maailmansotaa käsitteleviä lainauksia, idän puolelta vuosia 1917 ja 1948 koskevia. Toisen maailmansodan esittelyn ajatuksena on Suomen ja Neuvostoliiton vastakohtaisuuksien esille nostaminen, kun taas vuodet 1917 ja 1948 ovat hyvien naapuruussuhteiden historiaa:

Lähtien siitä periaatteesta, että jokaisella kansakunnalla on itsemääräämisoikeus, neuvostohallitus tunnusti asetuksellaan Suomen tasavallan itsenäisyyden. Vasta tämän jälkeen Suomen tunnustivat monet muut valtiot. ”Ellei lokakuun vallankumousta olisi ollut, ei Suomella olisi itsenäisyyttä”, sanovat suomalaiset.⁶⁹

Miten pitkä taival onkaan kuljettu viime maailmansodasta, jossa marsalkka Mannerheimin pienen armeijan oli – sankarillisten ihmetekojen jälkeen – alistuttava ylivoiman edessä ja allekirjoitettava rauha Neuvostoliiton kanssa! Menetettyään rakkaat Kaakkois-Suomen alueensa, ja suunnattomien sotakorvaustensa lähes tukahduttamana näytti Suomen osana oleva Moskovan satelliittivaltion kohtalo. Toisin on kuitenkin käynyt. Suomi on osannut säilyttää vapautensa.⁷⁰

Sama ulkopuolisen katse on mukana myös erityisesti Helsingin Sanomien Neuvostoliiton presidentin Nikolai Podgornyin vierailua koskevissa jutuissa, joissa tätä lainataan suoraan. Näissä jutuissa lokakuun vallankumous rinnastetaan Suomen itsenäistymiseen samalla tavoin kuin monissa lehtikatsauksissa.

Pohjoisen naapurimme nyt viettämä vuosijuhla on erityisen läheinen meille, neuvostoihmisille, sen vuoksi, että Suomen itsenäisyys liittyy saumattomasti kansamme historian, koko ihmiskunnan historian suurimpaan tapahtumaan – lokakuun suureen sosialistiseen vallankumoukseen. Lokakuun voiton tuloksena syntyi suvereeninen Suomen tasavalta. Neuvostohallitus tunnusti ensimmäisenä Suomen oikeuden itsenäiseen olemassaoloon. V.I. Lenin allekirjoitti ja luovutti henkilökohtaisesti suomalaiselle valtuuskunnalle asetuksen Suomen Tasavallan valtiollisen itsenäisyyden tunnustamisesta. Tällä historiallisella teolla, joka vastaa Suomen kansan kansallisia etuja, neuvostovaltion johtaja, kuten te, Herra Presidentti [sic] olette todenneet useaan otteeseen, on ansainnut Suomen kansan syvän kiitollisuuden.⁷¹

⁶⁹ ”Itsenäisyyttämme maailman lehdissä: Rinnakkaiseloja ja Karjala takaisin”, HS 5.12.1967. Lainausta on Pravdasta väliotsikon ”Pravda: Onnea ja kukoistusta Suomen kansalle” alla.

⁷⁰ ”Itsenäisyyttämme maailman lehdissä: Rinnakkaiseloja ja Karjala takaisin”, HS 5.12.1967. Lainausta on ranskalaisesta L’Auroresta väliotsikon ”L’Aurore: Vapaus säilynyt” alla. Vastaavanlaisia, tosin hivenen suppeampia katsauksia oli myös Aamulehdessä: ”Silta idän ja lännen välillä”, AL 8.12.1967 ja Turun Sanomissa: ”Suomen juhlapäivälle huomiota ulkomailla” TS 5.12.1967.

⁷¹ ”Presidentti Podgorni: Suomen itsenäisyys liittyy saumattomasti NL:n historiaan”, HS 8.12.1967.

Vaikka Turun Sanomat ja Aamulehtikin huomioivat Podgornyn vierailun näyttävästi,⁷² ei niissä Podgorny saa juuri muita juhlavieraita enempää huomiota ja hänen historiaa tiheisiin puheenvuoroihinsa viitataan vain hyvin ylimalkaisesti.⁷³ Helsingin Sanomat sen sijaan julkaisee useammassa jutussa Podgornyn historiatulkintoja.⁷⁴ Tämän vuoksi Helsingin Sanomissa on vahvemmin esillä näkemys Suomen itsenäisyyden yhteydestä lokakuun vallankumoukseen ja Leniniin. Kysymys on sikäli oleellinen, että Suomessa on väitetty viimeistään 1970-luvulla omaksutun käsitys Suomen itsenäisyydestä ”Leninin lahjana”.⁷⁵ Helsingin Sanomat ei kuitenkaan millään muotoa kommentoi Podgornyn puheenvuoroja vaan ne esitetään hyvin neutraalisti sitaatteina. Näiden mainintojen perusteella ei synny sellaista kuvaa, että Helsingin Sanomat aktiivisesti ajaisi ”Leninin lahja” -ajatusta.

Siinä missä mainittujen Helsingin Sanomien historiaesitysten suhdetta Leninin lahja -kysymykseen voi pitää neutraalina, esiintyy Turun Sanomien itsenäisyysliitteen yhdessä artikkelissa täysin ilmeinen hyökkäys kyseistä ajatusta vastaan. Artikkelin perustuu osittain kirjoittajansa Aimo Oriston useita vuosia aiemmin tekemään haastatteluun itsenäisyysseuran jäsenestä Onni Talaksesta. Jutussa painottuvat senaattorin suulla luonnollisesti itsenäisyysseuran merkitys itsenäistymiselle, kun taas itsenäisyyden vakiinnuttamisen hankaluuksista ”kantavat raskaan vastuun kumouksen tielle kulkeutuneen sosialistipuolueen johtajat.” Leninin suhde Suomen itsenäisyyteen otetaan esille väliotsikon ”Pyhimys ei luo supervaltiota” alla:

- Neuvostoliitto ensimmäisenä tunnusti Suomen itsenäisyyden. Näin on todettu lukemattomissa juhlapuheissa. Näin on, mutta juhlapuhujalta jää sanomatta, miksi näin on.

Vastaus esitetään alaotsikon ”Tunnustusteeman toinen totuus” alla:

⁷² ”Itsenäisyyden juhlapöytä on katettu ulkomaiset juhlavierat Helsingissä”, TS 5.12.1967, ”Valtuuskuntia – ystävällisiä sanoja – lahjoja”, AL 6.12.1967.

⁷³ Aamulehdessä kerrotaan kuitenkin Podgornyn Kekkosele lähettämästä sähkeestä, jossa onnittelujen ohella muistutetaan Leninin avanneen itsenäisyysjulistuksen allekirjoituksellaan ystävällismieliset suhteet maiden välille. ”Onnittelusähkeitä Neuvostoliitosta”, AL 6.12.1967.

⁷⁴ ”Presidentti Podgorni: Suomen itsenäisyys liittyy saumattomasti NL:n historiaan”, HS 8.12.1967, ”Pohjoismaiset vieraat jättivät lumisen Suomen”, HS 8.12.1967, ”Yhteistyötä ja ystävyyttä korostivat valtuuskunnat onnentoivotuksissaan”, HS 6.12.1967.

⁷⁵ Vihavainen 1991, 186 – 191. Vihavainen pitää Kekkosta Lenin-myytin keskeisenä tekijänä. Jäähallin puheessa, johon on jo aiemmin viitattu, Kekkonen mainitsee kuitenkin vain lokakuun vallankumouksen luoneen suotuisat olosuhteet ulkovaltojen tunnustuksen saamiselle ja itsenäisyyden julistamiselle. ”Kiivailu ja ehdottomuus rakentavat vain riitaa”, HS 6.12.1967, ”Kiivailulla ja ehdottomuudella rakennetaan vain riitaa”, AL 6.12.1967. Tämä ei toki tarkoita sitä, että Kekkonen ei olisi muissa yhteyksissä kannattanut ajatusta Leninin lahjasta.

[T]unnustus oli ensimmäinen itsenäisyydellemme annettu. Se on totta. Rationaalinen Lenin tunsi diplomatian ja tunsi tilanteen valtakunnassaan. Neuvostovaltio oli vasta syntymässä ja oli sisäisestikin uhattuna [...] Yksikään ulkovalta ei ollut vielä tunnustanut tuota tämän päivän supervaltiota. Ja ensimmäisen tunnustuksen saanti oli vaikeinta. Kun Neuvostoliitto tunnusti Suomen itsenäisyyden, se sai samalla kansainvälisen käytännön mukaan vastavuoroisen tunnustuksen. Juhlapuheiden teemalla on siis toinenkin totuutensa: Suomi on ensimmäinen valtio maailmassa, joka tunnusti Neuvostoliiton.⁷⁶

Artikkeli repii Leniniä pois pyhimyksen jalustalta ja korostaa hänen päätöksensä rationaalisuutta, jonka vuoksi aihetta kiitollisuuteen ei ole.

Aamulehdessä ei oteta kantaa Leninin osuuteen Suomen itsenäistymisessä, mutta lehden itsenäisyysliitteen näyttävien juttu koskettelee Suomen ensimmäistä eduskuntaa ja tarinan jatkumoyltää itsenäistymiseen asti ja vielä jokusen vuoden siitä eteenpäin. Jutussa haastatellaan ensimmäisen eduskunnan ainoata elossa olevaa jäsentä, Juhani Leppälää. Tässä tarinassa, Leppälän kertomana, keskushahmona on P.E. Svinhufvud ja vuosi 1917 keskeinen käännekohta. Itsenäisyysjulistusta seuraa sisällissota (josta Leppälä tosin haluaa vaieta), eikä välissä ole tunnustuksen hakemista Neuvostoliitosta.⁷⁷ Tätäkin tarinaa voi pitää vastavetona ”Leninin lahjalle” siinä mielessä, että tarinassa suomalaiset hankkivat tsaarin sorruttua itse itselleen itsenäisyyden ilman, että sitä kukaan suomalaisille myöntää. Luonnollisesti tarinan toinen aspekti on demokratian johdonmukainen voittokulku: sisällissodan jälkeen Ståhlberg valitaan presidentiksi, eikä kuningasepisodista sanota sanaakaan.

2.3. Taloudellisen nousun, demokratian ja selviytymisen juhla

Kansakunnan tarinan pääjuoni on vuonna 1967 taloudellisen nousun ja demokratian voittokulku, jotka voisi myös tiivistää ”modernisaatioksi”. Historia on pääosin eriasteista kurjuutta, mutta menneisyyteen katsoessa mieltä kohentaa kuitenkin se, että menneisyydestä on selvitty. Sekä sisällissota että toinen maailmansota toimivat tässä tarinassa vertailukohtina, joiden rinnalla nykyhetken (joka alkaa toisen maailmansodan jälkeen) loistokkuus tulee selväksi. Sisällissota toimii myös varoituksena epäyhtenäisyydestä, samaten kuin toinen maailmansota muistutuksena yhtenäisyyden merkityksestä vaikeuksien kestämisessä. Oleellista on myös se, että vaikeudet (joita usein verrataan luonnonilmiöihin) on nimenomaan ”kestetty”, koska vihollinen, jota vastaan olisi voitu ”taistella” tai joka olisi peräti voitu ”voittaa”, ei käytännössä esiinny tarinassa.

⁷⁶ ”Suomi tavoitti tiensä itsenäisyyteen 6.12.1917”, TS 6.12.1967.

⁷⁷ ”Sen eduskunnan hajotti Venäjän keisari”, AL 5.12.1967.

Vuonna 1917, joka on kiistatta Suomen tarinassa myönteisin vuosi, Suomi alkoi tasavertaisena muiden kansakuntien rinnalla kehittää itseään. Suomen tarina oli kuitenkin alkanut jo aiemmin. Tarinan alkupiste jää kuitenkin hämäräksi, eikä esimerkiksi vuodelle 1809 ole selkeää merkitystä, etenkin koska kausi 1809 – 1917 on pikemminkin ”tsaarinvallan” kuin ”autonomian” aikaa, eli aikakaudessa korostuu kertomus alistamisesta annettujen oikeuksien sijaan. ”Kansa” eri tavoin muotoiltuna on pääasiallisesti tarinan toimija, mutta myös P.E. Svinhufvud ennen kaikkea itsenäisyysenaatin johtajana, sekä K.J. Ståhlberg ja Kyösti Kallio kansan eheyttäjinä.⁷⁸

Kauneimmin vuoden 1967 keskeinen linja on kiteytetty Turun Sanomien itsenäisyysliitteessä:

Äärimmäisistä käsityksistä ja harhaluuloista pitäisi kuitenkin lopulta kirkastua totuuden, josta ei enää kiistellä. Eikö itsenäisyyden suomalainen totuus ole hyvinvointivaltio, jossa yksilö voi elää sosiaalisesti ja taloudellisesti turvattuna, mahdollisuuksin suomalaiseen hengenelämään. Itsenäisyyden suomalainen totuus on hyvinvointivaltio, joka kansantulonsa suhteellisessa suuruudessa on 14. tilalla maailman vauraimpien kansakuntien joukossa. Tämä totuus – vaikka jotkut haluaisivatkin sosialisoida hyvinvointivaltion – esittäytyy näillä TS:n sivuilla muutamin luvuin, saavutuksin, tulevaisuuden näkymin. Ne ovat olleet mahdollisia suurimmaksi osaksi siksi, että Suomi 50 vuotta sitten itsenäistyi.⁷⁹

3. Lavea kertomus Suomesta – Itsenäisyyspäivä vuonna 1977

	HS	AL	TS	yht.
-1808	13%	9%	9%	10%
1809 - 1916	30%	18%	11%	19%
1917	37%	24%	29%	30%
1918	23%	12%	14%	16%
1918 - 1938	13%	24%	22%	22%
1939 - 1945	23%	45%	45%	39%
1945-	20%	36%	43%	34%
juttuja yht.(kpl)	30	33	35	98

Taulukko 2. Eri ajanjaksojen esiintyminen vuonna 1977.

⁷⁸ ”Kansan eheyden syventäjä”, aiheena Ståhlberg, ”Horjumaton oikeustaistelija”, aiheena Svinhufvud ja ”Sovinnollisuus päämääränä”, aiheena Kallio, AL 6.12.1967.

⁷⁹ ”Suomi tavoitti tiensä itsenäisyyteen 6.12.1917”, Aimo Oristo, TS 6.12.1967.

Kuten taulukosta 2 näkee, ovat sotien aika ja niiden jälkeen alkanut lähihistoria myös vuonna 1977 oleellisia aiheita, samaten kuin vuosi 1917. Kuitenkaan nämäkään kaksi aikakautta eivät ole yhtä selkeästi dominoivassa asemassa kuin kymmenen vuotta aiemmin. Kansallinen kertomus ei ole samassa määrin sidoksissa tiettyihin käännekohtiin. Oleellisia vaiheita toki on, mutta ei sellaisia, joita olisi välttämätöntä käsitellä käsiteltäessä Suomen historiaa. Tästä kertoo myös se, että lehtien välillä on huomattavia eroja esillä olevissa aikakausissa: esimerkiksi Helsingin Sanomissa käsitellään aikaväliä 1809 – 1916 jonkin verran enemmän kuin toista maailmansotaa, kun taas Aamulehdessä ja Turun Sanomissa suhteet menevät toisin päin. Se ei kerro niinkään linjaerosta lehtien välillä, vaan siitä, kuinka sattumanvaraisia historiaesitysten aiheet tänä vuonna ovat. Suomen menneisyyttä on voinut käsitellä mielekkäästi hyvin lavealla otteella.

Turun Sanomissa on näyttävä, Mikael Agricolasta vuoteen 1967 yltävä artikkelisarja ”60 vuotta itsenäistä Suomea”, jonka pääpaino on kuitenkin lähihistoriassa.⁸⁰ Helsingin Sanomissa ilmestynyt Henrik Tikkasen kirjoittama artikkelisarja, ”Kansakunnan juuret” keskittyy hivenen yllättäen melko muinaisiin aikoihin 1700-luvulle ja 1800-luvun alkuun. Kuitenkin artikkelisarjassa useampaan otteeseen viitataan ikään kuin ohimennen myös lähihistoriaan: sisällissotaan, jääkäreihin ja toiseen maailmansotaan.⁸¹ Siksi artikkelisarjassa ”muinaiset ajat” näyttäytyvät näköikkunana kiinnostavampiin lähihistorian tapahtumiin.⁸² Helsingin Sanomien pääkirjoitus, toisin kuin Turun Sanomien ja Aamulehden pääkirjoitukset, ei lähesty itsenäisyyspäivää tänä vuonna suoraan historian kautta, vaan suomalaisen demokratian nykytilan.⁸³ Aamulehti ei julkaise erikseen historiaa sivuavaa itsenäisyysliitettä tai artikkelisarjaa.

3.1. Vuosi 1917, Lenin ja ylivoimaiset altavastajat

Niin kuin vuonna 1967, myös vuoden 1977 historiaesityksissä on esillä kysymys Leninin ja lokakuun vallankumouksen suhteesta Suomen itsenäisyyteen, etenkin Helsingin Sanomissa ja Aamulehdessä. Itse asiassa lokakuun vallankumous ja Suomen itsenäistyminen 1917 ovat niin vahvasti sidoksissa toisiinsa, että harvaa poikkeusta lukuun ottamatta toista ei oteta esille ilman

⁸⁰ ”Edellytyksenä patriotismi”, 27.11.1977, ”Itsenäiseksi”, 29.11.1977, ”Eheytymisen aika”, TS 1.12.1977, ”Raskaat vuodet”, TS 3.12.1977, ”Kylmästä sodasta turvakokoukseen”, TS 4.12.1977, ”Joulukuun 6. Perinteistä rikas itsenäisyyspäivämme”, TS 6.12.1977.

⁸¹ ”Kun Suomi vieraantui Ruotsista”, HS 4.12.1977, ”Kuinka kuninkaita tehtiin”, HS 11.12.1977, ”Kun Kustaan tohvelit jäivät Suomeen”, HS 18.12.1977, ”Suurimmat isänmaalliset seikkailijat”, HS 24.12.1977.

⁸² Suomalaisessa historian tutkimuksessa tyypiesimerkki jonkin aiheen epäsuorasta käsittelystä lienee vuoden sisällissodan käsittely nuijasodan kautta, Aronsson et al. 2008, 273.

⁸³ ”Suomalainen demokratia”, [pääkirjoitus], HS 6.12.1977.

toista. Vielä vuoden 1967 itsenäisyyspäivän yhteydessä oli tavallista käsitellä vuotta 1917 ottamatta esille lokakuun vallankumousta tai Leninin antamaa tunnustusta Suomen itsenäisyydelle.

Helsingin Sanomissa ja Aamulehdessä Leninin lahja –myyttiä⁸⁴ tukevat tai siihen neutraalisti suhtautuvat maininnat esiintyvät lehtikatsauksissa sekä uutisjutuissa juhlapäivän vietosta eri tilaisuuksissa:

”Suomen valtion syntyminen liittyy mitä läheisimmällä tavalla lokakuun suuren sosialistiseen vallankumoukseen, jonka maineikasta 60-vuotisjuhlaa hiljattain vietti juhlallisesti koko edistyksellinen ihmiskunta”, kirjoitti Neuvostoliiton kommunistisen puolueen lehti Pravda maanantaina. ”Historiallinen julistus itsenäisyyden myöntämisestä Suomelle, jonka V.I. Lenin allekirjoitti, pani alulle maiden väliset ystävyys- ja yhteistyösuhteet”, jatkoi lehti.⁸⁵

Valtioneuvos Miettunen vastasi puheessaan epäilyihin, joiden mukaan V.I. Leninin merkitystä Suomen itsenäistymisessä olisi ylikorostettu. Miettunen katsoi, että nämä epäilyt ovat aiheettomia ja etteivät niiden esittäjät ole ehkä ajatelleet asiaa loppuun saakka Suomen kannalta. Miettunen huomautti, etteivät Leninin merkityksen korostajat halua pienimmässäkään määrin väheksyä suomalaisia itsenäisyystahdon toteuttajia.⁸⁶

Fil. tohtori Ilkka Hakalehto (kesk) puuttui myös juhlaesitelmässään Helsingissä Suomen itsenäisyyden tunnustamiseen. ”Hyväksyessään Suomen itsenäistymisen ja eron Venäjältä Lenin menetteli viisaasti ja kaukonäköisesti”, Hakalehto sanoi.⁸⁷

Paljon näitä historiaesityksiä huomiota herättävämpiä ovat kuitenkin Leninin lahja –myyttiä vastaan osoitetut suoranaiset hyökkäykset. Henrik Tikkanen kommentoi teemaa artikkelisarjassaan – joka periaatteessa siis käsittelee ”kansakunnan juuria” 1700-luvulta 1800-luvulle – sangen nenäkkääseen sävyyn:

En muista, että meille 30-luvulla koulussa olisi pöntetty päähän, että meidän olisi kiitettävä Leniniä itsenäisyydestämme. Koska historian opettajani oli filosofian tohtori ja rehellinen mies, ei varmaankaan tahtonut valehdella oppilailleen. Hän ei vaan tuntenut asian oikeata laitaa.⁸⁸

⁸⁴ Käytän nimitystä Leninin lahja –myytti, koska se on kohtalaisen vakiintunut ilmaus sellaisesta ei kovin tiukasti määritellystä historiatulkinnasta, jonka mukaan itsenäisyys oli Leninin antama lahja Suomelle. Esimerkiksi Osmo Jussilan teoksessa *Suomen historian suuret myytit* yksi luku on omistettu tälle kysymykselle otsikolla ”’Leninin lahja’ – punaisten itsenäisyysmyytti”, Jussila 2007, 203 – 208. Tarkoitukseni ei ole ottaa kantaa tuolla nimityksellä siihen, onko tuo historiantulkinta hyvä vai huono.

⁸⁵ ”Pravda korosti ystävä-sopimusta”, AL 6.12.1977.

⁸⁶ ”Times julkaisi erikoisnumeron”, väliotsikko ”Miettunen: ’Tosiasiat tunnustettava’”, AL 6.12.1977.

⁸⁷ ”Puhujat kertasivat itsenäisyyden syntyä”, HS 8.12.1977.

⁸⁸ ”Kun Suomi vieraantui Ruotsista”, HS 4.12.1977.

Henrik Tikkanen osoittaa hyvin ymmärtävänsä Leninin lahjaa korostavan historiakuvan poliittisen tarkoituksenmukaisuuden: Tikkanen varmasti tietää, että hänen opettajansa ei tiennyt kiittää Leniniä itsenäisyydestä, koska 30-luvulla moisella kiitoksella ei olisi ollut tarkoitusta. Opettaja tunsi 30-luvulla ”asian oikean laidan”, mutta tuo oikea laita vain on – ainakin Tikkasen käsityksen mukaan – myöhemmin muuttunut.

Heikki Brotherus on kolumnissaan paljon Tikkasta suorasanaisempi:

Itsenäisyyspäivänä kirjoitetaan itsenäisyydestä, aivan kuin joulupäivänä joulusta. Kauniisti, ihannoiden, sydämessä kiitollinen riemu. Uutta sanomista ei paljon löydy. Tänä vuonna kuitenkin on vähän toisin. On kuin olisi ruvettu viettämään kaksoishäitä, kunniavierana **Lenin**. [...] Epähistoriallista uskottelua on tarinan syöttely, että Lenin muka lahjoitti meille itsenäisyyden, aivan niin kuin joulupukki olisi ollut liikkeellä. [...] Meille oli onneksi niin hyvin lokakuun vallankumous kuin sen jälkeen seurannut sekasorron ja heikkouden tila naapurilähiössämme. Yhtäläinen onni oli Saksan sotamahdin luhistuminen. Nuo kaksi historian valtavaa maanvyörymää olivat itsenäisyytemme tärkeitä edellytyksiä. Mutta kiitos ei kuulu niille vaan **Svinhufvudille, Mannerheimille**, jääkäreille ja tuhansille suomalaisille, jotka rohkeasti panivat toimeksi oikealla hetkellä.⁸⁹

Leniniä tai Neuvostoliittoa, eikä sen paremmin Saksaakaan ole siis kiittäminen Suomen itsenäistymisestä. Brotheruksen kertomuksessa noiden kahden valtakunnan heikkous vain synnytti riittävän valtatyhjiön, jotta Suomi saattoi itsenäistyä. Hänen mainintansa Mannerheimista ja jääkäreistä ovat vielä selkeä viittaus vapaussotahenkiseen tulkintaan vuodesta 1918. Brotheruksen esityksessä vasta tuossa sodassa itsenäisyys varsinaisesti saavutettiin.

Kaksi päivää myöhemmin ilmestyneessä lehdessä on myös Jaakko Okkerilta samansuuntainen Leninin lahja –myytin tyrmäys:

Tietenkin on suurenmoinen ihme että Suomi on säilynyt itsenäisenä peräti kuusi vuosikymmentä mutta nythän tämä saavutus on haluttua [sic] tehdä tyhjäksi puhumalla vielä suuremmasta ihmeestä: itsenäisyyden saamisesta muka lahjaksi.⁹⁰

Okkerin paheksunta kohdistuu pitkälti samaan asiaan kuin Brotheruksenkin: Leninin lahja –myytti uhkaa viedä kunnian itsenäisyydestä pois suomalaisilta itseltään. Sekä Heikki Brotherusta että Jaakko Okkeria on luonnehdittu poikkeuksellisen kriittisiksi tapauksiksi suhteessaan Suomessa vallinneeseen Venäjä-kuvaan.⁹¹ Leninin lahja –myytin vastustaminen toki istuu luonnollisena osana

⁸⁹ ”Päivän johdosta”, HS 6.12.1977, lihavoinnit alkuperäiset.

⁹⁰ ”Vatsastapuhujat ja heidän nukkensa”, HS 8.12.1977.

⁹¹ Salminen 1996, 55.

tuohon kriittisyyteen, mutta missään nimessä he eivät ole kritiikkinsä kanssa ainutlaatuisia tapauksia, korkeintaan ilmaisutapansa kärkkäydessä.

Turun Sanomien artikkelisarjassa ”60 vuotta itsenäistä Suomea” Leninin lahja -myytti torjutaan neutraalisti ja ohimennen toteamalla, että neuvostohallituksen perustavoitteena oli 1917 – 1918 maailmanvallankumous, mutta koska Venäjän-valtioyhteyden jatkuminen oli tämän tavoitteen tiellä, Suomen itsenäisyys Leninin aloitteesta tunnustettiin.⁹² Aamulehden pääkirjoitus ottaa kysymyksen esille ja hivenen epäsuorasti, mutta kuitenkin selkeästi tuomitsee näkemyksen Suomen itsenäisyydestä Leninin lahjana, tosin käyttäen nimitystä ”lokakuun lahja”:

Vaikka Suomen itsenäisyys on todettu kaikin mahdollisin tavoin ja tunnustetaan vakioksi, emme voi kuitenkaan pitää perintöä itsestäänselvyytensä, taivaan tai lokakuun lahjana. Hyvään tulokseen on tarvittu lujaa tahtoa, taitava johto ja hetkittäin myös johdatusta.⁹³

Selkeästi kielteinen asenne Leninin lahja –myyttiin tavataan myös kansalaisjärjestö Itsenäisyyden puolesta –yhdistyksen itsenäisyysjuhlaa koskevassa uutisessa, jossa jo jutun alaotsikon mukaan keskityttiin käsittelemään ”Suomen historian uudelleenkirjoitusta”. Puhujina olivat Kekkosen linjan tiukkoina vastustajina tunnetut kokoomuslaiset poliitikot Tuure Junnilla ja Kullervo Rainio. Junnilla selkeästi toteaa lainauksessa, että ”on historian väärentämistä, jos pyritään antamaan sellainen kuva, että Suomen itsenäistyminen olisi ollut lahja Leniniltä.”⁹⁴ Myös Helsingissä itsenäisyysjuhlassa puhuneen kristillisen liiton presidenttiehdokkaan Raino Westerholmin siteerauksessa Leninin lahja –myytti saa tuomion.⁹⁵

Vaikka Leninin lahja –myytin vastustajat esiintyvät oikeastaan jokaisessa tapauksessa altavastajina, ovat he näkyvyydessä mitaten selvästi voiton puolella. Itse asiassa Leninin lahja –myyttiä puoltava kertomus esiintyy lähes aina enemmänkin hypoteettisena uhkana, sitä vastaan hyökätään, vaikka sitä ei juuri näykään. Edellä esiteltyä kritiikkiä myyttiä kohtaan ei voisi kuitenkaan olla olemassa ilman, että tuolla myytillä olisi ollut jonkinlaista, ja ainakin mielikuvien tasolla merkittävää, kannatusta.

Asiaa mutkistaa vielä se, että Leninin antaman tunnustuksen esilletuominen Suomen itsenäisyysjuhlien yhteydessä liittyy harjoitetun idänpolitiikan kannattamiseen tai vastustamiseen.

⁹² ”Itsenäiseksi”, Kalervo Hovi, TS 29.11.1977.

⁹³ ”Siis olemme suomalaisia”, [pääkirjoitus], AL 6.12.1977.

⁹⁴ ”Junnilla, Rainio: Itsenäisyys hankittiin”, AL 6.12.1977.

⁹⁵ ”Politiikan juhlaakimara: Itsenäisyydestä tv-satelliittiin”, väliotsikko ”’Ei yhden miehen valtioteko’ ”, AL 8.12.1977.

Vaikka historiasta ylipäättään on vaikea keskustella ilman poliittisia konnotaatioita,⁹⁶ on Leninin lahja -myytin ja idänpolitiikan suhde poikkeuksellisen vahva. Mitä luultavimmin kitkaa on ollut synnyttämässä osaltaan tämä myytin monitasoisuus: aina ei ole ollut helppo sanoa, keskustellaanko suomalaisesta historiallisesta identiteetistä vai idänsuhteista.

Kuukautta aiemmin Neuvostoliitossa juhlitun lokakuun vallankumouksen⁹⁷ yhteydessä Suomessakin oli naapurisovun hengessä pidetty Leniniä ja hänen antamaansa itsenäisyyden tunnustusta positiivisessa valossa esillä. Myös presidentti Kekkonen oli osallistunut vallankumouksen juhlintaan.⁹⁸ Mitä ilmeisimmin monet Leninin lahja –myytin tyrmääjät olivat tulkinneet Kekkonen ja muun poliittisen eliitin myönteiset Lenin-tulkinnat ensisijaisesti kannanotoiksi Suomen historiasta, eivät idänpolitiikan ajamiseksi historian avulla.⁹⁹ Itse asiassa todennäköisesti myytti haluttiin kiistää riippumatta siitä, kokiko kiistäjä myytin puoltajien olevan vilpittömästi sanojensa takana. Kiistäminen saattoi merkitä sitä, että katsottiin, että naapurisuhteet eivät edellytä tällaista historiantulkintaa, tai että tällaisen historiantulkinnan aiheuttama vahinko ylittää siitä kenties saatavan reaalipoliittisen hyödyn.

Tämä linjaero on hyvin oleellinen myös Vihavaisen klassikossa *Kansakunta rähmällään*: Vihavaisen mukaan harjoitetussa idänpolitiikan peruslinjassa ei ollut mitään vikaa, mutta Suomen historian väärentäminen oli tarpeetonta ja tuomittavaa, jopa koko suomettumisen ydin.¹⁰⁰ Luultavasti myös monelle jo aikanaan Leninin lahja –myyttiä riepotelleelle kriitikolle kyse oli samasta asiasta. Idänpolitiikassa ei ollut vikaa sinänsä, mutta sitä ei olisi tarvinnut perustella ottamalla historia aseeksi.

⁹⁶ Ks. aiheesta esim. Hentilä 2001b, 27 – 30.

⁹⁷ Vallankumous tapahtui gregoriaanisen kalenterin mukaan 7. marraskuuta.

⁹⁸ Vihavainen 1991, 190. Leninin lahja -myytin esillä olemista on myös varmasti edistänyt vuonna 1976 valmistunut suomalais-neuvostoliittolainen yhteistyöelokuva *Luottamus*, jonka keskiössä oli nimenomaan tunnustuksen saaminen Suomen itsenäisyydelle neuvostohallitukselta. Elokuvasa itsenäistymisprosessi yhdistetään sodanjälkeiseen YYA-politiikkaan, kuten myös liennytykseen ja Ety-kokoukseen.

⁹⁹ Tässä en lähde pohtimaan laajemmin sitä, oliko Kekkonen halulla korostaa Leniniä vain reaalipoliittisia tavoitteita, uskoiko hän vilpittömästi Leninin pyyteettömyyteen, vai oliko kyseessä jonkinlainen yhdistelmä näistä kahdesta vaihtoehdosta. Monensuuntaisilla tulkinnoilla Kekkonen näkemyksistä on kannatusta: Heikki Ylikangas on esittänyt, että ”Leninin merkityksen korostamisessa oli Raamattua vapaasti mukaillen ajatuksena tähdentää kylmän sodan ajan Neuvostoliitolle, että minkä Jumala on antanut, sitä ei ihminen saa ottaa pois”, Ylikangas 2007, 196. Esko Salminen on todennut yleisluontoisesti, että poliitikkojen keskuudessa Leninin antamaa tunnustusta ylistettiin idän- ja valtapolitiittisista syistä aina Neuvostoliiton romahtamiseen asti, Salminen 1996, 134. On perusteltua olettaa Leninin lahja –myytin puolustamisen olleen ainakin melko usein tarkoituksellista poliittisen päämäärän ajamista historian avulla, eli historiapolitiikkaa (ks. luku 1.3).

¹⁰⁰ Vihavainen 1991, 298, Vihavainen 2001, 651.

3.2. Kansakunnan linja

Vaikka vuonna 1977 lehtien historiaesitykset eivät kokonaisuutena asetu selkeästi yhden suuren kertomuksen osiksi, on sekä Aamulehden pääkirjoituksessa, että Turun Sanomien artikkelisarjassa ”60 vuotta itsenäistä Suomea” esitetty vahvat väitteet Suomen historian suuresta kaaresta. Aamulehden pääkirjoitus keskittyy hahmottamaan ”kansakunnan linjaa” ja sen keskeisiä murrosvaiheita:

Kansakunnan linja, yrityksemme kestävin toiminta-ajatus, hahmottui kyllä jo hyvissä ajoin ennen itsenäisyyden täyttää toteutumista. Linja kesti vaikeatkin kokeet ja vahvistui jokaisesta voitosta. Ajatus on seurannut aikaansa. Linjan vaihtuvat nimitykset ovat vain korostaneet eri säikeitä. [...] ¹⁰¹

Pääkirjoituksessa käytetty ilmaus ”kansakunnan linja” on todennäköisesti harkittu viittaus samana vuonna ilmestyneeseen Paavo Haavikon teokseen *Kansakunnan linja*. Haavikko mainitsee jo teoksen alkusanoissa kirjan motiivina olevan ”se todellisuudentajun puute, joka leimaa pääosaa tämän maan vaiheiden kuvausta.” ¹⁰² Haavikko siis asemoi teoksensa suorasanaisesti vastakertomukseksi todelliselle tai kuvitellulle todellisuustajuttomalle kertomukselle Suomen historiasta. Aamulehden pääkirjoitus hakeutuu viittauksellaan samalle vastarannalle kiiskeksi Haavikon kanssa. Tämä tulee selkeimmin ilmi etenkin viime sotien kuvauksessa, joka on huomattavasti kymmenen vuoden takaista yleistä linjaa positiivisempi. Sodat eivät toimi kontrastina nykypäivään, vaan niillä on itsessään myönteinen merkitys:

Heti suurlaman jälkeen vakiintui tempoilematon maltillinen suuntaus, joka sittemmin on painottunut eri tavoin. Yrityksestä tuli yhteinen. Silta kesti yli kolmen sodan ja kahden rauhan. Tasavalta oli porrastanut puolustuksen syvälle, vaikka sen asemahti näytti heikolta. Suomen rauhantahdossa ei ollut pienimmänkään moitteen sijaa. Ulkopolitiikan johto syyllistyi vain hyväuskoisuuteen. [...] Heikosta varustautumisesta huolimatta sodat sodittiin paremmin kuin virallisesti muistamme. Armeijamme onnistui voittamaan aikaa talvella 1940 ja kesällä 1944 sekä valtaamaan Lapin takaisin. Ne olivat kaikki ratkaisevia voittoja. Ratkaiseva merkitys näkyy siitä tosiseikasta, että poliittinen systeemi säilyi puolustuskykyisenä. ¹⁰³

Pääkirjoitus asemoi itsensä selkeästi vastakertomukseksi todelliselle tai kuvitellulle sotiin varauksellisesti suhtautuvalle tarinalle ilmoittamalla, että sodat sujuivat paremmin kuin ”virallisesti muistamme”. Virallisella muistamisella viitataan poliittiseen eliittiin ja mitä ilmeisimmin

¹⁰¹ ”Siis olemme suomalaisia”, [pääkirjoitus], AL 6.12.1977.

¹⁰² Haavikko 2007, 7. Myös Timo Vihavainen mainitsee teoksen vastavetona ajan ”mediakulttuurin ja liturgisten puheiden” linjalle. Vihavainen 1991, 252 - 253.

¹⁰³ ”Siis olemme suomalaisia”, [pääkirjoitus], AL 6.12.1977.

presidenttiin. Samaten pääkirjoitus vie mattoa Kekkosen alta esittäessään ulkopoliitiikan jatkuvuuden yltävän sotia edeltäneeseen aikaan ja vain ”painottuneen eri tavoin” myöhemmin, eli toisin sanoen väittämällä, että sodanjälkeinen politiikka ei ole ollut ratkaiseva muutos entiseen nähden. Poliittinen johto ei pääkirjoituksen mukaan tehnyt virheitä ennen sotia, vaan syyllistyi pelkästään hyväuskoisuuteen, mikä on viittaus talvisotaa edeltäneisiin neuvotteluihin. Sotien ratkaiseva merkitys näkyi poliittisen järjestelmän, demokratian säilymisenä, mikä on toinen oleellinen ”kansakunnan linjan” ansio taloudellisen nousun lisäksi:

Jos kansakunnan menestystä vertaa sen väkilukuun ja ulkoisiin elämänehtoihin, saavutus on ennätys jota vain vauhtisokeus estää tajuamasta. Niinsanotun laman keskellä rakennamme yhä vuodessa enemmän kuin ennen vuosikymmenessä. Edes pakon edessä ei vielä ole annettu periksi millään edistyksen rintamalla, vaikka uudistajien armeijat ovat eksyneet liian etäälle todellisuudesta. [...] Elvytys ei voi olla pelkkää ostovoiman lisäämistä. Se on ennen kaikkea omiin voimiin turvautumista ja niiden kokoamista kansakunnan linjalle. Eikä kokoava työ jätä tilaa ääriliikkeille, jotka tasavalta on ennenkin palauttanut kentän laidalle.¹⁰⁴

Selventäessään, mistä ”kansakunnan linjassa” on todella kysymys, Aamulehti samalla hyökkää niitä vastaan, jotka haluavat radikaalisti uudistaa maata. Historialla puolustetaan toivottua politiikkaa ”ääriliikkeiksi” määriteltyjä vastaan. Linjan painottaminen on tärkeää myös vallankahvaan ponnistavien suurten ikäluokkien edustajien pitämiseksi ruodussa:

Linjan jatkuminen ja lujittaminen on kansallinen pääkysymys tälläkin hetkellä, kun olemme siirtymässä vanhojen miesten kaudesta erittäin nuoren johtoryhmän tasavaltaan. Perinne kestää, jos koulutus onnistuu. Luottamus, itseluottamus ja luottokelpoisuutemme ovat saman tehtävän eri puolia; niiden keskinäinen tasapaino turvaa kehityksen. Hyvään asianajoon kuuluu vielä terve tekopyhyys, ettemme vaihda omaa juhlarahaa huonompaan valuuttaan. Suomi vastaa ennen muuta itsestään ja maksaa itse velkansa. Näinkin selvä asia on toisinaan kerrattava, kun voimantuntoinen sukupolvi nostaa esiin intoilijoita.¹⁰⁵

Sisällissota ja kuninkaan valinta olivat tässä tarinassa harhapolkuja oikealta tieltä, oikeastaan samaan tapaan kuin kymmenen vuotta aiemminkin. Tasavalta ja demokratia olivat oikea ja tarkoitettu tie, joka myös eheytti kansan:

Olemme hyvin haluttomia muistamaan, miten huonosti meni ensimmäinen vuosi. Punainen Suomi epäonnistui idänpolitiikassa, valkoinen Suomi antautui saksalaisille. Tasavalta sai presidentin vasta vuonna 1919. Viivytyks saattoi olla onni, sillä eheytyks alkoi samalla kuin tasavaltakin. Voitettut saivat äänensä takaisin.¹⁰⁶

¹⁰⁴ ”Siis olemme suomalaisia”, [pääkirjoitus], AL 6.12.1977.

¹⁰⁵ ”Siis olemme suomalaisia”, [pääkirjoitus], AL 6.12.1977.

¹⁰⁶ ”Siis olemme suomalaisia”, [pääkirjoitus], AL 6.12.1977.

Myös Turun Sanomissa julkaistussa artikkelisarjassa ”60 vuotta itsenäistä Suomea” Suomella on selkeä juonellinen tarinansa. Jo kuusiosaisen sarjan ensimmäisessä osassa ilmoitetaan, että Suomen historialla on tarkoitettu kulkunsa. Patriotismin synnyllä ja vahvistumisella on tässä tarinassa keskeinen sija:

On tiettyä johdonmukaisuutta siinä tapahtumakulussa, mikä on saatellut suomalaiset pienistä hajallisista heimoista vähitellen yhtenäistyväksi kansaksi omassa maassaan ensin Ruotsin valtakunnan osana, sitten autonomiseksi valtioksi Venäjän tsaarin hallinnassa ja vihdoin itsenäiseksi maaksi muitten maitten rinnalla. [...] Muuan tämän kehityskulun aatteellinen edellytys on ollut patriotismi, tunne ja tietoisuus suomalaisesta isänmaasta arvona, jota suojaamaan on lopuksi haluttu omaa valtiota [...] Suomessa patriotismin kehitystä ja sisältöä on erittäin voimakkaasti leimannut Kreikan ja Rooman kulttuuriperintö sekä roomalaiskatolisen kirkon vaikutus.¹⁰⁷

Roomalaiskatolisen kirkon, Kreikan ja Rooman kulttuuriperinnön painottamisessa on mitä ilmeisimmin kyse eron tekemisestä itään nähden nostamatta esiin varsinaisia konflikteja idän ja lännen välillä.¹⁰⁸ Artikkelin mukaan suomalaisen patriotismin rakenteelliset ainekset olivat kaikki valmiina autonomian ajan alkaessa. Autonomian aikana isänmaallisuus kiihtyi, mutta oleellisilta osin se oli siis muovautunut jo kauan aikaa sitten, kun ”Suomi” poliittisestikin kuului länteen.¹⁰⁹

Seuraavassa osassa, joka käsittelee Suomen itsenäistymistä 1917, on hyvin kansainvälinen ote ja itsenäistymisen selitetään osana maailmansodan aikaista kansainvälispoliittista tilannetta, ilman edellisen osan patriottisuuden painotusta.¹¹⁰ Sarjan kolmas osa käsittelee sisällissodan jälkeistä aikaa kolmekymmentäluvun lopulle asti. Tässä tarinassa oleellista on eheytyminen, joka lopulta kehittyi ”talvisodan hengeksi”. Äärioikeisto ja ääriivasemmisto ovat tämän tarinan ”toinen”, hyvän kehityksen vastustajat.¹¹¹ Sotavuosia käsittelevässä osassa kansan yhtenäisyys vaaran edessä näyttäytyy positiivisena, vaikka kykenemättömyys rauhanpolitiikkaan Neuvostoliiton kanssa sodan alla olikin erehdys. Jatkosota murtaa yksimielisyyden harjoitetun ulkopoliittikan suhteen, mutta ”sosiaalinen ajattelu” leviää ja naisten ja miesten välinen tasa-arvo edistyy.¹¹²

Päätoimittaja Keijo K. Kulhan kirjoittamassa toisen maailmansodan jälkeistä aikaa kuvaavassa osassa ote on hyvin kansainvälinen, se alkaa kylmän sodan vaiheiden läpikäynnillä ja päättyy

¹⁰⁷ ”Edellytyksenä patriotismi”, Erkki Lehtinen, TS 27.11.

¹⁰⁸ Aronsson et al. ovat todenneet ruotsalaisen menneisyyden painottamisen sotien jälkeen olleen keino vahvistaa kuvaa isänmaan läntisistä juurista ja tässä esimerkissä voi nähdä samanlaisen tarkoituksen, Aronsson et al. 2007, 274.

¹⁰⁹ ”Edellytyksenä patriotismi”, Erkki Lehtinen, TS 27.11.

¹¹⁰ ”Itsenäiseksi”, Kalervo Hovi, TS 29.11.1977.

¹¹¹ ”Eheytyksen aika”, Toivo Nygård TS 1.12.1977.

¹¹² ”Raskaat vuodet”, Touko Perko, TS 3.12.1977.

maailman nälkää näkevien hädän pohdiskeluun. Välissä käydään läpi Suomen sodanjälkeisen politiikan vaiheita sangen toteavaan sävyyn, kuitenkin niin, että YYA-politiikasta välittyi myönteinen kuva. Artikkelin pyrkimys on selvästi esittää Suomesta kuva nimenomaan osana muuta maailmaa, ei sisältä käsin pohdiskellen.¹¹³ Sarjan viimeisessä osassa Kulha kirjoittaa itsenäisyyspäivistä 1927, 1937, 1947, 1957 ja 1967. Vuosilta 1927 ja 1937 hän nostaa esille eheytyksen teeman, vuodelta 1947 Paasikiveä mukailien itsetilityksen ja havahtumisen maailmanpolitiikan realiteetteihin, vuodelta 1957 kehittymisen ”sosiaalisesti kansanvallaksi” ja vuodelta 1967 ulkomaisten vierailijoiden antaman huomion Suomen itsenäisyydelle ja juhlarahaston perustamisen.¹¹⁴

Turun Sanomien pääkirjoituksessa Suomen tarinan päälinjana on itsestään selvästi taloudellinen nousu jonka valossa sotavuodet näyttävät jälleen keskeytyksenä:

Me olemme kuuden vuosikymmenen mittaan vaurastuneet sekä väkimääräisesti että aineellisesti. Tämän päivän Suomi on tykkänään toinen kuin vuonna 1917. Se on myös verrattomasti valmiimpi kuin 30-luvun loppuvuosina, mitä ajankohtaa vanhemmat ihmiset tapaavat käyttää onnellisten aikojen malliesimerkinä. Ja näin on käydyistä sodista huolimatta, vaikka ne leikkasivat perusteellisesti hyvin alkaneen kehityksen kärjen.¹¹⁵

Artikkelisarjan linjaa selkeämmin tehdään ero toista maailmansotaa edeltäneeseen politiikkaan, joka näyttää virheenä, josta tulee oppia:

Jokainen nuori itsenäinen maa on ylpeä ja itsetietoinen. Suomikaan ei tehnyt tässä suhteessa poikkeusta. Sekin syyllistyi nuoruusvuosinaan eräisiin järjettömyyksiin ja ylilyönteihin. Jo nyt niihin voidaan suhtautua ymmärtämyksellä ja anteeksiannolla. Myös meidän tasavaltamme on saanut oppia nöyryyttä kokemuksen koulussa. Suhteemme ympäristöömme ovat tänä päivänä uudella, kestävällä tolalla.

Sotavuosien kokemusten myötä Suomi on rakentanut terveet suhteet ulkomaailmaan ja on nyt siis tasapainoisella tavalla kansana kansojen joukossa, eli käytännössä hyvissä väleissä Neuvostoliiton kanssa. Periaatteessa onnettomuutena näyttävien sotavuosien hyvä puoli oli niissä osoitettu yksimielisyys, joka on nyt uhattuna:

Me olemme kasvaneet myös sisäisesti. Me olemme vähitellen valmiita tunnustamaan, että jokainen kansalainen on kieleen, yhteiskuntaluokkaan ja puoluekantaan katsomatta yhtä arvokas suomalainen. Talvisota, jossa meillä oli vain toisemme, nopeutti osaltaan tätä

¹¹³ ”Kylmästä sodasta talvikokoukseen”, Keijo K. Kulha, TS 4.12.1977.

¹¹⁴ ”Perinteistä rikas itsenäisyyspäivämme”, Keijo K. Kulha, TS 6.12.1977.

¹¹⁵ ”Olkamme suomalaisia”, [pääkirjoitus], TS 6.12.1977.

kehitystä. [...] Vaikka asioita tarkastellaankin tänään juhlapäivän synnyttämän ymmärtämyksen läpi, on kuitenkin sanottava selvästi, että valmiita me emme toki vielä ole. Yhteiskunnassamme esiintyy juuri nyt merkillistä eriseuraisuutta ja klikkiytyneisyyttä.¹¹⁶

Siinä missä Aamulehden pääkirjoituksessa korostettiin jatkuvuutta ja samaa linjaa, jolle eksyneidenkin pitäisi yrittää palata, tehdään Turun Sanomien pääkirjoituksessa eroa menneisyyteen, se toimii kontrastina niin hyvässä (talvisodan yhtenäisyys) kuin pahassa (köyhyys, poliittinen kypsymättömyys). Taloudellisen nousun ja demokraattisen järjestelmän luominen, siis modernisaatio, ovat silti molempien lehtien pääkirjoituksissa tärkeitä teemoja.

3.3. Suomi modernisoituu, mutta miten?

Kansallinen kertomus on kiistatta vähemmän linjakas vuonna 1977 verrattuna kymmenen vuoden takaiseen ja itse asiassa seuraaviinkin itsenäisyyspäiviin. Modernisaatio tarkoittaen kansanvallan ja talouden kehitystä on edelleenkin keskeinen tarinan juoni, jopa Suomen kohtalo, samaten kuin jossain määrin kansainvälistyminen, mutta tarinan käännekohtat, tai ainakaan niiden merkitykset eivät ole kovin selvät. Historiallisista hahmoista eniten esillä on Lenin, mutta pääsääntöisesti siten, että hänen asemansa tai ansionsa Suomen tarinassa halutaan kiistää.¹¹⁷ Toisesta maailmansodasta voidaan esittää tänä vuonna kuva sekä erehdyksenä, että urotekona ja mallina yhtenäisyyden merkityksestä. Kansakunnan potentiaalinen vihollinen on sisäinen niin menneisyydessä (esim. sotien välisen ajan ääriliikkeet) kuin nykyisyydessäkin, minkä vuoksi (usein uhattu) eheytyminen, samaten kuin talvisodan yhtenäisyys liitetään historiaesityksiin mukaan. Idästä erottaudutaan pikemminkin muistelemalla muinaisia aikoja kuin painottamalla konflikteja.

¹¹⁶ ”Olkaamme suomalaisia”, [pääkirjoitus], TS 6.12.1977.

¹¹⁷ Timo Vihavaisen esittämä kuva Suomessa 1970-luvulla vallinneesta Leninin ylistämisestä Suomen historian suurmiehenä vaikuttaa tämän katsauksen valossa liian yksioikoiselta. ”Leninin lahja” on vuonna 1977 selvästi kiistelyn kohde, ei juhlittu itsestäänselvyys.

4. Moniarvoisuus, demokratia ja hämärät sotavuodet – itsenäisyyspäivä vuonna 1987

	HS	AL	TS	yht.
-1808	7%	0%	10%	5%
1809 - 1916	31%	5%	29%	20%
1917	12%	19%	31%	22%
1918	23%	23%	17%	21%
1918 - 1938	19%	28%	24%	24%
1939 - 1945	50%	53%	48%	50%
1945-	27%	33%	31%	31%
juttuja yht.(kpl)	26	43	42	111

Taulukko 3. Eri ajanjaksojen esiintyminen vuonna 1987.

Määrällisesti tarkasteltuna sotavuodet ovat keskiössä ja huomattavasti kymmenen vuoden takaista selkeämmin. Vuosi 1917 ei ole enää läheskään samassa määrin pinnalla kuin vielä 1967 ja 1977, mutta sekä Aamulehdessä että Turun Sanomissa julkaistaan näyttävät, nimenomaan itsenäistymisvuoteen keskittyvät artikkelit. Samoin kuin vuonna 1977, myös vuonna 1987 historiaesitysten hajonta on suurta, mikä kielii kansallisen tarinan jonkinasteisesta epämääräisyydestä.

4.1. Moninaisuudessaan yhtenäinen kansa keskiössä

Apulaisprofessori Jussi T. Lappalaisen kirjoittaman, Turun Sanomien osalta itsenäisyyspäivän näyttävimmän historiaa käsittelevän artikkelin keskeisin teesi tulee ilmi jo otsikosta ”Suomen itsenäisyysankari on Suomen kansa itse”:

Suomalaisten itsemäärämishalu pani suomalaiset käyttämään kaikki erilaiset edellytykset ja tilaisuudet hyväkseen. Se ja vain se on ”suuntautunut vaikutus”, joka yhdistää maailman tapahtumat Suomen itsenäistymishistoriaksi. Suomen itsenäisyysankari on Suomen kansa itse. Itsenäistymisajan kansan taustalla seisovat 1800-luvun kansalliset herättäjät, mahtavat virkamiehet ja taloudelliset yrittäjät, jotka nöyrässä keisarin alamaisuudessaan itse asiassa olivat mitä ärhäkimpiä salaseparatisteja. He loivat edellytykset itsenäisyydelle.¹¹⁸

Avain Suomen itsenäistymistiehen on kuitenkin suomalaisen yhteiskunnan moniäänisyys tai demokraattisuus. Seuraavassa lainauksessa Lappalainen siteeraa aluksi englantilaista teoreettisen

¹¹⁸ ”Suomen itsenäisyysankari on Suomen kansa itse”¹¹⁸, Jussi T. Lappalainen, TS 6.12.1987.

tähtitieteen professoria Fred Hoylea, joka on syyttänyt historiantutkijoita kyvyttömyydestä löytää hälyn seasta todellisia linjoja:

”Kokemukseni tieteellisten - - - ongelmien parissa on osoittanut, että lukuisista vaihtoehdoista tai kehityksen teistä eivät pidä paikkaansa – eivät toteudu – ainakaan sellaiset, jotka johtavat umpikujiin, eivätkä ne, joista ei koidu kiinnostavia seurauksia.” Historiaan tämä ei sellaisenaan sovi. Lukuisat kansat ovat toki ajaneet itsensä umpikujaan. Mutta väitteessä on jotakin, joka sopii demokratiaan yleensä ja erityisesti pohjoismaiseen kansanvaltaan. Oikea moniarvoinen yhteiskunta näet sallii lausua ja maltaa kuunnella kaikenlaisia vaihtoehtoja ja sietää niiden esittäjiä. Vastaus kysymykseen ”Miksi demokratiaa” kasvaa juuri siitä. Jos yksi menettelytapa näyttää johtavan umpikujaan, asioita voivat yhteiseksi eduksi astua hoitamaan toiset, joiden vaihtoehto lupaa ”kiinnostavia tuloksia”. Näinhän kävi itsenäistymisenkin vaiheissa.¹¹⁹

Tämä menettelytapojen moninaisuus, jonka Lappalainen samaistaa demokratiaan, pelasti Lappalaisen tarinassa Suomen sekä vuonna 1917 että 1918. Vuonna 1917 sosialistit olivat pitäneet esillä itsenäisyyden hakemista neuvostohallitukselta, miten sitten tehtiinkin: ”Tulos oli suomalaisten yhteinen, kun menettelytavoissa ensin oli joustettu.”¹²⁰ Sisällissota on kertomuksessa vain sivuseikka, joka johtui väkivaltaisten menettelytapojen hetkellisestä valloilleen riistäytymisestä. Se ei muuta muuksi sitä suurta linjaa, että suomalaisten vahvuus on ollut maltti kuunnella ja sietää erilaisia vaihtoehtoja. Vuoden 1918 lopulla tämä moniäänisyys pelasti Suomen jämähtäneeltä saksalaissuuntaukselta:

[M]erkittävää on, että kun uusi ulkopoliittinen tilanne syksyllä 1918 syntyi, maassa oli toisen vaihtoehdon puolesta puhuneita, joiden kanssa länsivallat olivat valmiita keskustelemaan. Ei oltu umpikujassa.¹²¹

Samalla kun Jussi T. Lappalainen esittää demokraattisuuden ja kansan tahdon olleen itsenäistymistien takuina, hän kiistää eri aikoina itsenäisyysankareina pidettyjen Svinhufvudin, Mannerheimin, Saksan valtakunnan ja Leninin ansiot.¹²² Kansa oli siis oma sankarinsa.

Helsingin Sanomien pääkirjoituksessakin pääasiana on tarina demokratiasta ja yhtenäistymisestä. Tässä tarinassa taas potentiaalinen ”toinen” on sisäinen eripura, mutta onneksi se on Lappalaisen kertomuksen tapaan vain ohimenevää tai näennäistä, vaikkakin vasta pidemmällä aikajänteellä:

¹¹⁹ ”Suomen itsenäisyysankari on Suomen kansa itse”, Jussi T. Lappalainen, TS 6.12.1987.

¹²⁰ ”Suomen itsenäisyysankari on Suomen kansa itse”, Jussi T. Lappalainen, TS 6.12.1987.

¹²¹ ”Suomen itsenäisyysankari on Suomen kansa itse”, Jussi T. Lappalainen, TS 6.12.1987.

¹²² ”Suomen itsenäisyysankari on Suomen kansa itse”, Jussi T. Lappalainen, TS 6.12.1987.

Itsenäisyyden aika alkoi vuoden 1918 traumaattisella kahtiajaolla, jonka silloittaminen kesti vuosikymmeniä. Demokratian asetti jatkossa kyseenalaiseksi ensin ääri vasemmisto ja pian sen jälkeen äärioikeisto. Talouslamaa seuranneet vireän kehityksen vuodet päättyivät lopulta talvisotaan, koettelemukseen, joka yhdisti kansan sisäisesti kaikilla rintamilla. Sotavuosien jälkeen supistuneessa Suomessa asutettiin, jälleenrakennettiin ja maksettiin sotakorvauksia. Samalla rakennettiin – ilman että monikaan tuli ajatelleeksi – uudenaikaisen yhteiskunnan kivijalkaa. Vähitellen suomalaiset kerääntyivät yksimielisinä myös uuden ulkopoliittikan taakse, seuraavaksi löytyi konsensus sisäpolitiikassa. [...] Itsenäisyyttä on lupa arvostaa eri tavoin eri tahoilla, mutta itsenäisessä maassa ei ole lupa asettaa muiden ryhmien ajattelua ja olemassaoloa kyseenalaiseksi. Juuri se on moniarvoista itsenäisyyttä.¹²³

Aivan samalla tavoin kuin Lappalaisen kirjoituksessa, myös tässä tarinassa sankarina on moninaisuudessaan yhtenäinen kansa. Turun Sanomien pääkirjoituksessa, joka sinänsä koskettelee vain vähän historiaa, todetaan suurmiesten ajan olevan ohi.¹²⁴ Periaatteessa tämä tarkoittaa sitä, että suurmiesten aika on menneisyydessä ollut, mutta koska suurmiesten ajan päättyminen esitetään kirjoituksessa positiivisena asiana, voi Turun Sanomien pääkirjoituksenkin katsoa yhtyvän Suomen kansan sankarillisuutta korostavaan kertomukseen.

Aamulehden pääkirjoituksessa itsenäisyyden aika jaetaan puoliksi. Ennen vuotta 1952 varmistettiin itsenäisyyden pohja vapaussodalla, toisella maailmansodalla ja sodan jälkeen harjoitetulla taitavalla ulkopoliittikalla. Vuoden 1952 jälkeen oleellista on ollut talouskasvu, mutta myös kansanvaltaisuus ja sivistys. Vapaussotaan liittyi traaginen veljessota, mutta sen arvet häivytettiin talvisodan yhteisellä puolustustahdolla.¹²⁵ Tässä tarinassa demokratiolla ei ole vastaavaa merkitystä kuin mainituilla Turun ja Helsingin Sanomien jutuilla, vaan eripurana ainekset häivytetään sotimalla yhdessä talvisodassa.

4.2. Leninin jäänteet

Aamulehdessä ja Turun Sanomissa puretaan vielä vuonna 1987 Leninin lahja –myyttiä näyttävillä artikkeleilla. Ero kymmenen vuoden takaiseen tilanteeseen on kuitenkin se, että ne eivät pyri haastamaan mitään toista tarinaa, vaan ikään kuin toteavat itsestäänselvyyden. Aamulehdessä ironisoidaan Leninin lahja -myyttiä näyttävällä artikkelilla Smolnasta, jossa Lenin aikanaan allekirjoitti tunnustuksen Suomen itsenäisyydelle:

¹²³ ”Moniarvoinen itsenäisyys”, HS 6.12.1987.

¹²⁴ ”70 vuotta Suomea”, [pääkirjoitus], TS 6.12.1987.

¹²⁵ ”Itsenäisyys”, [pääkirjoitus] AL 6.12.1987.

Tämä on Se Paikka. Tasavallan syntymyytin kehto, kansallisen olemassaolomme vakuutuskonttori. [...] Päätös on tehty: Suomelle myönnetään itsenäisyys. Miehet turkeissaan riemuitsevat, matkaa ei tehty turhaan. Mutta vielä he eivät suostu poistumaan. He haluavat tavata Leninin. He haluavat kiittää. [...] Seuraa kädenpuristus, jonka me muistamme vuosien takaisesta yhteistyöelokuvasta. Siitä jota koululapsetkin vietiin katsomaan, elokuvasta jonka näkeminen oli miltei kansalaisvelvollisuus. Solmittiinko kädenpuristuksella ikuinen ystävyysliitto? Siinäkö syntyi luottamus? Vai syntykö kaunis myytti, jolle on ollut käyttöä? [...] Mitä historiantutkijoista, Polvisista, Ketoloista.¹²⁶

Ilmaan heitettyihin kysymyksiin on kuitenkin vastattu jo artikkelin otsikolla ”Smolna on myyttien kehto”, eikä kirjoittajan kantaa tarvitse epäillä. Myös Jouko Tyyri ottaa kolumnissaan kantaa kyseiseen myyttiin ja siinä sivussa tulee kiteyttäneeksi käsityksensä Suomen historian koko linjasta:

Suomen itsenäistyminen oli voimistumisen tulos ja tahdon saavutus eikä Leninin lahja. Taistellen se on myös pidetty.¹²⁷

Helsingin Sanomissa itsenäistyminen mainitaan oikeastaan vain yhdessä tv-sivujen kritiikissä, jossa todetaan hyvin neutraaliin sävyyn, että ”vaikka lokakuun vallankumouksen vaikutuksesta ja esimerkiksi Leninin ajatuksista vallitsee laaja eripuraisuus, kukaan ei kiistä niiden merkitystä.”¹²⁸

Jo edellä mainitussa Jussi T. Lappalaisen kirjoittamassa artikkelissa tuli hyvin selväksi näkemys nimenomaan Suomen kansasta omana sankarinaan Leninin (ja samalla myös Svinhufvudin ym.) sijaan. Turun Sanomissa esiintyy kuitenkin harvinainen pilkahdus positiivisesta Lenin-kuvasta: Turun yliopiston ylioppilaskunnan soihtukulkueen mainitaan käyneen paitsi sankarihaudoilla ja vakaumuksensa puolesta kaatuneiden haudalla, myös V.I. Leninin muistomerkillä.¹²⁹ Kokonaisuutena katsellen on kuitenkin selvää, että Leninin lahja –myytti on jo niin itsestään selvästi epäsuosittu, ettei sitä vastaan ole mielekästä hyökätä.

¹²⁶ ”Smolna on myyttien kehto”, Simo-Pekka Virkkula, AL 6.12.1987. Eino Ketola oli saman vuoden keväällä ilmestyneessä väitöskirjassaan todennut Leninin suhteesta Suomen itsenäisyyteen koko lailla samaa kuin Tuomo Polvinen 20 vuotta aiemmin: Leninin ajattelussa kansallisuuspolitiikka oli alisteista vallankumouksen ajamiselle so. Suomen eroamisen Venäjästä tuli edistää tulevaa yhdistymistä, Vihavainen 1991, 280, Hentilä 2001a, 62. Mainittu yhteistyöelokuva on Edvin Laineen 1975 ohjaama *Luottamus*.

¹²⁷ ”Uusmoralismi”, Tyyri, Jouko, AL 5.12.1987.

¹²⁸ ”Selkeä tulkinta Suomen tiestä itsenäisyyteen”, HS 6.12.1987.

¹²⁹ ”Ylioppilaat hurrasivat maailman parhaalle maalle” TS 8.12.1987.

4.3. Kamala, mutta kunniakas sota

Aamulehden pääkirjoituksen sotakuva on sangen myönteinen. Sotien arvo ei ole pelkästään välineellinen (yhtenäistyminen, itsenäisyys), vaan käytyjen sotien kunniallisuus on jo sinänsä hieno asia:

Maamme vapaudelle vuoden 1918 sodalla oli kiistaton merkitys. Siihen kytkeytyneen veljessodan arvet ovat onneksi vuosikymmenten kuluessa umpeutuneet, mihin olennaisesti vaikutti myös kansamme yksimielinen puolustustahto talvisodan koettelemuksessa. [...] Arvokkuutensahan Suomi säilytti myös toisessa maailmansodassa: olimme Neuvostoliiton ja Ison-Britannian ohella ainoa sotaa käynyt Euroopan maa, joka piti maan asiat kaikissa vaiheissa omissa käsissään.¹³⁰

Suomi, toisin kuin lähes kaikki muut Euroopan maat, säilytti siis sotavuosina arvokkuutensa. Myönteisestä sotakuvasta huolimatta sodat eivät pääkirjoituksen mukaan kuitenkaan yksin riittäneet itsenäisyyden säilyttämiseen, vaan siihen tarvittiin myös sotien jälkeistä hyvää ulkopoliitiikkaa.¹³¹

Turun Sanomissa kirjoittavan pääministeri Harri Holkerin asenne on periaatteessa samanlainen, samaan hengenvetoon kunniakkaiden sotien kanssa hän mainitsee myös suhteiden hoitamisen kuntoon Neuvostoliittoon:

Suomen itsenäisyys on historian perspektiivissä hyvin nuori. Sata vuotta sitten se oli vielä harvojen kaukainen utopia. Se ei ollut selviö 1917. Ei myöskään vuosina 1939-45, jolloin itsenäisyys edellytti, että Stalinille ja Hitlerille sanottiin ei. Sotavuosien jälkeisen ajan kasvu Neuvostoliiton hyväksi naapuriksi ja tie puolueettomuuteen ei ole sekään ollut itsestään selvä asia.¹³²

Helsingin Sanomien näyttävin historiaa käsittelevä juttu vuonna 1987 on kuukausiliitteessä ilmestynyt 7-sivuinen artikkeli ”Jatkosodan harvinaiset värikuvat”.¹³³ Esitellyt värivalokuvat ovat kansakouluntarkastaja Antti Hämäläisen ottamia, ja hänen vaimonsa kuvaa jutussa miehensä motiiveja seuraavasti: ”Hänen tavoitteenaan oli tallentaa silloiset kohtalonhetket todistuskappaleiksi jälkipolville, ettei sodasta jäisi pelkästään vänrikkistoolimaisia fantasioita.” Myös kuukausiliitteen ”Toimittajalta” -palsta esittelee jutun kuvauksena ”Suomen kärsimyksen ajoista”.¹³⁴ Itse artikkelin

¹³⁰ ”Itsenäisyys”, [pääkirjoitus] AL 6.12.1987.

¹³¹ ”Itsenäisyys”, [pääkirjoitus] AL 6.12.1987.

¹³² ”Pienen kansan voima on tietotaidossa ja kulttuurissa”, TS 6.12.1987.

¹³³ ”Jatkosodan harvinaiset värikuvat”, HS / Kuukausiliite 23/1987.

¹³⁴ ”Toimittajalta”, HS, Kuukausiliite 23/1987.

ote on kuitenkin hyvin hajuton ja mauton, sitä ei voi sanoa sen paremmin patrioottiseksi kuin raadolliseksi. Kärsimystä se ei kuvaa. Valokuvat on otettu pohjoisella rintamalohkolla, jossa suomalaiset sotivat yhdessä saksalaisten kanssa, mutta minkäänlaisia kannanottoja, edes rivien välistä ei sodan kokonaiskuvasta esitetä. Artikkelin näkökulma pysyttelee koko ajan sammakkoperspektiivissä. Kuvissakin lähinnä hiihdetään ja poseerataan kauniissa talvimaisemissa. Samalla tavalla ylätaso sivuutetaan jatkosodan aikaista venäläisten sotavankien käyttöä maatöissä käsittelevässä jutussa. Tässä tarinassa on myös selkeästi haluttu inhimillistää vihollinen, näyttää, että he olivat ihmisiä samalla lailla kuin suomalaisetkin.¹³⁵

Sotaa selvästi arvottavat tulkinnat Helsingin Sanomien osalta ovat Kallion lukiolaisten kirjoituksia itsenäisyyden merkityksestä esittelevässä jutussa. Näissä kirjoituksissa sota näyttäytyy monesta näkökulmasta:

Kun muuten ei ole kyetty nostamaan Suomen puolustusmenoja kansainvälisten standardien tasolle, niin silloin on jostain kaivettu esiin vanhoja ammattisotilaita voivottelemaan televisioon sitä, kuinka menneiden polvien ja sotien sankarivainajat ovat kaatuneet turhaan ja miten on selvästi aistittavissa vieraiden joukkojen kyräillen kokoontuvan rajoillamme[...]¹³⁶

Muistan pappani
joka sodan jälkeen hukutti pelkonsa pulloon,
päättyi siltojen alle
kohtalotovereidensa luo
Hän oli sodassa
itsenäisyyden aikana,
puolusti Suomea,
omaa maataan.¹³⁷

Miehen kasvoissa oli uurteita ja silmät olivat väsyneen näköiset. Kun hän nousi ottamaan muutamia askeleita, hän nilkutti. Luultavasti proteesijalka, ajattelin ja tunnekuohon innoittamana ostin kaksi arpaa. Mies hymyili hampaattomalla suullaan. Voitin pienen hiuskamman. Jäin ikuisuudelta tuntuvaksi ajaksi paikoilleni. En voinut lähteä. Tuo mies... Tuo mies on SANKARI!¹³⁸

Sota näyttäytyy siis sekä halpamaisena keinona ajaa tiettyjä poliittisia päämääriä, ihmisen tuhoavana tragediana, että sankaruuden aikana. Kahdessa viimeisessä lainauksessa on vielä selkeästi mukana ajatus siitä, että veteraanit ovat jollakin tapaa erityisen unohdettu tai kaltoin kohdeltu ryhmä Suomessa.

¹³⁵ ”Vierastyövoimana perivihollinen”, Jyrki Maunula, HS 5.12.1987.

¹³⁶ ”Kallion lukiolaiset kirjoittivat itsenäisyyden merkityksestä. Suomi on sentään rakas maa”, nimim. ”Arnold S.”.

¹³⁷ ”Kallion lukiolaiset kirjoittivat itsenäisyyden merkityksestä. Suomi on sentään rakas maa”, nimim. ”Levis”.

¹³⁸ ”Kallion lukiolaiset kirjoittivat itsenäisyyden merkityksestä. Suomi on sentään rakas maa”, nimim. ”Itsenäisyys on yhteinen onnemme”.

Myös Aamulehdessä on annettu nuorille ääni itsenäisyyden merkityksen avaamisessa. Eräissä kirjoituksessa toisen maailmansodan aika linkitetään Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökokoukseen 1975:

Isoisäni on lähtenyt navettaan. Kello lyö kuutta. Kömmin hänen paikalleen [...] Isoäiti aukaisee radion: ”Presidenttimme Urho Kaleva Kekkonen on avannut Etykin. Ensimmäisen päivän virallisessa ohjelmassa...” Makaan hiestä vettyneiden lakanoiden välissä. Lakanat ovat imeneet erään suomalaisen sotilaan painajaiset – muistot toisesta maailmansodasta. Minun kuusivuotias vartaloni on todistamassa kahta yhtenäisen kansakunnan, itsenäisen Suomen kohtalonhetkeä.¹³⁹

Kertomuksessa isoisän traumatisoinut, mutta kuitenkin arvokas sota rinnastetaan liennytysohjelmaan: molemmat olivat kansakunnan kohtalonhetkiä. Toisessa kirjoituksessa taas esiintyy jälleen käsitys veteraaneista unohdettuna ja tässä tapauksessa jopa vainottuna ryhmänä:

Häneltä oli paleltunut vasen poski. Siinä ei enää ollut tuntoa, mutta hän ei valittanut. Hän oli suomalainen sotilas puolustamassa kotiaan ja isänmaataan. Oli talvisota. [...] Me potkimme häntä kadulla tai mikä pahempaa, emme huomaa laisinkaan. Hän elää vanhainkodissa yksikseen. Kukaan ei välitä. [...] Hän on kuin kapinen kettu, jota kaikki muut ketut karttavat ja joka juoksee kohti kuoleman asettamaa ansaa. [...] Pelkään että hän on astunut kuoleman ansaan, ennen kuin osasimme häntä edes kiittää.¹⁴⁰

Hyvin samankaltaisen kuvan kaltoin kohdellusta sotien muistosta antaa myös Irma Karvikko Turun Sanomien kolumnissa:

Muutama päivä sitten eräs rouva kertoi minulle kyynelsilmin asian, joka monen mielestä on pieni, toisarvoinen. Tämän naisen juuret liittävät hänet monin sitein Kakskertaan. Hän käy usein tuon kauniin saaren tunnelmallisessa kirkossa. Kakskerran kirkossa on paljastettu sankarivainajien muistotaulu. Mutta missä se on? Se on eräässä kirkon nurkkauksessa pimennossa. Miksi näin, kysyy syvästi loukkaantunut rouva? Noiden ja tuhansien muiden sankarivainajien ansiosta me olemme vapaa maa. He antoivat nuoruutensa isänmaalle. Käsitämmekö me nyt elävät, miten kallis hinta se oli?¹⁴¹

Vaikka itsenäisyyspäivinä esitettyyn kansalliseen kertomukseen on aina kuulunut sotien muistaminen, siitä huolimatta Karvikko kokee, ettei sotien, tai ainakaan sankarivainajien muisto kuitenkaan ole ollut aivan tarpeeksi tai riittävän kunnioittavalla tavalla esillä.

¹³⁹ ”Kaksi Suomen kohtalonhetkeä”, AL 6.12.1987.

¹⁴⁰ ”Mitä he saivat?” AL 6.12.1987.

¹⁴¹ ”Surun ja ilon aiheita”, Irma Karvikko, TS 8.12.1987.

Jo kaksikymmentä vuotta aiemmin itsenäisyyspäivänä Aamulehdessä kirjoittaneet Anthony F. Upton ja Hans Krosby, sekä vahvistuksena vielä länsi-saksalainen Ernst Klink ja yhdysvaltalainen Walter Laquer ovat Aamulehdessä tuomassa ulkopuolisen katsetta Suomen historiaan. Kaikilta haastateltavilta on kysytty, miksi Suomen itsenäisyys on säilynyt. Upton vastaa vuoden 1939 valmiuden puolustaa itsenäisyyttä olleen merkittävä syy, samaten kuin se, että Saksa asettui talvi- ja jatkosodan välissä Suomen puolelle. Jatkosodan aikana hän ei usko Neuvostoliiton halunneen lakkauttaa Suomen itsenäisyyttä, niin kuin ei sen jälkeenkään, vaikka olisi siihen hyvin kyennytkin. Krosby kertoo Suomen päättäväsyydellä olleen merkitystä, mutta ilmoittaa maan perifeerisyydellä olleen isompi vaikutus. Kunniakkaimman arvion Suomen sotavaiheista antaa Klink. Hänen mukaansa Suomen pelasti halukkuus taistella 1918 ja 1939, sekä jatkosodan aikainen, helposti purettavissa ollut ”aseveljeys, joka ei ollut sotilasliitto” Saksan kanssa.¹⁴²

Yksi sivu Aamulehdessä on omistettu eri pirkanmaalaisille itsenäisyysjuhlille ja sotavuodet ovat näissä pikkujutuissa näkyvästi mukana. Ristinarkun yläasteella on avattu näyttely sodanajan puhdetöistä,¹⁴³ Urjalassa paljastettiin uusi sankaritaulu¹⁴⁴ ja Mäntässä sotaanlähdön muistotaulu.¹⁴⁵ Teiskon koulun juhlia koskevassa jutussa kerrotaan kaiken hyvän olevan viime kädessä sotien ansiota, vaikka sota sinänsä kamalaa onkin:

Oivallinen tilaisuus näyttää mitä Suomi tuottaa ja antaa. Eikä sitäkään ollut unohdettu, mitä se kaikki on tullut maksamaan. Siitä kertoi kapteeni Hans Wind, kaksinkertainen Mannerheim-ristin ritari, jatkosodan ”Ässiä”, niitä, joista tulee legendoja. [...] Eikä kukaan sanonut Bäh! tai Yäk! edes silloin kun Wind vakaasti totesi että: — Sota on suurin rikos ja onnettomuus, mikä voi kohdata jotain kansaa, sillä siihen me kaikki yhdyimme ja Maammelauluun myös komeasti niin että lavan, jota voisi ehkä näyttämöksikin kutsua, laidalla sinivalkeat hyasintit tärisivät [...]¹⁴⁶

Alpo Kupiaisen kolumneissa kerrotaan, ettei siniristilippua nostettaisi salkoon tänä päivänä, ellei 1910- ja 1940-luvuilla olisi löytynyt riittävästi itsepäisiä ihmisiä pitämään saavutetuista eduista kiinni.¹⁴⁷ Myös sotamarsalkka Mannerheim liitetään mukaan sekä yleensä kansalliseen kertomukseen, että erityisesti sotakuvaan hänen adjutanttinsa O.R.Bäckmanin haastattelussa. Haastattelussa Bäckman ylistää Mannerheimia paitsi hänen vapaus-, talvi- ja jatkosodan aikaisista ansioistaan, myös korostetaan sitä, kuinka tämä joka käänteessä tähtäsi kansan yhtenäistämiseen. Haastattelun lopussa Mannerheim nostetaan suoranaiseen profeetan asemaan:

¹⁴² ”Miksi olemme itsenäisiä?”, AL 6.12.1977.

¹⁴³ ”Pojat puhalsivat pölyt puhdetöistä”, AL 5.12.1987.

¹⁴⁴ ”Urjala juhli suururakkaansa: Sankaritauluissa 271 271 uutta nimeä” AL 5.12.1987.

¹⁴⁵ ”Mänttä sai sotaanlähdön muistotaulun”, AL 5.12.1987.

¹⁴⁶ ”Teiskon koululla juhliittiin. Itsenäisyydellä on monta ilmettä.”, AL 5.12.1987.

¹⁴⁷ ”Itsenäinen ja itsepäinen”, AL 6.12.1987.

-Jokaisella itsenäisellä kansalla on historiansa aikana ollut vaiheita, jolloin itsenäistymisajatus on kypsynyt. Kansoilla on ollut henkilöitä, jotka ovat muita selvemmin nähneet kunkin ajankohdan mahdollisuudet. [...] Itsenäisyytemme syntyajan johtohenkilöt ovat kyenneet oikealla tavalla johtamaan kansan ja maan itsenäisyyteen. Jälkipolvien tulisi ymmärtää tämä suurena lahjana, jota ei ole suotu kaikille kansoille.¹⁴⁸

Tässä asiayhteydessä ”itsenäisyyden syntyajalla” viitataan sekä vuoteen 1918 että toisen maailmansodan aikaan. Tässä tarinassa kansanvalta ei ole keskeinen asia, vaan nimenomaan suurmiehet, jotka johtavat kansaa. Mannerheim on tässä jutussa täydellisesti nostettu arvostelun yläpuolelle kansakunnan kaapin päälle, mitä ei ollut vielä havaittavissa vuosien 1967 tai 1977 historiaesityksissä.

4.4. Kansallinen kertomus taitekohdassa

Vuoden 1987 kertomuksessa on paljon yhteistä kymmenen vuoden takaiseen nähden. Kuitenkin käännekohtille annetut merkitykset ovat jonkin verran muuttuneet. Leninin lahja –myytti esitellään pikemminkin jäänteinä kuin enää vakavasti otettavana historiantulkintana. Toisen maailmansodan esillä olo on huomattavasti runsaampaa kuin kymmenen vuotta aikaisemmin, ja vaikka sille annetut merkitykset ovatkin vaihtelevia, tulkinta sotavuosista poliittisena virheenä on käytännöllisesti katsoen kadonnut. Selkeän patrioottisen sotakuvan rinnalla esiintyy myös sotaa inhimillisenä kärsimyksenä esittävä linja. Nämä kaksi tapaa puhua sodasta eivät kuitenkaan sinänsä ole ristiriidassa, koska ensimmäinen pureutuu pikemminkin sotavuosien poliittiseen tasoon ja jälkimmäinen sammakkoperspektiiviin.

Tarinan keskiössä on selkeästi kansa, suurmiesmaininnat jäävät vähäisiksi. Kansan voima on sen yhtenäisyydessä. Ilmeinen eripura tulkitaan näennäiseksi tai ohimeneväksi, vaikka samalla eripura on kuitenkin suurin vaara. Sotavuosien painotus, kuten myös Leninin lahjan riepotus vääränä itsenäisyyskertomuksena pitävät yllä selviytymiskertomusta, mutta sen rinnalla tarinan juonena on myös modernisaatio ennen kaikkea demokratian voittokulkuna. Edelleen on hyvä huomata, että selviytymiskertomuksessa uhka ei ole ”hyökkääjä”, ja selviytyminen sodistakin tapahtuu olemalla yhtenäisiä, ei niinkään vastustajaa ampumalla.

¹⁴⁸ ”Marskin adjutanttina rintamalta Tamminiemeen”, AL 6.12.1987.

5. Revisio Euroopan integraatiota odotellessa – itsenäisyyspäivä vuonna 1992

	HS	AL	TS	yht.
-1808	4%	2%	4%	3%
1809 - 1916	15%	14%	18%	15%
1917	8%	18%	21%	15%
1918	25%	18%	21%	22%
1918 - 1938	23%	24%	18%	22%
1939 - 1945	56%	61%	79%	63%
1945-	40%	33%	36%	36%
juttuja yht.(kpl)	48	49	28	125

Taulukko 4. Eri ajanjaksojen esiintyminen vuonna 1992.

Kuten jo luvussa 1.1. totesin, vuosipäiväjournalismin logiikassa kymmenvuotispäivät ja neljännesvuosisadat saavat eniten huomiota. Tämän vuoksi tässä tutkimuksessa myös vuosi 1992 on mukana ainoana itsenäisyyspäivänä, jolloin Suomen ikä ei kartu tasan kymmenellä vuodella, vaan Suomi ”täyttää” 75 vuotta.

Vuoden 1992 itsenäisyyspäivä on ensimmäinen, jolloin Neuvostoliittoa ei ole enää olemassa. Neuvostoliiton romahduksen taustaa ei voi olla ottamatta huomioon tämän vuoden, kuten ei myöhempienkään vuosien historiaesitysten tarkastelussa. Markku Jokisipilä on todennut (historiankirjoituksen osalta), että romahduksen myötä sekä kaikki todelliset, että kuvitellut ulkopoliittiset pidäkkeet ovat poistuneet. Tämä on näkynyt hänen mielestään ennen kaikkea oman menneisyyden puolustamisena ja sotavuosien poliittisten johtajien kunnianpalautuksen kautta.¹⁴⁹ Nämä piirteet näkyvät myös käsiteltyjen lehtien sivuilla.

Toisen maailmansodan ajan esiintyvyys on vuonna 1992 täysin omissa sfäärissään ja esiintyy jopa tiuhemmin kuin aiempina vuosina. Tämän lisäksi toisen maailmansodan jälkeinen aika on selvästi pinnalla. Vaikka määrällisesti aikaväli 1918 - 1938 ei esiinny huomattavassa määrin, liittyy tuon ajan käsittelyyn hyvin oleellinen muutos.

¹⁴⁹ Jokisipilä 2004, 25.

5.1. 20- ja 30-lukujen maineenpalautus

Vuonna 1992 tehdään pesäeroa Kekkonen aikaan kolmella tavalla: arvostelemalla ns. suomettumista ja jopa suoraan Kekkostaa, rehabilitoimalla 20- ja 30-lukujen politiikkaa ja ylistämällä vielä aiempaa estottomammin Suomen vaiheita toisessa maailmansodassa.¹⁵⁰

Helsingin Sanomissa julkaistaan näyttävä juttusarja ”Kansakuntaa ohjailleet ihmissuhteet”, jossa käsitellään maan historiaa kahdeksan suurmiehen kautta.¹⁵¹ Kun 1960- ja 1970-lukujen suuressa kertomuksessa Suomen varhaisvaiheiden lähes ainoa merkittävä suurmies oli Svinhufvud ja hänkin vain sortokausina ja vuonna 1917, nyt hän on vain yksi jäsen viisaasta eliitistä. Samalla tarina ei hyppää vuodesta 1917 suoraan toiseen maailmansotaan vaan 20- ja 30-luvut nivotaan tarinaan mukaan. Tässä tarinassa kansa ei ole keskeinen toimija vaan suurmiehet, jotka johdattavat kansaa. Kansa ei yhdisty itse, vaan eliitti – ennen kaikkea Mannerheim, Ståhlberg ja Kallio – yhdistää sen.¹⁵² Sotavuosista selvittää suurmiesten ansiosta turvallisesti. Kansakunnan kohtalonhetket tiivistyvät heidän kauttaan:

Kallio viimeisteli eroilmoituksensa Tannerin avulla, kuoli Helsingin asemalla Mannerheimin käsivarsille, ja paikalla olleen Rytin osaksi tuli aloittaa presidenttikautensa muistopuheella, joka sisälsi suruviestin. Voidaanko yhteen tasavallan kohtalonhetkeen ladata enempää historiallista symboliikkaa?

Mannerheim ja Paasikivi, joiden jännittynyt suhde ”perustui luonteiden, temperamenttien, kasvatuksen, koulutuksen ja elämäntapojen erilaisuuteen”, johdattivat maan rauhanaikaan: Mannerheim piti kansakunnan koossa ja Paasikivi hoiti suhteet Neuvostoliittoon. Rytin kohtalo oli traaginen, hän oli ”rauhanpoliitikko, joka joutui johtamaan sotaa, mies, josta tuli maansa sijaiskärsijä.”¹⁵³ Tämän suurmiesten eliitin sisällä esiintyi aika-ajoin ristiriitoja, mutta kokonaisuutena katsottuna he olivat joukkio, joka oli määrätty johdattamaan kansaa eteenpäin suojaamaan sitä sekä sisäisiä uhkia vastaan (Lapuan liike ja kommunistit), että yli sodan koettelemusten:

¹⁵⁰ Timo Vihavainen on yhdessä artikkelissaan määrittänyt suomettumisen tarkoittamaan nimenomaan ”sitä suurta historiallista mielenmuutosta, joka kohdistui Suomen sotien välisen ajan vaiheiden selittämiseen.” Vihavainen 2001, 651. Siinäkin mielessä uusi kuva tuosta ajasta tuntuu luonteelta muutokselta.

¹⁵¹ ”Suurmiesten vuorovaikutus alkoi sortokausien vaikeina vuosina”, HS 4.12.1992, ”Vuorovaikutus jatkuu tasavallan johtopaikoilla”, HS 5.12.1992, ”Sotavuosien turvalliset avainhenkilöt”, HS 6.12.1992. Artikkelisarjan on kirjoittanut Keijo K. Kulha, joka on päätoimittaja ja vastaavan päätoimittajan varamies. Sarjassa käsitellyt suurmiehet ovat P.E. Svinhufvud, K.J. Ståhlberg, C.G.E. Mannerheim, J.K. Paasikivi, Kyösti Kallio, Väinö Tanner, Lauri Kr. Relander ja Risto Ryti.

¹⁵² ”Vuorovaikutus jatkuu tasavallan johtopaikoilla”, HS 5.12.1992.

¹⁵³ ”Sotavuosien turvalliset avainhenkilöt”, HS 6.12.1992.

Keskeisten poliittisten vaikuttajien yhteistyöstä, joka jatkui vuosikymmeniä, kehkeytyi nuorta tasavaltaa lujittanut henkilösuhteiden verkko. Se ylitti kaikki mahdolliset raja-aidat, ja siihen voitiin tukeutua silloin, kun muut yhteydet eivät yhteiskunnassa toimineet.¹⁵⁴

Samaan tapaan 20- ja 30-lukujen politiikkaa rehabilitoi myös Helsingin Sanomien pääkirjoitus todetessaan SDP:n integroimisen hallitustyöhön ja kielikiistan ratkaisun johtaneen kansan yhtenäistymiseen, joka ”huipentui talvisodassa”.¹⁵⁵

Jussi T. Lappalainen kirjoittaa jälleen Turun Sanomissa. Hänenkin kertomuksessaan 30-luvun politiikka yhdistää kansan, minkä ansiosta Suomi selviytyy:

Keskuudessamme kunnioitettuin veteraaneina elävät miehet ja naiset ja heidän kaatuneet aseveljensä kestivät itsenäisen maan suuren tulikokeen, talvisodan. Sen yksimielisyys ei syntynyt ihmeenä eikä yhtäkkiä. Sen taustalla oli määrätietoinen sovittelutyö, jonka ansiosta kansan pääosa oli omaksunut myönteisen Suomi-kuvan.¹⁵⁶

1960- ja 1970-luvuilla oli ollut mielekästä esittää kuva 20- ja 30-lukujen politiikasta erheellisenä tai kypsymättömänä. Tämän politiikan päätepiirteenä oli, tosin tuottamuksellisesti, talvisota, jossa kansa yhdistyi ja pelasti maan. Vuoden 1992 versiossa taas talvisodasta selvitään, koska poliitikot (tai suurmiehet) olivat yhdistäneet kansan ajoissa.

5.2. Suomettumisen ja Kekkosen kritiikki

Toinen tapa tehdä pesäeroa Kekkosen aikaan on suomettumisen suomiminen. Presidentti Koiviston hienovarainen näpäytys toimii yhtenä lähtökohtana, jota Helsingin Sanomien pääkirjoituskin kiittelee.¹⁵⁷ Koivisto oli todennut jäähallin itsenäisyyspäivän puheessaan seuraavasti:

’Poliittinen toimeliaisuutemme oli viime vuosikymmeninä aivan kohtuuttomassa määrässä entisen Neuvostoliiton huomion kohteena. Moskovan yleistä politiikkaa hallitsi ristiriita-asette länttä kohtaan. Tämän huomioon ottaminen ja kun kaupparamme Neuvostoliiton kanssa oli meille tärkeitä, keskitetysti sovittua ja ohjailtua, herkistymme tarkkaan seuraamaan mielialojen ja mielipiteiden kehittymistä Neuvostoliitossa.’¹⁵⁸

¹⁵⁴ ”Sotavuosien turvalliset avainhenkilöt”, HS 6.12.1992.

¹⁵⁵ ”Suomi on oppinut selviytymään”, [pääkirjoitus], HS 6.12.1992.

¹⁵⁶ ”Itsenäisyys on arkisen asiallisella työllä lunastettava joka päivä. Vapaa, vankka, vakaa isänmaa”, TS 8.12.1992.

¹⁵⁷ ”Itsenäisyyspäivän puhe”, [pääkirjoitus], 8.12.1992.

¹⁵⁸ ”Presidentti Mauno Koivisto jäähallin juhlassa: Suomi oli NL:n huomion kohteena ’aivan kohtuuttomassa määrässä’”, HS 8.12.1992. Samaan puheeseen viitataan myös Aamulehdessä ”Koiviston mielestä Suomea uhkaa vain

Koiviston huomautuksen päähuomio kohdistuu väärin toimineeseen Neuvostoliittoon, mutta myös suomalaisiin, mikä Turun Sanomissa nostetaan jopa puheen pääasiaksi.¹⁵⁹ Vaikka Koivisto ei käytä termiä ”suomettuminen”, on selvää, että hän viittaa kyseiseen ilmiöön.

Aamulehden Allakassa Olli Helen naljailee Kekkonen ajalle käyttämällä vertausta Suomi-neidosta: ”Herrat alkoivat maailmalla letkautella, että neito on ’suomettunut’. Hän ei rohjennut päättää tekemisistään vilkuilematta naapuriin.”¹⁶⁰ Eero Silvastin kolumnissa Suomi-neito harrastaa ”yya-vuoteutta” ja vaikkei enää ole ”aivan neitsyt, ei koe itseään raiskatuksiakaan”.¹⁶¹ Silvasti luonnehtii Suomi-neitoa siis kevytkenkäiseksi naiseksi, joka ei pitänyt viattomuuden menetystään kovinkaan vakavana asiana.

Presidentti Kekkonen saa osakseen pääsääntöisesti kylmää kohtelua. Turun Sanomien pääkirjoitus ei arvostele häntä nimeltä mainiten, mutta kritiikin kohde on silti selvä:

Suomi on ollut pitkään yhden ajatuksen maa. Pitkään maamme oli vaihtoehdoton demokratia.¹⁶²

Samalla pääkirjoitus tulee todenneeksi Suomen tarinalle aina tärkeän demokratian voittokulun olleen ainakin osittain valheellinen kertomus. Aamulehdessä itsenäisyyden ajan läpikäyvässä kronologiassa on kuva Leonid Brezhneviä halaavasta Kekkosesta. Tekstissä sanan ”suomettuminen” on korvannut ”kolmiyhteys”:

Kekkonen kautta leimasi kolmiyhteys, jossa Suomen hallituspohja ja Kekkonen kannatus presidenttinä sidottiin Neuvostoliiton hyväksyntään. Tämä alkoi erityisesti yöpakkasten aikana. Suomalaiset poliitikot, puolueet ja virkamiehet joutuivat kantapään kautta kokemaan, että uralla eteneminen edellytti kolmiyhteyden hyväksymistä. [...] Kekkonen yksin harjoittama yhteydenpito Neuvostoliiton kommunistisen puolueen johtoon meni paljon pidemmälle kuin kuviteltiin. Saatiin traumaattinen perintö, jossa yksi mies nähtiin korvaamattomana. Ylipitkällä valtakaudella myös ongelmat korostuivat. Opittiin, että demokratiassa kukaan ei saisi olla vallassa liian pitkään.¹⁶³

velkaantuminen”, AL 8.12.1992 ja Turun Sanomissa ”Ulkopoliittisen instituutin johtaja Tapani Vaahtoranta. Koiviston puheessa kritiikkiä Kekkonen ajan menettelyihin”, TS 8.12.1992.

¹⁵⁹ ”Ulkopoliittisen instituutin johtaja Tapani Vaahtoranta. Koiviston puheessa kritiikkiä Kekkonen ajan menettelyihin”, TS 8.12.1992.

¹⁶⁰ ”Kiltti tyttö pääsee taivaaseen”, Olli Helen, Allakka 5.12.1992.

¹⁶¹ ”Suomi 50”, Eero Silvasti, AL 5.12.1992.

¹⁶² ”75-vuotiaan kriisi”, [pääkirjoitus], TS 6.12.1992.

¹⁶³ ”Kriisit ja traumat varjostavat Suomen itsenäisyshistoriaa”, alaotsikko ”1953 – 1981”, AL 6.12.1992.

Helsingin Sanomien joululiitteessä Matti Kinnunen käsittelee vuoden aikana ilmestyneitä Kekkoa ja Paasikiveä luotaavia tutkimuksia. Tuomo Polvisen kirjoittama teos Paasikivestä on erinomainen tutkimus erinomaisesta miehestä: Polvisen kuvaamat Paasikiven persoonan äkkiväärätkään piirteet eivät sumenna vaikuttajan kuvaa, vaan ”lisäävät siihen tärkeän inhimillisen ulottuvuuden”. Juhani Suomen ja Hannu Rautkallion Kekkos-kirjat Kinnunen tuomitsee puolueellisiksi torailuiksi. Silti Kinnusen (passiivissa esitetty) oma tulkinta Kekkosen ajasta Juhani Suomen kirjan pohjalta asettuu selvästi Kekkoa kritisoivaan leiriin:

Urho Kekkosen valinta toiselle presidenttikaudelle 15. helmikuuta 1962 oli ainutlaatuinen tapaus länsimaisen demokratian historiassa: suomalainen valitsijakollegio korotti suuren itäisen vaalipiirin tuella valtionpäämiehen tavallisten kuolevaisten yläpuolelle julistaessaan Suomen ulkopoliittisen olemassaolon riippuvaiseksi hänen persoonastaan. Urho Kekkosin elämäkerran neljännen osan, *Kriisien ajan*, voi näin tulkita myös järkyttäväksi kertomukseksi tasavallan presidentin ylimaallisuuden kehityksestä, vaikka sen tekijä **Juhani Suomi** ei sitä sellaiseksi ole tarkoittanut.¹⁶⁴

Yleisönosastojen puolella kirjoitetaan sekä Kekkosin puolesta että Kekkoa vastaan.¹⁶⁵ 1960- ja 1970-luvuilla tavalliset lehdistökatsaukset maailmalle ovat lähes poistuneet, mutta Helsingin Sanomissa on haluttu nostaa esille suomettumisteesiä tukeva, teräväksi luonnehdittu Nezavisimaja Gazetan kirjoitus. Venäläislehdessä on kyseenalaistettu Suomen olleen täysin itsenäinen menneet 75 vuotta ja ehdotettu, että Suomen itsenäisyysvuodet kirjoitettaisiin 1917-1956 ja 1992-.¹⁶⁶ 1967 ja 1977 Suomen itsenäisyyttä arvioineita ulkomaisia lehtikirjoituksia pyrittiin esittelemään neutraalissa sävyssä, sen sijaan tämän harvinaislaatuisen noston kohdalla jo otsikoinnilla on asetuttu venäläislehden tulkinnan puolelle.

5.3. Toisen maailmansodan voitot

Talvi- ja jatkosodan käsittelylle on omistettu suhteessa jonkin verran enemmän tilaa kuin aiempina vuosina ja voi sanoa sen olevan yksittäisistä vaiheista kansakunnan kertomuksessa vielä entistä selkeämmin ykkösasemassa. Sävy on myös muuttunut jonkin verran aiempaa patrioottisemmaksi:

Suomi on historiansa kaikissa vaiheissa joutunut ottamaan huomioon suuremman naapurimaansa tahdon tai ainakin olemassaolon. Kaksi historiallista poikkeusta on:

¹⁶⁴ ”Paasikiven elämäkerta päihittää syksyn Kekkos-kirjat. Kilpajuoksu arkistoihin tuottaa hämmentävää historiaa”, Matti Kinnunen, HS, joululiite 6.12.1992.

¹⁶⁵ ”Todellisuudentajuinen politiikka oli Kekkosin valtiomiestaitoa”, HS 8.12.1992, ”Paasikivi oli jo luonut sotien jälkeisen ulkopoliittikan linjan”, HS 6.12.1992,

¹⁶⁶ ”Venäläislehti arvioi harvinaisen terävästi Suomen itsenäisyyttä”, HS 6.12.1992.

itsenäisyysjulistus 6.12.1917 ja järkähtämätön päätös pysäyttää puna-armeijan massiivinen maahantunkeutuminen 30. marraskuuta 1939. Kumpi tahansa näistä päätöksistä olisi jäänyt juuri sillä hetkellä tekemättä, Suomen ja suomalaisten kohtalot olisivat olleet tykkäänään toiset kuin mitä olemme kokeneet. Vaihtoehdot olivat kummallakin kerralla vähissä: joko alistua ja jäädä vahvemman vallan alle tai raskaittenkin uhrausten uhalla valita oma tie ja vapaus.¹⁶⁷

Aamulehden pääkirjoitus toteaa itsenäisyysjulistuksen olleen rohkea teko oikealla hetkellä, ja että tunnustuksen itsenäisyysjulistukselle haki itsenäisen maan valtuuskunta. Itsenäisyyttä ei siis anottu. Jo aikanaan Leninin lahja –myytistä tiukasti irtisanoutunut Aamulehti on ottanut vielä aiempaa tiukemman linjan: itsenäisyys oli selviö jo, kun tunnustusta haettiin, ikään kuin kohtelias muodollisuus entistä emämaata kohtaan. Talvisodassa Suomi itsenäistyi toistamiseen:

Talvisota oli Suomen kansan toinen itsenäisyysjulistus. Supervallan armeijan piti muutamassa päivässä ottaa pieni naapurimaa haltuunsa, mutta asia ei ollutkaan sen päätettävissä. Sadanviiden päivän puolustustaistelulla Suomi lopullisesti hankki itsenäisyydelleen kansainvälisen oikeuden ja arvostuksen. Suomi oli tehnyt epätoivoiselta näyttäneen päätöksen, jonka koko maailma hyväksyi.¹⁶⁸

Tänä vuonna on taajaan esillä myös torjuntavoittohenkinen tulkinta jatkosodasta. Itsenäisyyspäivän etusivun Aamulehdessä on mustavalkoinen kuva kahdesta sotilaasta ja kuvateksti ”Aika velikultia: taistelivat Suomelle itsenäisyyden. Tänään on syytä juhlia.”¹⁶⁹ Viittauksella *Tuntemattomaan sotilaaseen* esitetään moderni tulkinta Linnan teoksesta, jonka mukaan sen kuvaamassa jatkosodassa olisi taisteltu Suomelle itsenäisyys. Itse tekstissä velikullat tarkoittavat jo laajemmin Suomen kansalaisia. Voimallisimmin torjuntavoittotulkinta kiteytyy kuitenkin jalkaväenkenraali Adolf Ehrnroothin hahmossa:

Itsenäisen Suomen kohtalonhetket koettiin kesän 1944 suurhyökkäyksen jälkeen heinäkuun alkuviikkoina Viipurinlahden-Ihantalan-Vuosalmen-Taipaleen-Laatokan linjalla. Taistelujen panoksena oli torjunta tai Suomen miehittäminen. [...] Sotahistorioitsijat tietävät, että 39-vuotias eversti kävi kuumimmassa vaiheessa itsekin konekiväärin kahvoihin ja antoi ruudin palaa. Taistelu ei lue lakia, vaikka pykälät toisin sanovat. Miehet syöksyivät tulimyrskyyn komentajansa ja Suomen puolesta.¹⁷⁰

¹⁶⁷ ”Pienikin kansakunta voi olla vahva”, [pääkirjoitus] AL 6.12.1992.

¹⁶⁸ ”Pienikin kansakunta voi olla vahva”, [pääkirjoitus] AL 6.12.1992.

¹⁶⁹ ”75-vuotias Suomi on rosainen tilkkutäkki”, AL 6.12.1992.

¹⁷⁰ ”Itsenäisyys säilyi suden hetkellä”, alaotsikko ”Puna-armeija hyökkäsi heinäkuussa 1944 Vuosalmella voitonvarmana kunniamerkit kilisten. Jalkaväenkenraali Adolf Ehrnrooth tappeli JR 7:n miesten kanssa komean torjuntavoiton”, Jorma Marttala, AL 6.12.1992.

Muutos 1960-luvun ”myrskyssä selviämiseen” nähden on iso. Vaikkei voi väittää, että kyseisen Ehrnrooth-jutun kaltainen, selkeästi väkivaltaa ja yltiöisänmaallisuutta ihannoiva sotakuva olisi tullut dominoivaksi, se on kuitenkin vuonna 1992 tullut mahdolliseksi ja täysin hyväksyttäväksi.

Aamulehti ja Turun Sanomat nostavat kesän 1944 panssarituhoojista kertovan tv-dokumentin valokeilaan. Aamulehden ote on räväkämpi: siinä missä Turun Sanomat moittii dokumenttia sekavuudesta, Aamulehti viittaa dokumentin veteraaneihin ”itsenäisyytemme sankareina” ja kehuu, kuinka suoraselkäisen ohjelman sotilaallisuus ei peitä alleen aitoja tunteita.¹⁷¹ Turun Sanomien kirja-arvosteluissa on myös kaksi vuotta 1944 käsittelevää teosta, Antti Tuurin *Rukajärven linja* ja Erkki Käkelän *Laguksen miehet*:

Kirjoille on yhteistä kunnianosoitus suomalaiselle sotilaalle. Käkelä sanoo asian suoraan, Tuuri puolestaan kätkee sen kertojiensa ajatuksiin. Siinä piilee myös yksi Tuurin teoksen voimatekijöistä. Kaunokirjallisessa muodossa se pakottaa lukijan menemään yksilön tasolle miettimään omalta kohdaltaan mitä sota on merkinnyt ja merkitsee yhä monelle suomalaiselle.¹⁷²

Samaan aikaan kun vuoden 1944 torjuntataistelut liitetään osaksi kansallista kertomusta, alkaa näkyä häivähdyksiä myös naisten ja lasten sitomisesta mukaan tarinaan.¹⁷³ Naisten ja lasten historia kuitenkin tulee vain osaksi suurta kertomusta, ei millään muotoa haasta sitä. Samanlainen ilmiö liittyy ylipäätään kansalliseen historiankirjoitukseen 1900-luvun lopulla, uudet näkökulmat (sukupuoli-, paikallishistoriat jne.) ovat täydentäneet, eivät niinkään haastaneet kansallista historiaa.¹⁷⁴

Sotavuosien legitimointi näyttäytyy myös sotasyllisyyskysymyksessä. Entinen pääministeri, nykyinen pankinjohtaja Harri Holkeri ei näe tarpeellisena ehdotettua sotasyllisyystuomioiden purkamista, koska kunnian miehet eivät ole kunniaansa koskaan menettäneetkään:

”[N]e, jotka tuossa yhteydessä [sotasyllisyyssoikeudenkäynnissä] saivat tuomion, olivat kansansa pelastajia, eivät rikollisia. Heidän kunniansa on tahraton, eikä heidän kaikkina aikoina nauttimaansa arvontoa pidä asettaa jälkikäteenkään kyseenalaiseksi”.¹⁷⁵

¹⁷¹ ”Tankkituhoista kertovat vain panssari miehet”, TS 5.12.1992, ”Marskin nyrkki juhli. Sotiemme rambot koolla”, AL 5.12.1992.

¹⁷² ”Kaksi näkökulmaa sotaan”, Timo Moberg, TS 8.12.1992.

¹⁷³ ”Kun aikamiehet, lotat ja koulupojat pelastivat Helsingin 1944”, HS 6.12.1992, ”Lottakenraali palkittiin sotasankareiden Vapaudenristillä”, HS 6.12.1992.

¹⁷⁴ Aronsson et al., 2007, 278.

¹⁷⁵ ”Päivän puheet”, alaotsikko ”Holkeri: Sotasylliset kansan pelastajia”, HS, 6.12.1992.

5.4. Vapaussotarevanssi jää anekdootiksi

Siinä missä vuonna 1967 vuoden 1918 tapahtumat saatiin rinnastaa Suomen vaiheisiin toisessa maailmansodassa, eli kärsimys- tai koettelemustematiikan alle, on vuonna 1992 havaittavissa yritys esittää vuosi 1918 samankaltaisena onnistuneena kamppailuna itänaapuria vastaan kuin toinen maailmansotakin, eli vapaussotana. Seppo Hentilä on kuvannut vapaussota-teesin restauraatiota poliittiseen suhdanteeseen, eli Neuvostoliiton romahtamiseen liittyväksi menneisyyspoliittiseksi ilmiöksi.¹⁷⁶ Aamulehden Raimo Seppälän kirjoitus on tällaisesta restauraatiosta oiva esimerkki:

Vieraan sotaväen riisuminen aseista ja poistaminen maasta olivat itsenäisen valtion ensimmäisiä tehtäviä. Kansakunnan onnettomuudeksi siitä tuli kapina ja kansalaissota, joka päättyi vapaussotana keväällä 1918. Venäläisten joukkojen poistaminen maasta maksoi paljon suomalaista verta, mutta sen jälkeen itsenäisyysjulistus toteutui. Se ei ollut enää vain paperia.¹⁷⁷

Tässä kertomuksessa sota ikään kuin alkaa ja päättyy vapaussotana, mutta välissä siihen liittyy myös kansalaissota tai kapina. Sisällissotaan vapaussotana viitataan myös Helsingin Sanomien jutussa Vaasan itsenäisyyspäivän riennoista.¹⁷⁸ Samaten lehden yleisönosastossa epäillään vapaussodan (kirjoituksessa se kirjoitetaan isolla alkukirjaimella) muiston unohtuneen valtiovallalta ja epäillään sen johtuvan ”takavuosien tunkkaisessa ilmapiirissä syntyneestä sensuurista”.¹⁷⁹

Nämä kannanotot kuitenkin elävät perinteisen, sisällissodan traagisuutta korostavan linjan rinnalla,¹⁸⁰ eikä niissä pyritä murtamaan myös punaisen osapuolen motiivit huomioon ottavaa kertomusta. Punaisten ja bolshevikkien liitto ei kuulu tähän tarinaan mukaan, vaan punaisten käymä kamppailu on tavallaan vapaussodasta erillinen konflikti.¹⁸¹ Kaikesta huolimatta termi ”vapaussota” tuntuu asettuneen luontevaksi osaksi itsenäisyyspäivän kielenkäyttöä. Sitä ei kuitenkaan ole tarpeen pitää jatkuvasti esillä, koska itsenäisyyskamppailuksi riittää myös selkeämpi toisen maailmansodan aika.

¹⁷⁶ Hentilä 1998.

¹⁷⁷ ”Ensimmäinen itsenäisyyspäivä”, Raimo Seppälä, AL 5.12.1992. Raimo Seppälä oli Aamulehden vastaava päätoimittaja, mutta kyseessä oli ”ylänurkka” –artikkeli, ei pääkirjoitus.

¹⁷⁸ ”Glögi lämmitti Vaasassa”, HS 8.12.1992. Myös jääkärikenraali Väinö Valven muistopatsaasta uutisoitaessa hänen kerrotaan luonnollisesti ottaneen osaa vapaussotaan, ”Jääkärikenraali Valve saa muistolaatan Lappeenrantaan”, HS 5.12.1992.

¹⁷⁹ ”Vapaussodan muisto unohtunut?”, kirjoittajina ovat Vapaussodan Helsingin Seudun Perinneyhdistys ry:n puheenjohtaja Kalle Kuosa ja sihteeri Tatu Korhonen, HS 5.12.1992.

¹⁸⁰ Esim. ”Suomi on oppinut selviytymään”, [pääkirjoitus] HS 6.12.1992.

¹⁸¹ Kyseessä siis ei ole esimerkiksi Seppo Hentilän kuvaaman kaltainen vapaussota-teesin restauraatio, jossa pyrittäisiin korostamaan bolshevikkien ja punaisen Suomen liittoa, jonka vuoksi vapaussota-termi olisi oikeutettu, Hentilä 1998.

5.5. Kansallisen kertomuksen päämäärä on itsenäisyys ja selviytyminen

Neuvostoliiton kaatuminen, keskustelu osallistumisesta Euroopan integraatioon ja käynnissä oleva lama ovat johtaneet siihen, että modernisaatio – taloudellinen nousu ja demokratia – ei ole yksinään mielekäs juoni tai päämäärä kansalliselle kertomukselle. Lama tekee siitä epäuskottavan ja Euroopan integraatio riittämättömän. Relevantimmaksi on tullut sen sijaan kertomus itsenäisyydestä ja selviytymisestä, eli ennen kaikkea toisesta maailmansodasta. Sotapainotusta edesauttaa varmasti myös sodanaikaisen vastustajan katoaminen, mikä on myös johtanut suorasanaisempaan, vihollisen selkeästi ilmoittavaan ilmaisuun aiempien häveliäisyyksien sijaan.

Tässä kontekstissa sotavuodet eivät ole kärsimyksen aikaa, johon tehdään ero. Pikemminkin eroa tehdään suomettumisen ja Kekkonen aikaan. Sotavuodet taas muistuttavat Suomen kyvystä selviytyä ja päättää itsenäisesti omasta tiestään. Paikoin tämä kerrotaan aivan eksplisiittisestikin. Aamulehden pääkirjoituksessa Suomen ”päätökset” itsenäistyä vuonna 1917 ja pysäyttää puna-armeija vuonna 1939 rinnastetaan suoraan kysymykseen Suomen osallistumisesta Euroopan integraatioon:

Itsenäisyssenaattorit päättivät vuonna 1917 niiden puolesta, jotka runsaat kaksi vuosikymmentä myöhemmin kävivät puolustamaan perinnöksi saamaansa itsenäisyyttä. Talvisodan taistelijat puolestaan tekivät ratkaisun, jolla he turvasivat vapaan maan jälkeensä tuleville. Nyt on tullut aika päättää Suomen paikasta ensi vuosituhaten Euroopassa. [...] Jos pieni kansakunta on henkisesti vahva, se on myös itsenäinen tekemään suuret ratkaisut itse. Suomi on vahvuutensa ja viisautensa osoittanut juuri silloin, kun kaikkein eniten on tarvittu.¹⁸²

Kertomus itsenäisyytensä toisessa maailmansodassa säilyttävästä Suomesta ei siis ole yksiselitteisesti vasta-argumentti integraatiolle. Pikemminkin integraatio osaltaan tekee kysymyksen itsenäisyydestä oleelliseksi.

¹⁸² ”Pienikin kansakunta voi olla vahva”, [pääkirjoitus] AL 6.12.1992.

6. Vakiintuva torjuntavoittokertomus – itsenäisyyspäivät 1997 - 2007

Vaikka käsittelenkin vuosien 1997 ja 2007 itsenäisyyspäivien historiaesitykset samassa luvussa, tarkoitukseni ei ole tällä väittää, että kansallinen kertomus olisi saanut lopullisen muotonsa. Julkisen historiakulttuurin historia tuskin on tullut valmiiksi, mutta kertomus Suomesta ei tämän tutkimuksen perusteella muuttunut vuodesta 1997 vuoteen 2007 tultaessa niin paljon, että olisi mielekästä käsitellä niitä omissa luvuissaan.

Niin kuin oheisista taulukoista näkee, on toisen maailmansodan hegemonia kansallisen kertomuksen keskiössä käynyt vielä entistä selvemäksi. Samalla kun sen esiintyminen on entisestään tihentynyt, ovat muut aiheet, oikeastaan toisen maailmansodan jälkeistä aikaa lukuun ottamatta kutistuneet olemattomiin. Mielekkään kertomuksen esittämiseen Suomesta riittää aikaperspektiivi vuodesta 1939 eteenpäin, aikaisemmat vaiheet, ja pitkälti myös vuoden 1945 jälkeinen aika on käynyt vähämerkityksiseksi.

	HS	AL	TS	yht.
-1808	4%	0%	9%	4%
1809 - 1916	13%	12%	17%	14%
1917	11%	17%	19%	16%
1918	17%	10%	11%	12%
1918 - 1938	13%	8%	17%	12%
1939 - 1945	61%	60%	57%	59%
1945-	20%	29%	38%	29%
juttuja yht.(kpl)	46	52	47	145

Taulukko 5. Eri ajanjaksojen esiintyminen vuonna 1997

	HS	AL	TS	yht.
-1808	6%	0%	7%	4%
1809 - 1916	9%	4%	15%	9%
1917	9%	13%	22%	15%
1918	6%	7%	24%	12%
1918 - 1938	9%	11%	17%	12%
1939 - 1945	75%	57%	73%	67%
1945-	19%	43%	22%	30%
juttuja yht.(kpl)	32	56	41	129

Taulukko 6. Eri ajanjaksojen esiintyminen vuonna 2007

Vuosina 1997 ja 2007 on ollut kaksi keskeistä historiallista aihetta, toinen maailmansota ja suomettuminen, joista toinen maailmansota on ollut huomattavasti enemmän esillä. Sekä toista maailmansotaa että suomettumista pohtimalla on kuitenkin molemmilla ollut sama tarkoitus: luoda kuvaa Suomen paikasta maailmassa. Kyse on siis ensisijaisesti pyrkimyksestä ymmärtää ja taustoittaa *itsenäistä* Suomea, ei niinkään kertoa tarinaa modernisoituvasta Suomesta.

6.1. Jatkosota vakiinnuttaa paikkansa torjuntavoittokertomuksessa

Toinen maailmansota on ollut aina keskeinen osa Suomen kansallista kertomusta. Sotakertomusta voi nimittää selviytymiskertomukseksi, mutta ”selviytymisen” sisältö on rajusti muuttunut. Kuten olen luvussa kaksi todennut, vuonna 1967 toinen maailmansota voitettiin kuin syöpä: selviytyminen oli sinänsä hyvä asia, mutta kokonaisuutena katsoen kokemus ei ollut positiivinen tai kohottava. Vuosien 1997 ja 2007 sotakuva on hyvin erilainen ja selkeästi positiivisempi aiempiin vuosikymmeniin verrattuna, vaikka jo vuosina 1987 ja 1992 alkoi muutos kohti positiivisempaa sotakuvaa. Vaikka sotien yhteydessä toki puhutaan ”selviytymisestä” myös 1997 - 2007, on ”torjuntavoitto” parempi termi kuvaamaan näiden vuosien sotakuvaa. Koska on vaikea kieltää, ettei sekä talvisotaa että jatkosotaa olisi muodollisesti hävitty, on ”torjuntavoitosta” tullut sana kuvaamaan sotaa tai taistelua, jota ei varsinaisesti ole voitettu, mutta jossa on estetty vihollista saavuttamasta tavoitteitaan.¹⁸³ Vaikka termi torjuntavoitto liitetään yleensä eksplisiittisesti nimenomaan kesään 1944, se sopii hyvin kuvaamaan sotakuvaa kokonaisuutena viimeistään 1990-luvun lopulta alkaen. Silti samalla kun sotakuva on pääsääntöisesti muuttunut erittäin myönteiseksi, on tuota kuvaa alettu myös haastaa. Tätä ilmiötä käsittelen luvussa 6.3.

Selkeästi positiiviseen sotakuvaan liittyy myös jatkosodan ja talvisodan samaistaminen tai oikeastaan se, että jatkosodasta on tullut yhtä myönteinen sota talvisodan kanssa. Vielä vuonna 1992 esitettäessä positiivista sotakuvaa oli talvisota jatkosotaa luontevampi aihe. Sotiin viitattiin puhumalla joko nimenomaan talvisodasta tai viittaamalla sotavuosiin yleensä. 1997 - 2007 taas on

¹⁸³ Termin suomalaisuutta kuvaa hyvin se, että aiheesta on artikkeli vain suomenkielisessä wikipediassa, <http://fi.wikipedia.org/wiki/Torjuntavoitto>.

luonnollista viitata erikseen suorasanaisesti ja myönteisessä sävyssä nimenomaan jatkosotaan. Markku Jokisipilä onkin todennut, että jatkosota on suomalaisessa kulttuurissa ainakin kesän 1944 osalta noussut Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen talvisodan kaltaiseksi positiiviseksi voimanlähteeksi.¹⁸⁴

Helsingin Sanomien Kuukausiliitteessä joulukuussa 1997 on niukkasanainen, mutta monisivuinen juttu, jossa esitellään rinnan jatkosodan aikaisia kuvia suomalaisista sotilaista, sekä syksyllä 1997 Vekaranjärvellä ja Pahkajärvellä otettuja kuvia asevelvollisuuttaan suorittavista nuorukaisista. Kuvien yhteyteen on ympätty sanoja *Sillanpään marssilaulusta*, Toivo Kärjen *Ohi on - marssilaulusta*, *Lippulaulusta* sekä kappaleesta *Elämää juoksuhaudoissa*.¹⁸⁵ Juttu paitsi sitoo jatkosotaa vahvasti osaksi itsenäisyyspäivää ja sen merkitystä, myöskin legitimoii nykyistä asevelvollisuutta vetoamalla jatkosodan kokemuksiin.¹⁸⁶

Helsingin Sanomien runkolehden näyttävin yksittäinen historiaa käsittelevä juttu vuonna 1997 on akateemikko Eino Jutikkalan artikkeli ”Mahdoton tapahtui kolmesti”. Niin kuin otsikosta käy jo ilmi, tässä tarinassa Suomi selviää ihmeen kaupalla kolmesta mahdottomalta vaikuttavasta tilanteesta ja Jutikkala kutsuukin Suomen tarinaa kaikessa liikuttavuudessaan saduksi. Kolme mahdotonta tapausta tapahtuivat sisällis- ja talvisodassa ja ns. vaaran vuosina:

Leninin antamasta tunnuksesta huolimatta venäläinen sotaväki pysyi Suomessa. Samaan aikaan kun sitä ryhdyttiin karkottamaan, mahdottoman teki mahdottomammaksi se, että vielä suurempi urakka koitui Leninin yllyttämän ja tukeman vallankumousyrityksen kukistamisesta. Mutta mikä oli mahdotonta, tapahtui.[...]Hitler ja Stalin räätelivät toisen maailmansodan sillä tavoin, että Neuvostoliitto aluksi jäi sen ulkopuolelle. Suomi joutui kaksintaisteluun. [...] Selviytyminen suunnattomasta ylivoimasta oli mahdotonta. Mutta mikä oli mahdotonta tapahtui. [...] Jatkosota päättyi suomalaisten torjuntavoittoihin,¹⁸⁷ ja armeija oli vahvempi kuin milloinkaan, mutta Suomen ulkopolitiittinen asema oli toivoton. Oli sodittu maailmansodan häviäjän aseveljinä. Stalin oli vaatinut ehdotonta antautumista ja aenneet Moskovan arkistot kertovat, että sanonta ei ollut tyhjä fraasi vaan merkitsi kosta ja neuvostojärjestelmää. Saksan itäeurooppalaiset liittolaismaat miehitetiin jo maailmansodan alussa Neuvostoliittoon yhdistetyistä Baltian maista puhumattakaan. Miten Suomi olisi voinut

¹⁸⁴ Jokisipilä 2007, 14.

¹⁸⁵ ”Sukupolvet sodassa”, Helsingin Sanomien Kuukausiliite, Joulukuu 1997.

¹⁸⁶ Markku Jokisipilä mukaan jatkosotaa hyödyntävät argumentit ja analogiat ovat tavanomaisia esimerkiksi Nato-jäsenyydestä ja asevelvollisuusarmeijan säilyttämisestä keskusteltaessa. Jokisipilä 2004, 23.

¹⁸⁷ Markku Jokisipilä on käyttänyt Jutikkalan ilmausta jatkosodan päättymisestä ”strategiseen voittoon” esimerkkinä 1990-luvulla nousseesta torjuntavoittotulkinnasta. Jokisipilä viittaa Jutikkalan englanninkieliseen artikkeliin ”The impossible happened thrice” ulkoministeriön Virtual Finland –verkkosivulla, mutta ko. artikkelia ei ole kyseisestä lähteestä enää saatavilla. Nimestä päätellen kyseessä on kuitenkin englanninkielinen versio tässä käsittelemästäni Turun Sanomien artikkelista ja ”strateginen voitto” (strategic victory?) englanninkielinen versio ”torjuntavoitosta”. Jokisipilä 2004, 25 – 26.

välttää samaa kohtaloa, varsinkin kun henkiin herännyt Skp oli sitä kiirehtimässä? Mutta mikä oli mahdotonta, tapahtui. Kolmannen kerran, niin kuin saduissa.¹⁸⁸

Jutikkalan tarinassa selviytyminen on tarinan juoni: Suomi on koko ajan vähällä tuhoutua, mutta (selitettävissä olevien) ihmeiden ansiosta se pärjää.¹⁸⁹

Aamulehdessä historian emeritusprofessori Olli Vehviläinen kirjoittaa talvisodasta suomalais-venäläisenä yhteistyönä syntyneen teoksen *Yksin suurvaltaa vastassa – talvisodan poliittinen historia* tiimoilta. Jutun mukaan sota ja etenkin Kuusisen hallitus olivat Neuvostoliitolta raskaita virheitä ja sysäsivät Suomen Saksan rinnalle.¹⁹⁰ Vehviläinen esittää talvisodan olleen Suomen kannalta aina ongelmaton kysymys (provosoimaton hyökkäys, jonka edessä oli puolustauduttava) ja että ”enintään on kiisteltu siitä, olisiko sota voitu itsenäisyyttä vaarantamatta välttää tekemällä myönnytyksiä”. Venäjän puolella taas Neuvostoliiton romahduksen jälkeen on esiintynyt uusia näkemyksiä, mutta varsinkin vanhemman polven tutkijoiden on ollut ”vaikeaa irrottautua nationalismista ja suurvaltanäkökulmasta”.¹⁹¹ Suomalainen historiankirjoitus on siis aina ollut oikealla linjalla, jolle itänaapurissakin pikkuhiljaa ollaan pääsemässä vanhoista rasitteista huolimatta. Jatkosodasta on tullut selkeästi osa samaa kertomusta talvisodan kanssa, koska jatkosota oli seuraus Neuvostoliiton aloittamasta talvisodasta, mihin jo artikkelin otsikko ”Moskovan rauha sysäsi Suomen Saksan rinnalle” viittaa.

Turun Sanomien pääkirjoitus toistaa perinteisen lausunnon sota-ajasta selviämisestä kansallisen yksituumaisuuden ansiosta. Tälle ”väkevälle voimalle” oli kysyntää myös taloudellisen ahdingon aikoina.¹⁹² Itsenäisyyden juhluvuodelle omistetuilla erikoissivuilla on iso haastattelu Adolf Ehrnroothista, jossa jalkaväenkenraali tapojensa mukaan muistelee ”itsenäisyyden ratkaisseita jatkosodan lopputaisteluita”, sekä vetoaa kansan puolustustahtoon.¹⁹³ Ehrnroothin ohella veteraanit ovat taajaan esillä kaikkien lehtien sivuilla, niin vuonna 1997 kuin kymmenen vuotta myöhemminkin.¹⁹⁴

¹⁸⁸ ”Mahdoton tapahtui kolmasti”, Eino Jutikkala, HS 6.12.1997.

¹⁸⁹ Jutikkalan mukaan vuonna 1918 ihme tapahtui mm. punaisten taisteluhaluttomuuden sekä jääkärien ja Mannerheimin johtamistaitojen vuoksi, talvisodasta selvitettiin Kuusisen hallituksen synnyttämän vastareaktion ja vaaran vuosina suomalaisten osoittaman taistelutahdon vuoksi. ”Mahdoton tapahtui kolmasti”, Eino Jutikkala, HS 6.12.1997.

¹⁹⁰ Saksan rinnalle sysääminen on nostettu myös Aamulehden etusivulle kirjoituksen avainasiaksi. ”Talvisota oli karvas opetus Neuvostoliitolle”, AL 5.12.1997.

¹⁹¹ ”Moskovan rauha sysäsi Suomen Saksan rinnalle”, Olli Vehviläinen, AL 5.12.1997.

¹⁹² ”Itsetuntoisena Euroopassa”, [pääkirjoitus], TS 6.12.1997

¹⁹³ ”Adolf Ehrnrooth perää nuorison vastuuntuntoa”, TS 6.12.1997.

¹⁹⁴ ”Iloiset ja rennot Linnan juhlat. Sotien veteraanit olivat lämminhenkisen illan erikoisvieraita”, HS 8.12.1997,

”Veteraaneja kutsuttu linnan ennätysmäärä”, AL 6.12.1997, ”Mitaleja erityisesti veteraaneille”, TS 6.12.1997, ”ikä ei

Voimaannuttava ja patrioottinen sotakuva elää myös vuoden 2007 historiaesityksissä. Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa kerrotaan, kuinka 20 vuotta Suomen itsenäistymisen jälkeen Josif Stalin joutui hämmästyksekseen kohtaamaan yksimielisen kansakunnan.¹⁹⁵ Aamulehdessä kolumnisti Kari Huoviala ilmoittaa talvisodan olleen toinen vapaussota ja että jatkosodassa torjuttiin Neuvostoliiton miehitys.¹⁹⁶ Turun Sanomien pääkirjoitus taas ounastelee 1990-luvulla syntyneenkin sukupolven löytävän itsenäisyyden puolustuskertomuksen yhdeksi identiteettinsä rakennuspuuksi.¹⁹⁷ ”Puolustuskertomus” ”selviytymiskertomuksen” sijaan on pieni, mutta oleellinen sanavalinta: sota-aika ei ollut niinkään koettelemuksessa selviytymistä, vaan hyökkääjää vastaan puolustautumista.

Sekä 1997 että 2007 lehdissä on esillä etenkin uusia, mutta myös vanhempia Suomen historiaa koskevia elokuvia ja tv-sarjoja. *Tuntemattoman sotilaan* eri versioita lukuun ottamatta lähes kaikkia luonnehditaan taiteellisesti vaatimattomiksi, mutta usein kuitenkin motiiveiltaan kunniakkaiksi. Vuonna 2007 ensi-iltaan tullut Åke Lindmanin ja Sakari Kirjavaisen ohjaus *Tali-Ihantala* saa erityisen runsaasti huomiota ja siihen liittyen lehdissä on myös yleensä kesää 1944 käsitteleviä juttuja.¹⁹⁸

Turun kaupunginvaltuuston puheenjohtaja Jukka Mikkola ilmoittaa artikkelissaan suorasanaisesti, mitkä hänen mukaansa ovat Suomen historiasta esiin piirtyvät suuret linjat:

Ensimmäinen ja mielestäni tärkein on parlamentaarisen demokratian luominen, puolustaminen ja vahvistaminen. Toinen on pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan rakentaminen. [...] Kolmas suuri linja on pyrkimys osallistua demokraattisen maailman kansainväliseen yhteistyöhön.¹⁹⁹

Mikkolan tarinassa demokratia on kuitenkin selkeästi alisteinen selviytymiskertomukselle. Kansakunnan suurin onnettomuuskin, sisällissota johtuu demokratian puutteesta, eli siitä olisi siis selvitty rakentamalla toimiva demokraattinen järjestelmä ajoissa:

paina, kun ritarit ihastelevat kaunista naista”, HS 6.12.1997, ”Nuorten miesten kiirastuli”, AL 6.12.1997,

”Vähävaraisille veteraaneille lahjoitetaan sängyt”, TS 5.12.2007.

¹⁹⁵ ”Avoimuus ja välittäminen yhä Suomen linjaviittoja”, [pääkirjoitus], HS 6.12.2007.

¹⁹⁶ ”Kyllä sotia sopii muistella”, AL 8.12.2007.

¹⁹⁷ ”Sotien muisto haalistuu, mutta ei unohdu itsenäisyysjuhlissa” [pääkirjoitus], TS 6.12.2007.

¹⁹⁸ Esim. ”Jatkosotaa hartiavoimin”, (arvostelussa tv-sarja *Kun taivas repeää*) HS 8.12.1997, ”Rakkauden kaksi väriä”, (arvostelussa elokuva *Rintamalotta*), AL 6.12.1997, ”Kenttäsairaala kasvattaa nopeasti”, (arvostelussa tv-sarja *Kun taivas repeää*)AL 8.12.1997, ”Etulinjan edessä vaan ei Tuntemattoman tasolla”, AL 6.12.2007, ”Monumentti”, (arvostelussa elokuva *Tali-Ihantala*), Helsingin Sanomien Nyt-liite 7.12.2007, ”Suomen torjuntavoitto”, (arvostelussa elokuva *Tali-Ihantala*), TS 7.12.2007.

¹⁹⁹ ”Demokratian kehitys itsenäisen Suomen menestystekijä”, TS 7.12.2007.

Kunnallisen demokratian puuttumisen katsotaankin edesauttaneen Suomen syöksymistä vuoden 1918 alussa onnettomaan kansalaissotaan. Järjestäytyneeseen poliittiseen toimintaan harjautuneiden suomalaisten joukko oli hyvin pieni. [...] Suomen kuuluminen demokratioiden joukkoon varmisti se, että säilyimme itsenäisenä ja kansanvaltaisena maana toisen maailmansodan hirmumyrskyssä. Demokraattisen yhteiskuntajärjestelmän säilyminen merkitsi, että 1930-luvun lopun taloudellisesta nousukaudesta pääsi osalliseksi myös köyhä kansanosa. [...] Sillä, että Suomen eduskunta oli koolla koko sodan ajan, oli merkitystä järjestäytyneiden olojen säilymiselle sodan jälkeisinä vaaran vuosina. [...] Nuoren Suomen demokratia oli saatu vankalle pohjalle kestävänsä sitä kohti vaaran vuosina suunnatut hyökkäykset.²⁰⁰

Samanlainen demokratiaa ihannoiva, mutta sen selviytymis- tai torjuntavoittokertomukselle alistava kuva on myös entisen pääministerin Paavo Lipposen kolumnissa:

Sivistyksen varaan rakentui se kansalaisyhteiskunta, jonka varaan perustettiin sata vuotta sitten maailmanhistorian ensimmäinen moderni parlamentti. Sen vallan puute Venäjän imperiumissa ja kunnallisen demokratia uudistuksen lykkääminen oli sisällissodan keskeinen syy. Kansakunnan eheytyminen 1930-luvulla demokratian puolustuksen merkeissä ratkaisi Suomen säilymisen itsenäisenä toisessa maailmansodassa.²⁰¹

Samaan hengenvetoon Lipponen myös ilmoittaa kaikki yritykset viedä Suomen kunniaa Saksan kanssa sotimisen vuoksi ”voittajien ylimielisyydeksi”. Varmistettuaan taistelukentällä kohtuulliset rauhan ehdot Suomi irtautui sodasta ja säilytti demokratiansa koskemattomana.²⁰² Lipposen kertomuksessa demokratian puolustaminen oli jatkosodankin keskeinen ajatus.

Toisen maailmansodan muistelun vakiintumista itsenäisyyspäivän keskeiseksi sisällöksi kuvaa hyvin Wilson Kirwan kolumni Aamulehden Ihmiset-liitteessä:

Joiltakin itsenäisyyspäivän merkitys on päässyt unohtumaan, mutta mielestäni on tärkeää muistaa se suuri päivä, jolloin Suomen kansa sai vapautensa. [...] Itsenäisyydessä ei ole kyse siitä, kenellä on hienoin puku presidentin juhlissa, tai oluen kittaamisesta ja kankkusesta seuraavana päivänä. Kyse on siitä, että muistamme sotaveteraaneja ja sankarivainajia, jotka vapauttivat yhteiskunnan ja tekivät tästä maasta sen, mitä se on tänään. Heidän uhrauksensa on auttanut rakentamaan menestyvän kansakunnan täynnä rehellisiä, työteliäitä ja päättäväisiä ihmisiä, joilla on todellista suomalaista sisua. Kun sytytätte tänä itsenäisyyspäivänä kynttilöitänne, muistakaa hetken ajan niitä miehiä ja naisia, jotka luopuivat paljosta vapautenne tähden.²⁰³

²⁰⁰ ”Demokratian kehitys itsenäisen Suomen menestystekijä”, TS 7.12.2007.

²⁰¹ ”Demokratia on ollut Suomen pelastus”, TS 7.12.2007.

²⁰² ”Demokratia on ollut Suomen pelastus”, TS 7.12.2007.

²⁰³ ”Muista itsenäisyys”, Wilson Kirwa, Aamulehden Ihmiset-liite 2.12.2007.

Kolumnin kirjoittaja Wilson Kirwa mainitsee Suomen kansan vapautumisen päivän, mutta ei mainitse vuotta 1917 ja kolumninsa lopussa hän vielä toteaa sotaveteraanien vapauttaneen yhteiskunnan. Vaikuttaa siltä, että vuonna 1997 Suomeen muuttanut Wilson Kirwa on todella saanut sen käsityksen, että itsenäisyyspäivää vietetään sen muistoksi, että nykyiset sotaveteraanit ”vapauttivat Suomen” toisessa maailmansodassa. Kyse ei sinänsä ole edes väärinkäsityksestä ja itse asiassa melko samanlainen vaikutelma välittyi myös kolumnisti Kari Huovialan kirjoituksesta:

Mielestäni itsenäisyysjuhlan yhteyttä juuriinsa ei saa katkaista. Vapaus ei tullut vaivatta, ja ase kädessä sitä saavutettua vapautta piti puolustaa. Talvisota oli toinen vapaussota, jatkosodassa torjuttiin neuvostomiehitys. Ei sitä pidä unohtaa.²⁰⁴

Huoviala epäilemättä on tietoinen siitä, että itsenäisyyspäivää on alun perin vietetty vuonna 1917 annetun itsenäisyysjulistuksen johdosta. Kyse onkin siitä, että itsenäisyysjuhlan merkitys todella on muuttunut, sen ”juuret” ovat nyt Suomen vaiheissa toisessa maailmansodassa. Itsenäisyyspäivää on alettu viettää sotien muistojuhlana.

6.2. Suomettuminen tuomitaan tai kiistetään

Toisen maailmansodan ohella, mutta paljon vähäisemmässä määrin tulkitaan myös ns. suomettumisen aikaa. Suomettumisen ajan suhteenkin on kaksi linjaa: toisessa suomettuminen todetaan todelliseksi ja yleensä nimenomaan presidentti Kekkoseseen henkilöityväksi ilmiöksi. Toisen linjan mukaan taas suomettumisilmiötä ei ollut, sitä on liioiteltu, tai että ainakaan Kekkosella ei ollut mitään tekemistä asian kanssa.

Kari Suomalaisen haastattelu Helsingin Sanomien Kuukausiliitteessä edustaa ensin mainittua linjaa:

Karin maine pohjautuu paljolti rohkeuteen, jolla hän leimasi yya-hurskastelun ruskeakieliseksi nuolemiseksi. Tavallaan Kari ja hänelle vapaat kädet antanut Helsingin Sanomien johto olivat alkuperäisellä Paasikiven linjalla. J.K. Paasikivihän totesi 1946: ”Tahdotaan, että meidän kansamme heittäytyisi mahalleen maahan ja likaisi itsensä korkealla äänellä julistaen, että me olemme yksin syypäät ja me olemme rikollisia, mutta kaikki muut ovat syyttömiä ja valkoisia kuin kyyhkysel. Tähän emme voi alentua, sillä juuri sen kautta me tuhoaisimme kansamme sielun.” Noin suomalaisten enemmistö ajatteli jatkossakin, mutta 1960-, 70- ja 80-luvuilla vanha paasikiviläisyys ei enää sopinut Paasikiven-Kekkoselinjalle.²⁰⁵

²⁰⁴ ”Kyllä sotia sopii muistella”, Kari Huoviala, AL 8.12.2007.

²⁰⁵ ”Kari ja kansa olivat sinut keskenään”, kainalojuttu artikkelissa ”Hypersuomalainen”, Jaakko Okker, Helsingin Sanomien Kuukausiliite, Joulukuu 1997.

Tässäkin tarinassa Paasikiven politiikka oli oikeaa ja Kekkonen väärää. Kari Suomalainen oli oikealla ja puhtaalla Paasikiven linjalla, ei saastuneella Paasikiven-Kekkonen linjalla.²⁰⁶

Edellä mainitussa artikkelissaan Jutikkala toteaa 1970-luvulla vallinneen uuden uhan kauden, jota on myös rinnastettu vaaran vuosiin ja jota vahvisti ”kulttuuripiirien arvostelukyvyyden neuvostojärjestelmän ihannoiti”. Vaikka Jutikkala ei käytä sanaa ”suomettuminen”, on tämä selkeä viittaus ko. ilmiöön. Jutikkala jättää tulkinnan tästä ajasta kuitenkin auki, koska tutkimus hänen mukaansa vielä punnitsee Suomen myöntymis- ja torjumispolitiikan painoarvoja.²⁰⁷

Turun Sanomissa kerrotaan elinkeinoelämän valtuuskunnan toimitusjohtajan Jaakko Iloniemen todenneen, että ”suomettuminen” oli oikea termi kuvaamaan suomalaisen politiikassa vallinneita vähemmän kunniakkaita ilmiöitä.²⁰⁸ Loppujen lopuksi suomettumisilmiön käsittely häpeällisenä tai tuomittavana ilmiönä ei kuitenkaan ole kovin tavallista. Paljon tavanomaisempaa on suomettumisilmiön kiistäminen tai ainakin sen vähättely.

Jukka Tarkka esittää artikkelissaan suomettumisen olleen todellinen ilmiö, mutta että Kekkosella ei ollut sen kanssa mitään tekemistä. Mikäli aikanaan luuli Kekkonen kuuluneen suomettajiin, on ymmärtänyt väärin:

Suomen varauksellisesti joustava virallinen politiikka oli kylmän sodan oloissa järkevää ja tuotti hyvän tuloksen. Ilmeisesti melko suuri osa suomalaisista ei kuitenkaan tunnistanut propagandaksi sitä ystävyys- ja luottamusliturgiaa, joka niissä oloissa kuului viisaaseen politiikkaan. He erehtyivät pitämään kovan politiikan hempeilevää korukuviointia poliittisena realiteettina. Uusien vaaran vuosien ongelma oli siinä, että Suomen itsenäisyyttä rajoittava tahtotila ei ollut vain ulkoista. Suomessa oli merkittäviä, myös ei-kommunistisia ryhmittymiä, joiden vakavana aikeena oli rajoittaa Suomen käytettävissä olleita vaihtoehtoja, siis kaventaa sen itsenäisyyttä.²⁰⁹

Tarkan historiakatsauksessa punaisena lankana on Suomen itsenäisyyden vahvuusasteen vaihtelu, jota hän mittaa tarkastelemalla Suomen mahdollisuuksia luoda ja valita eri poliittisia vaihtoehtoja. Talvisodassa Suomi oli yllättävän itsenäinen luodessaan yllättävän vaihtoehdon vaihtoehdottomalta

²⁰⁶ Ville Pernaa on kuvannut 1990-luvulla syntyneen, mm. Timo Vihavaisen ja Hannu Rautkallion ajaman, tulkinnan Suomen ja Neuvostoliiton välisestä ”ystävyydestä” tekävän eron Paasikiven tekemien välttämättömien myönnytysten ja Kekkonen petturuuden, joka oli suomettumista, välillä. Pernaa 2005, 172 – 176. Myös Vihavainen itse on selkeäsanaisesti painottanut eroa näiden kahden miehen välillä, Vihavainen 1991, 298 - 299.

²⁰⁷ ”Mahdoton tapahtui kolmasti”, Eino Jutikkala, HS 6.12.1997

²⁰⁸ ”Iloniemi Berliinin itsenäisyysjuhliissa: ’Suomettuminen oli oikeutettu termi’”, TS 6.12.1997.

²⁰⁹ ”Nihkeys Nato-jäsenyyttä kohtaan rajoittaa Suomen itsenäisyyttä”, Jukka Tarkka, TS 5.12.2007.

näyttäneessä tilanteessa. Välirauhan aikana Suomi pyrki luomaan erilaisia vaihtoehtoja, mutta joutui paremman puutteessa turvautumaan Saksaan. Jatkosodan aikana Suomi oli Tarkan mukaan kuitenkin hyvin itsenäinen: se ei totellut Saksaa eikä taipunut Neuvostoliiton edessä ja Rytin-Ribbentropin sopimus oli erityisen luovaa itsenäisyyttä. YYA-vuosina Suomen itsenäisyys oli rajoitetumpaa, mutta Suomi pystyi vaikuttamaan syntyneiden vaihtoehtojen toteutustapaan. 1970-luvulla seuranneet ”uudet vaaran vuodet” johtuivat siitä, että ylimmän poliittisen eliitin ulkopuolella esiintyi haluttomuutta luoda uusia vaihtoehtoja Neuvostoliiton esittämien rinnalle. Tarkka esittelee lopuksi historiakatsauksensa ytimen: suomalaisten sitkeä nihkeys Nato-jäsenyyttä kohtaan on sukua YYA-ajan itse aiheutetulle itsenäisyyden rajoittamiselle.²¹⁰ Valinta pysytellä Naton ulkopuolella on siis merkki epäitsenäisyydestä, kun taas liittyminen merkitsisi itsenäisyyttä. Tarkan tarkoitus on osoittaa, että Suomen poliittinen johto on aina onnistunut luomaan itsenäisiä vaihtoehtoja, mutta tällä hetkellä eletään poikkeuksellisessa tilanteessa, jossa sisäinen epävarmuus estää toimimasta itsenäisesti.

Aamulehdessä Hannu Olkinuoran artikkelissa sisällissota näyttäytyy onnettomuutena, jonka arvet ovat vasta nyt umpeutuneet.²¹¹ Neuvostoliiton naapurissa elämisen ajan hän luonnehtii traumaattiseksi, mutta tähdentää, että se ei ollut pelkkää nöyristelyn aikaa, vaan edellytti myös valtiomiestaitoa ja taloudellista kekseliäisyyttä. Olkinuora siis sanoutuu irti ainakin tiukimmasta suomettumisen ajan kritiikistä. Hän toteaa itsenäisen Suomen poliittisen historian perustuneen itsenäisyyden tavoittelulle, sen puolustamiselle ja hyvinvoinnin rakentamiselle. Lopulta Olkinuora päätyy kansainväliseen näkökulmaan. Hän peräänkuuluttaa eurooppalaisuutta, mutta näkee kuitenkin, että sen on perustuttava kansallisvaltioiden itsenäisyyteen ja Suomen näkökulmasta vanhoihin suomalaisiin arvoihin.²¹²

Helsingin Sanomien Kuukausiliitteen jutussa Unto Hämäläinen käsittelee Urho Kekkosta ja J.K. Paasikiveä heidän päiväkirjojensa pohjalta. Hämäläinen arvioi Paasikiven ja Kekkosen suhteen Neuvostoliittoon olleen pitkälti samanlainen, vaikka Paasikivi toikin päiväkirjoissaan antipatiansa Neuvostoliittoa kohtaan suuremmin esiin. Kokonaisarviona YYA-ajasta hän toteaa:

Suomi oli puolueeton maa, mutta rautaesiripussa oli reikä: Neuvostoliitto sai puuttua Suomen asioihin, mutta Suomi ei saanut puuttua Neuvostoliiton asioihin. Suomi ja

²¹⁰ ”Nihkeys Nato-jäsenyyttä kohtaan rajoittaa Suomen itsenäisyyttä”, Jukka Tarkka, TS 5.12.2007.

²¹¹ Eri tavoin muotoiltuna maininta arpien umpeutumisesta ”vasta nyt” on esiintynyt jokaisena tarkasteltuna itsenäisyyspäivänä.

²¹² ”Itsenäisyyden arvoista syntyy uusi historia”, AL 6.12.1997.

suomalaiset joutuivat kyyristelemään, mutta itsenäisyys ja demokraattinen järjestys kestivät senkin.²¹³

Tässä tarinassa Kekkonen ei suometa Suomea eikä suomettuminen ylipäättään ole sisäsyntyinen ilmiö,²¹⁴ vaan kyyristely johtuu Neuvostoliiton paineesta. Siksi artikkelin esittämä kuva sekä Paasikivestä, että Kekkoesta on myönteinen taitavan reaalipoliitikon kuva. Myös Turun kaupunginvaltuuston puheenjohtaja Jukka Mikkolan esittämä kuva YYA-ajasta on hyvin samankaltainen, vähäinen liikkumavara käytettiin taitavasti hyödyksi.²¹⁵

Suomettumisilmiön tuomitseva linja on selkeästi sukua torjuntavoitto- tai selviytymiskertomukselle. Uhka oli ilmassa, mutta se on väistynyt. Suomettuminen ei kuitenkaan häpäissyt kansaa, koska se oli poliittisen eliitin tai ”kulttuuriväen” aiheuttama vaara. Koska uhasta selvittiin, sitä voi pitää jopa sotavuosien kaltaisena voimaannuttavana kertomuksena. Puhtaat paperit poliittiselle eliitille antava linja taas tarjoaa yhtä lailla myönteisen kuvan menneestä, mutta kiistämällä tai vähättelemällä suomettumista. Samalla tämän linjan kirjoituksissa otetaan usein positiivinen kanta kansainväliseen yhteistyöhön, lähinnä eurooppalaiseen integraatioon, mutta Jukka Tarkan tapauksessa myös Nato-jäsenyyteen. Ajatus on se, että Neuvostoliiton uhasta ei voitu selviytyä käpertymällä omaan kuoreen sen paremmin kuin globalisaatiostakaan.

6.3. Vastavirta

Itsenäisyysjuhlan sotilaallinen osuus tuntuu häiritsevän joitakin. Heidän mielestään juhlan teemat pitäisi löytää tämän hetken Suomesta. Ainainen sotien muistelu ei kuulemma kuulu nyky aikaan.²¹⁶

Pahin virhe olisi nyt pysähtyä ja kääntää katse taaksepäin, historiaan.²¹⁷

²¹³ ”Venäjä, Venäjä ja Venäjä”, Unto Hämäläinen, HS Kuukausiliite joulukuu 2007. Artikkelin nimi viittaa ulkoministeri Jyrki Häkämiehen vastikään pitämään puheeseen, jossa hän oli nimennyt Suomen suurimmiksi turvallisuusuhiksi Venäjän, Venäjän ja Venäjän.

²¹⁴ Termiä suomettuminen käytetään jatkuvasti monessa eri merkityksessä. Alkuperäinen Finnlandisierung ei viitannut sisäsyntyiseen ilmiöön, mutta se on nykyisin tavallisin tapa käyttää kyseistä termiä. Termin käytön laajentumisesta ks. esim. Majander 2001, 92.

²¹⁵ ”Demokratian kehitys itsenäisen Suomen menestystekijä”, TS 7.12.2007.

²¹⁶ ”Kyllä sotia sopii muistella”, Kari Huoviala, AL 8.12.2007.

²¹⁷ ”Valtiokeskeisyydestä hyvinvointiyhteiskuntaan”, [pääkirjoitus], HS 6.12.1997. Kyseinen lainauskin on hyvä esimerkki siitä, ettei historia-menneisyys –jaottelu merkitse useinkaan jaottelua merkittävään ja ei-merkittävään menneisyyteen.

Samaan aikaan kun ylevä kansallinen kertomus on muuttunut yhä innokkaammaksi ja patrioottisemmaksi, on tuota kertomusta myös alettu haastaa. Nämä vastakertomukset eivät ole yhtä näkyvässä asemassa, mutta eivät myöskään jää pelkäksi anekdootiksi. Tarkoitin näillä vastakertomuksilla historiaesityksiä, joissa suhtaudutaan varauksellisesti tai vastenmielisyydellä sotien muistamiseen, tai ylipäätään oudoksutaan historiaan tähyilyä nykyajassa.

Kansallista kertomusta kyseenalaistavista jutuista Olli Helenin kolumni Allakassa 1997 on kärkkäimmistä päästä:

Meikäläisen sukupolvelle – ainakin itselleni – itsenäisyys ja sen paras kaveri isänmaallisuus olivat lapsuudessa ja nuoruudessa suoranainen riesa. Sodan käyneet äijät särpivät Tampereen Härmälän kioskillä Lahden B-kaljaa ja kehua retostivat urotekojaan sakean ryssälauman keskellä. Siinä riemussa perheen elättäminen unohtui tykkänään. Osa opettajista oli koulussa sotasankaruudesta ja lottataustastaan niin vauhkona, että yksikin eriävä mielipide teki viileästä pedagogista raivopään. [...] Olen huomannut, että nykynuoret – meidän suurten ikäluokkien edustajien lapset – suhtautuvat isänmaallisuuteen paljon myönteisemmin kuin me 1960-luvulla. Tuoreen tutkimuksen mukaan joka viidennen nuoren isänmaallisuus on jopa mennyt yli ja kääntynyt rasismiksi.²¹⁸

Helenin kertomuksessa 1960-luku ei suinkaan ollut sotakuvan suhteen varovaista aikaa, vaan yltiöpatrioottista. Veteraanit ja entiset lotatkin selvästi uskalsivat Helenin kokemuksen mukaan puhua tuona aikana, jona ”sota-ajasta ei saanut puhua”. Tämän kuvauksen B-kaljaa kittaavat veteraanit vaikuttavat hyvin erilaiselta väeltä, kuin ne arvokkaat vanhukset, jotka ovat enemmistössä itsenäisyyspäivän veteraanikuvastossa. Olli Helen päättää kirjoituksensa kansainvälisyyttä ja yleisinhimillisyyttä korostavaan näkemykseen:

Sytytän kynttilän niille miehille ja naisille, jotka hankkivat meille itsenäisyyden vuonna 1917 ja säilyttivät sen vuosina 1939-1945. Sama tuli saa loistaa myös niille, jotka uskalsivat olla kovina aikoina eri mieltä ja kulkea vastavirtaan. Tämän maan vaarallimmat viholliset ovat hurmoshenkinen isänmaallisuus ja yltiöpäinen yksimielisyys. On pikkuhiljaa hyvä tajuta, että me suomalaiset olemme vain pieni osa maailman isoa ihmisperhettä. Meillä ei ole varaa katsoa yhtään kansaa alaspäin.²¹⁹

Synkkä kuva sodasta välittyy myös jutussa, joka kertoo Tampereen Kaupissa istumalentopalloa pelaavista sotainvalideista. Kuvissa veteraanit pelaavat ja esittelevät proteesejaan. Matti Kuusela haastattelee veteraani Eino Lintukantoa:

²¹⁸ ”Pieni osa maailmaa”, Olli Helen, Allakka 5.12.1997.

²¹⁹ ”Pieni osa maailmaa”, Olli Helen, Allakka 5.12.1997.

Pakkohan tämäkin on kysyä; oletko katkera venäläisille?

–En tiedä. Tehtävänsä hekin vain tekivät. En osaa oikein sanoa [...]

–Alussa olin katkera. Kovastikin. Minusta piti tulla juoksija. [...]

–On minulla kohtalotovereita. Yksi erittäin lupaava kaveri, jonka toinen jalka meni säärestä. Hän hakkasi tynkäänsä seinää vasten ja huusi, että vielä minusta tulee juoksija, sanoo Eino Lintukanto hiljaisella äänellä.

Mitä mieltä olet, pitäisikö maamiinat kieltää?

–Suomen rajat ovat pitkät, ja niitä on vaikea puolustaa. Silti sanon, että miinat pitää kieltää. Niiden takia maailman tulee liian paljon jalkavammaisia[...]

–Ja sodat pitäisi kanssa kieltää, hän lisää hetken hiljaisuuden jälkeen.²²⁰

Aimo Massinen tunnustaa Turun Sanomien kolumnissaan hyvinvointivaltioprojektin ansiot, mutta kokonaisuutena hänen kertomuksensa Suomesta on melkoisen piikikäs:

Itsenäisyyttä ja yksimielisyyttä me emme väsy ylistämästä. Me vakuutimme kilvan toisillemme, miten itsenäisiä me olimme YYA-Suomessa. EU-Suomessa me olemme vielä itsenäisempiä. Emu-Suomessa me olemme kaikkein itsenäisimpiä, kun pääsemme mukaan kaikkein pyhimpään, Euroopan ytimeen. [...] Alku oli haparointia. Itsenäisyysjulistuksen sisällöstä äänestettiin. Ja itsenäistymisen jälkeen jotkut kävivät vapaussotaa, jotkut toiset vain kapinoivat. Ns. itsenäisyysjulistuksen ensimmäisinä vuosikymmeninä isänmaata ei kokenut itsenäiseksi, vapaaksi maaksi ainakaan äärivasemmisto. Monet heistä viettivätkin poliittista itsenäisyyttään vankiloissa, joiden kalteri-ikkunoita eivät sinivalkeiset kynttilät valaisseet. [...] Suomen kansan itsenäisyyden ja isänmaallisuuden tunne lienee ollut huipussaan tämän ja viime vuosikymmenen vaihteessa, kun alkoivat talvisodan 50-vuotisjuhlallisuudet, joista ei tahtonut tulla loppua lainkaan. Ilman syvää lamaa juhlat jatkuivat varmasti ilman [sic] vieläkin.²²¹

Kolumnin ajatus on otsikon mukaisesti (”Suhteellista itsenäisyyttä”) todistella Suomen itsenäisyyden olleen aina suhteellinen asia ja samalla ironisoida ylevää historiakuva, etenkin talvisotaintoilua. Lopuksi Massinen päätty melko myönteiseen arvioon EU:sta ja Emusta:

EU ja Emu eivät ole varmasti ikuisia organisaatioita ja todennäköisesti ne hajoavatkin 20-30 vuoden kuluessa omaan mahdottomuuteensa, mutta tällä hetkellä ne takaavat varmimmin rauhan ja hyvinvoinnin jatkumisen Euroopassa. Suomenkin itsenäisyys kannattaa suhteuttaa tähän näköalaan. Siis suhteellista itsenäisyyspäivää, isänmaasta ylpeät suomalaiset!²²²

Vuoden 2007 Helsingin Sanomien itsenäisyyspäiväsiivulla on juttu sodissa kadonneista suomalaisista sotilaista sekä sankarihautausmaiden virheellisistä tiedoista. Juttua taustoittavassa laatikossa esitellään nuorimpia sodissa kaatuneita poikia.²²³ Saman sivun ”näkökulma”-

²²⁰ ”Palloa ei jätetä”, Matti Kuusela, AL 5.12.1997.

²²¹ ”Suhteellista itsenäisyyttä”, Aimo Massinen, TS 6.12.1997.

²²² ”Suhteellista itsenäisyyttä”, Aimo Massinen, TS 6.12.1997.

²²³ ”Väärin haudattu”, Paavo Tukkimäki, HS 6.12.2007.

kirjoituksessa Paavo Tukkimäki kirjoittaa sota-ajan hautausmaista eri puolilta Eurooppaa, Suomesta, Saksasta ja Ranskasta:

Liittoutuneiden sotilashautausmaa Hampurissa, satoja ja taas satoja valkoisia kiviä sotilaallisessa järjestyksessä – kuolemassakin. Ällistyttävän nuoria miehiä täälläkin: lentäjiä, suunnistajia, pommittajia – lähes lapsia tappotöissä. Jenkkejä, englantilaisia, puolalaisia, kaikki jo maaksi muuttuneita yksilöitä. [...] Matkoilla niin kotimaassa kuin ulkomaillakin kierrän usein sota-ajan hautausmaita, joihin Suomessa on haudattu sankarivainajia, muualla maailmassa sotilaita (Soldatenfriedhof) [sic] tai paikat vain ovat sotahautausmaita (war cemetery tai Kriegsgräberstätte). Sankareita, sotilaita tai sotavainajia, aina aistii keskenjääneen elämän, sodan hurjuuden ja kurjuuden.²²⁴

Tukkimäen kansainvälistä näkökulmaa ja kuolleiden sotilaiden nuoruutta korostava kirjoitus ylittää suomalaisen kontekstin ja luo kuvaa sodasta yleisinhimillisenä kärsimyksenä. Aamulehdessä ja Turun Sanomissa haastatellaan Åke Lindmanin elokuvan *Tali-Ihantala 1944* tiimoilta sotaveteraaneja. Kummastakaan jutusta ei välity erityisen myönteinen sotakuva, kuten jo otsikot antavat ymmärtää.²²⁵

Huolimatta kansallisen kertomuksen haastamisesta, ei voi väittää, että olisi syntynyt jonkinlainen vaihtoehtoinen kuva historiasta. Kansallista kertomusta ihmetellään tai paheksutaan, mutta ei esitetä mitään sen tilalle. Merkkejä tympääntymisestä patrioottiseen sotiin keskittyvään kertomukseen on ilmassa, mutta ei ole nähtävissä mitään vaihtoehtoista tarinaa, joka voisi syrjäyttää sen.

7. Typistyt kertomus

Toinen maailmansota on ollut jokaisena tarkasteluvuonna hyvin keskeinen historiaesitysten aihe. Sille annettu merkitys on kuitenkin muuttunut. Vuosina 1967 ja 1977 se ymmärrettiin ennen kaikkea koettelemuksena ja ääritapauksessa (poliitikkojen tekemänä) virheenä. Se, että kansa kesti koettelemuksen, oli kuitenkin myös 1967 ja 1977 positiivinen osa muistoa. Koettelemuksessa Suomeen ei ”hyökätty”, vaan tilanteesta käytettiin tyypillisesti ”myrskyn” tapaisia luonnonilmiövertauksia ja muita kiertoteitä vielä vuoteen 1987 asti. Neuvostoliitto ei siis ollut kansallisen kertomuksen vastapuoli tai ”toinen”. Tämä on sopusoinnussa sen varsinaisen

²²⁴ ”37 kertaa Äyräpää”, Paavo Tukkimäki, HS 6.12.2007. Otsikko viittaa Nurmon sankarihautausmaahan, jonne on haudattu Äyräpään taistelussa hieman ennen talvisodan päättymistä kuolleita nuorukaisia, yhteensä 37 kappaletta.

²²⁵ ”Nuorten miesten kiirastuli”, alaotsikko ”Tali-Ihantala: Tulimyrskystä selviytyneet eivät halua sankarin viittaa”, AL 6.12.2007, ”Tali-Ihantalan sankari toivoisi sodan painuvan unholaan”, TS 6.12.2007.

historiankirjoituksen historian kohdalla todetun ilmiön kanssa, että kylmän sodan aikaisessa Suomessa itä-länsi –konfliktia haluttiin työntää taka-alalle ja tukea pragmaattisempaa kuvaa Neuvostoliitosta.²²⁶ Suomettuneen historiakuvan merkkinä tällaista häivytystä ei kuitenkaan voi pitää.

1990-luvulta alkaen toisesta maailmansodasta on tullut itsenäisyyspäivinä kerrotun tarinan lähes tulkoon ainoa aihe. Sen rinnalla käsitellään oikeastaan vain hivenen suomettumista. Aiemmin vuosi 1917 oli hyvin oleellinen osa kertomusta, mutta 1990-luvulla sen esiintyminen on lähes tyystin kadonnut. Samaan aikaan muiden, jo aiemminkin vähän esiintyneiden ajanjaksojen esiintyminen on entisestään vähentynyt.

Sekä modernisaatio-, että selviytymiskertomus ovat aina olleet läsnä kertomuksessa Suomesta. Tutkimuksen aikahaarukan alkupäässä modernisaatio oli kuitenkin selviytymiskertomusta keskeisempi juoni, etenkin koska selviytymiskertomuksen tehtävänä oli osittain toimia modernisaation kontrastina. Selviytymiskertomus on noussut viimeistään 1990-luvulla keskiöön, tai oikeastaan ainoaksi oleelliseksi tarinaksi. Samaan aikaan tuo toiseen maailmansotaan keskittyvä kertomus on muuttunut pelkästä ”selviytymisestä” pikemminkin kertomukseksi ”torjuntavoitosta”. 1997 ja 2007 on nähtävillä myös merkkejä turhautumisesta kansalliseen tarinaan, mutta ei merkkejä vaihtoehtoisesta tarinasta.

Tarinan keskiössä on oikeastaan aina ollut kansa tai Suomi. Positiivisessa valossa keskeisinä henkilöinä ovat kuitenkin esiintyneet myös alkuaikojen presidentit, ennen kaikkea Svinhufvud itsenäisyysenaatin johtajan ominaisuudessa, sekä tutkimuksen aikajänteen loppupäässä Paasikivi, Ryti ja etenkin Mannerheim. Tarinan konnina ovat olleet vuorollaan Lenin ja Kekkonen, mutta Kekkoesta esitetään melko paljon myös positiivisia arvioita. Missään nimessä tämä tutkimus ei tue käsitystä Leniniä ylistävästä suomettuneesta historiakuvasta 1970-luvulla, vaikka Leninin esillä ololla on ilman muuta ollut yhteys Suomen idänsuhteisiin.

Kertomuksen muutoksen selittäminen ei ole ollut tämän työn keskeinen tehtävä, mutta muutoksen syytäkin on syytä ounastella. Vastustajan häivyttäminen kertomuksesta tutkimuksen aikajänteen alkupuolella ja toisaalta torjuntavoiton hehkuttaminen loppupuolella liittyvät ilman muuta Neuvostoliittoon, ensin sen olemassaoloon ja sitten sen hajoamisen aiheuttamaan vastareaktioon.

²²⁶ Aronsson et al. 2008, 274.

Samaan aikaan globalisaatio yleensä ja Euroopan integraatio erityisesti ovat nostaneet kysymyksen itsenäisyydestä keskiöön, mikä myös osaltaan on johtanut selviytymiskertomuksen vahvistumiseen. Myös vähäiset merkit kyllästymisestä kansalliseen tarinaan on helppo nähdä osaksi globalisaatiokehitystä.

Palataksemme vielä tutkimuksen alussa esitettyyn vertaukseen musiikkikappaletta soittavasta yhtyeestä, voi tapahtuneen kehityksen tiivistää seuraavasti: vuonna 1967 soitettua kappaletta voi kuvata moniosaiseksi progressiiviseksi rock-kappaleeksi, jonka perustunnelma on synkkä, mutta jonka päättävä osa, loppusoitto, on kohottava ja positiivinen. Kappaleen sovitus on riisuttu, mutta tummasävyiseen kertosäkeeseen (toiseen maailmansotaan), samaten kuin alkusoittoon (vuoteen 1917) koko bändi yhtyy täydellä intensiteetillä. Yhtye myös soittaa hyvin yhteen ja kaikki ovat tietoisia siitä, mihin kappale on menossa.

1990-luvulla kappaleesta on tullut napakka pop-hitti. Kappaleessa on massiivinen ja iloinen kertosäe (toinen maailmansota), johon yhtyy ennennäkemätön joukko soittajia ja laulajia. Kappaleessa saattaa olla myös muita osia, mutta kukaan ei oikein osaa tai muista niitä, ja ne rämpytellään jotenkuten vain kaikkien rakastamaa kertosäettä odotellen. Samaan aikaan pari yhtyeen jäsentä seisoo nyreissään sivulla ja potkii maata: he eivät ole innostuneita tästä pop-hitistä ja jopa pilkkaavat sitä, mutta heillä ei ole ehdottaa mitään muutakaan soitettavaa.

Tutkimuksen alussa totesin, että pidän pelkkää historian tutkimuksen historiaa riittämättömänä keinona tutkia historian historiaa. Siksi lienee paikallaan edes karkeasti tarkastella, miten julkisen historiakulttuurin muutos, edes näin rajallisesti tutkittuna, suhteutuu historiankirjoituksen yleisiin trendeihin. Akateemisen historiankirjoituksen puolella sirpaloitumista tai pluralisoitumista, aihealueiden ja näkökulmien monipuolistumista voinee pitää keskeisenä viime vuosikymmenten ilmiönä,²²⁷ vaikka kansallinen kertomus, tai jopa selviytymiskertomus ovatkin edelleen olemassa.

Tässä tutkimuksessa käsitellyllä julkisen historiakulttuurin areenalla kehitys on sen sijaan ollut melko lailla päinvastainen: toiseen maailmansotaan keskittyvä selviytymiskertomus on alkanut dominoida ja oikeastaan syrjäyttänyt muiden aikakausien käsittelyn. Kovin kirjavista näkökulmista sen sijaan ei voi puhua sen paremmin tutkimuksen aikajänteen alku- kuin loppupuolellakaan. Joka tapauksessa on kyseenalaista väittää ”historian” monipuolistuneen tai sirpaloituneen kun näin on

²²⁷ Ks. esim. Hyrkkänen 2002, 239, Rentola 2009, 64, Ahtiainen ja Tervonen 1996, 168 – 173.

käynyt vain historiakulttuurin verraten näkymättömän kaistaleen, akateemisen historiankirjoituksen, osalta. Jos pitää historiankirjoituksen historian osalta onnellisena loppuna moninaistumista, niin kuin esimerkiksi Markku Hyrkkänen tekee,²²⁸ seuraa tästä johdonmukaisesti se, että julkisen historiakulttuurin osalta tarinan loppu näyttää onnettomalta.

Luonnollisesti tästä tutkimuksesta esiin nouseva jatkokysymys, jota on tässä työssä vasta sivuttu, on ”miksi tarina Suomen historiasta on muuttunut”. Mielekkäin tapa vastata tuohon kysymykseen olisi historiakulttuurien kansainvälinen vertailu, jolla päättyy väistämättömästi vielä laajempaan ja mielenkiintoisempaan kysymykseen, eli siihen, miksi historiakulttuurit muuttuvat. Tämä tarkoittaa uskoakseni sen selvittämistä, minkälaisiin kysymyksiin tai tarpeisiin historialla on yritetty historiakulttuureissa vastata. Siitä saattaisi olla jonkinlaista iloa myös historiantutkijoille: jos ymmärrys historiakulttuureissa ilmenevistä kysymyksistä paranee, noihin kysymyksiin on helpompi vastata paremmin, tai mikä vielä mielekkäämpää, vaihtoehtoisten kysymysten ehdottaminen helpottuu. Kenties siten myös historiakulttuurien historiassa voisi alkaa suunnata kohti onnellista loppua.

²²⁸ Hyrkkänen 2002, 239.

Lähteet ja kirjallisuus

I Lähteet

Aamulehti (AL), 5.12.1967–8.12.1967, 5.12.1977–8.12.1977, 5.12.1987–8.12.1987, 5.12.1987–8.12.1987, 5.12.1992–8.12.1992, 5.12.1997–8.12.1997, 5.12.2007–8.12.2007, Aamulehden Ihmiset-liite 2.12.2007, Asiat-liite 2.12.2007, Moro-liite 4.12.1997, Allakka-liite 5.12.1987, 5.12.1992, 5.12.1997

Helsingin Sanomat (HS), 5.12.1967–8.12.1967, 4.12.1977–8.12.1977, 11.12.1977, 18.12.1977, 24.12.1977, 5.12.1987–8.12.1987, 5.12.1987–8.12.1987, 4.12.1992–8.12.1992, 5.12.1997–8.12.1997, 5.12.2007–8.12.2007, Kuukausiliite 23/1987, 24/1987, joulukuu 1997, joulukuu 2007, Joululiite 6.12.1992, Nyt-liite 5.12.1997, 7.12.2007

Turun Sanomat (TS), 5.12.1967–8.12.1967, 27.11.1977, 29.11.1977, 1.12.1977, 3.12.1977–8.12.1977, 5.12.1987–8.12.1987, 5.12.1987–8.12.1987, 5.12.1992–8.12.1992, 5.12.1997–8.12.1997, 5.12.2007–8.12.2007, Turun Sanomien Extra-viikkoliite 3.12.1977, 5.12.1987, 5.12.1992, 6.12.1997, 1.12.2007

Levikintarkastus Oy, <http://www.levikintarkastus.fi/levikkitietokanta/index.php>, luettu 16.4.2012

<http://fi.wikipedia.org/wiki/Torjuntavoitto>, luettu 20.3.2012.

II Kirjallisuus

Ahonen, Sirkka, *Historiaton sukupolvi? Historian vastaanotto ja historiallisen identiteetin rakentuminen 1990-luvun nuorison keskuudessa*. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki 1998.

Ahonen, Sirkka ”Historiakulttuuri yhteisön muistin rakentajana”, *Historiallinen aikakauskirja* 4/2000.

Ahtiainen, Pekka ja Tervonen, Jukka, *Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat. Matka suomalaiseseen historiankirjoitukseen*. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1996.

Aronsson, Peter, Fulsås, Narve, Haapala, Pertti, ja Jensen, Bernard Eric, ”Nordic National Histories”, teoksessa Berger, Stefan ja Lorenz, Chris (toim.) *Contested nation : ethnicity, class, religion and gender in national histories*. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2008, 256 - 282.

Haavikko, Paavo, *Kansakunnan linja*, Otava, Helsinki 1977.

Halonen, Tero, ”Itsenäisyyspäivä – kansallispäivä ja sen virallinen myytti”, teoksessa Halonen, Tero ja Aro, Laura (toim.). *Suomalaisten symbolit*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 2005, 196 – 201.

Hentilä, Seppo, ”Historian julkinen käyttö”, *Tieteessä tapahtuu* 5/1998. <http://www.tieteessatapahtuu.fi/985/sisalto.html>.

Hentilä, Seppo, ”Kun historiankirjoitus kohtaa suomettumisen”, teoksessa Bäckman, Johan (toim.), *Entäs kun tulee se yhdestoista? Suomettumisen uusi historia*. WSOY, Helsinki, 2001, 57 - 111. (Hentilä 2001a)

Hentilä, Seppo, ”Historiapoliittikka – *Holocaust* ja historian julkinen käyttö”, teoksessa Kalela, Jorma & Lindroos Ilari (toim), *Jokapäiväinen historia*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2001, 26 – 49. (Hentilä 2001b)

Hyrkkänen, Markku. ”Historiallinen ajattelu itseymmärryksen välineenä”, *Historiallinen aikakauskirja* 3/2011.

Hyrkkänen, Markku, *Aatehistorian mieli*. Vastapaino, Tampere 2002.

Jokinen, Kimmo ja Saaristo, Kimmo, *Suomalainen yhteiskunta*. WSOY, Helsinki 2006, 2. painos.

Jokisipilä, Markku, ”Toinen maailmansota ihmiskunnan kollektiivisessa muistissa”, teoksessa Jokisipilä, Markku (toim.), *Sodan totuudet. Yksi suomalainen vastaa 5.7 ryssää*. Ajatus kirjat, Helsinki 2007.

Jokisipilä, Markku, *Aseveljiä vai liittolaisia? Suomi, Hitlerin Saksan liittosopimusvaatimukset ja Rytin-Ribbentropin sopimus*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2004.

Jussila, Osmo, *Suomen historian suuret myytit*, WSOY, Helsinki 2007.

Kalela, Jorma, *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, Helsinki 2000.

Kalela, Jorma ”Historiantutkimus ja jokapäiväinen historia”, teoksessa Kalela, Jorma & Lindroos Ilari (toim.), *Jokapäiväinen historia*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2001.

Majander, Mikko, ”Jälkiviisautta, traumaa ja karnevaalia” teoksessa Bäckman, Johan (toim.), *Entäs kun tulee se yhdestoista? Suomettumisen uusi historia*. WSOY, Helsinki 2001, 649 - 659.

Pernaa, Ville, ”Ystävyyspolitiikan aika”, teoksessa Niemi, Mari K. ja Pernaa, Ville (toim.) *Suomalaisen yhteiskunnan historia*. Edita, Helsinki 2005. 171 – 200.

Salminen, Esko. ”Sitoutumattomuuden ja laajenevan informaation aika 1950–1980”, teoksessa Tommila, Päiviö (toim.) *Suomen lehdistön historia 3. Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle*. Kustannuskiila Oy, Kuopio 1988.

Salminen, Esko. *Vaikeneva valtiomahti? Neuvostoliitto/Venäjä Suomen lehdistössä 1968 - 1991*. Oy Edita Ab, Helsinki 1996.

Seuri, Olli, *Historiaa lehteillen. Uudelleentuotettu kuusikymmentäluku Helsingin Sanomissa vuonna 2008*. Tiedotusopin pro gradu –tutkielma, Tampereen yliopisto 2010.

Teräväinen, Erkki, 2008, *Huomioita lehdistöstä historiantutkimuksen kohteena*. <http://www.ango.fi/userData/ango/dokumentit/lehdisto1pdf.pdf>. Luettu 20.3.2012.

Thijs, Krijn, ”The Metaphor of the Master: ’Narrative Hierarchy’ in National Historical Cultures of Europe”, teoksessa Berger, Stefan ja Lorenz, Chris (toim.) *Contested nation : ethnicity, class, religion and gender in national histories*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008, 60 - 74.

Tommila, Päiviö, Ekman-Salokangas, Ulla, Aalto, Eeva-Liisa ja Salokangas, Raimo, *Suomen sanomalehdistön historia 5, Hakuteos Aamulehti – Kotka Nyheter*. Kustannuskiila Oy, Kuopio 1988. [Tommila 1988a]

Tommila, Päiviö, Ekman-Salokangas, Ulla, Aalto, Eeva-Liisa ja Salokangas, Raimo, *Suomen sanomalehdistön historia 7, Hakuteos Savonlinna - Övermarks Tidning*. Kustannuskiila Oy, Kuopio 1988. [Tommila 1988b]

Tommila, Päiviö ja Salokangas, Raimo, *Sanomia kaikille. Suomen lehdistön historia*. Oy Edita Ab, Helsinki 1998.

Torsti, Pilvi, *Divergent Stories, Convergent Attitudes. A Study on the Presence of History Textbooks an the Thinking of Youth in Post-war Bosnia and Herzegovina*. Kustannus Oy Taifuuni. Helsinki 2003.

Torsti, Pilvi, *Historiapoliitikkaa tutkimaan — Historian poliittisen käytön typologian kehittelyä*, Kasvatus & Aika 2/2008, http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?lan=1&page_id=119.

Vahtola, Jouko, ”Suomen historian tutkimus viime vuosikymmenillä”, teoksessa Kangas, Sini, Hietala, Marjatta ja Ylikangas, Heikki (toim.), *Historia eilen ja tänään. Historiantutkimuksen ja arkeologian suunnat Suomessa 1908 – 2008*. Suomen tiedeseura, Helsinki 2009. 30 – 39.

Vares, Vesa. ”Kuitenkin me voitimme! Uuspatrioottiset tulkinnat talvi- ja jatkosodassa suomalaisissa populääriesityksissä”, teoksessa Jokisipilä, Markku (toim.), *Sodan totuudet. Yksi suomalainen vastaa 5.7 ryssää*. Ajatus kirjat, Helsinki 2007.

Veivo, Harri ja Huttunen, Tomi, *Semiotikka. Merkeistä mieleen ja kulttuuriin*. Edita, Helsinki 1999.

Vihavainen, Timo, *Kansakunta rähmällään. Suomettumisen lyhyt historia*. Otava, Helsinki 1991.

Vihavainen, Timo, ”Silloin kun minä suometuin”, teoksessa Bäckman, Johan (toim.), *Entäs kun tulee se yhdestoista? Suomettumisen uusi historia*. WSOY, Helsinki 2001, 649 - 659.

Ylikangas, Heikki, *Suomen historian solmukohdat*, WSOY, Helsinki 2007.